

150 років зростання: мудрість традицій, сміливість інновацій

ФІЛОЛОГІЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ПОСТАТІ, ШКОЛИ, СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Програма Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю,
що присвячена 150-річчю від дня заснування
Чернівецького університету

26 вересня 2025 року

150 років зростання: мудрість традицій, сміливість інновацій

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови
Кафедра української літератури

ФІЛОЛОГІЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ПОСТАТІ, ШКОЛИ, СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю,
що присвячена 150-річчю від дня заснування
Чернівецького університету
26 вересня 2025 року

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 80:378.4(477.85)ЧНУ](082)
Ф 547

Філологія в Чернівецькому університеті: постаті, школи, стратегії розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, що присвячена 150-річчю від дня заснування Чернівецького університету / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 238 с.

ISBN 978-617-8703-17-2

Редакційна колегія:

Світлана Шабат-Савка, доктор філологічних наук, професор;
Валентин Мальцев, кандидат філологічних наук, доцент;
Галина Тесліцька, кандидат філологічних наук, доцент;
Наталія Шатілова, кандидат філологічних наук, доцент.

Тези доповідей надруковано в авторській редакції

У збірнику представлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Філологія в Чернівецькому університеті: постаті, школи, стратегії розвитку», що відбулася 26 вересня 2025 р. на філологічному факультеті з нагоди 150-річчя від дня заснування Чернівецького університету.

Для науковців, учителів, студентів – усіх, кого цікавлять актуальні питання філологічного дискурсу, пріоритетних напрямів сучасного мовознавства та літературознавства, проблеми персонології, фольклористики та мовно-літературної галузі – для поглиблення професійних знань, формування дослідницьких компетентностей та налагодження наукового діалогу.

ISBN 978-617-8703-17-2

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025

ПРОГРАМА

Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
**«ФІЛОЛОГІЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ:
ПОСТАТІ, ШКОЛИ, СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ»**,
що присвячена 150-річчю від дня заснування
Чернівецького університету

Голова оргкомітету

Руслан БІЛОСКУРСЬКИЙ – доктор економічних наук, професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Співголови оргкомітету

Ярослав РЕДЬКВА – кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Світлана ШАБАТ-САВКА – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Валентин МАЛЬЦЕВ – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Члени оргкомітету

Наталія ФІЛПЧУК – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти ШООН імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України.

Галина ТЕСЛІЦЬКА – кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наталія ШАТІЛОВА – кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Світлана ВАРДЕВАНЯН – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Регламент наукових читань

Доповідь на пленарному засіданні	— до 15 хв.
Наукові повідомлення на засіданні секції	— до 10 хв.
Виступ у дискусії	— до 5 хв.

Робота наукової конференції

26 вересня 2025 р.

09⁴⁵ – 10⁰⁰	Реєстрація учасників конференції (22 аудиторія, 6 корпус Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, онлайн-платформа Google Meet).
10⁰⁰ – 13⁰⁰	Пленарне засідання.
14⁰⁰ – 17⁰⁰	Секційні засідання.
17⁰⁰ – 18⁰⁰	Підведення підсумків конференції (звіти керівників секцій).

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

26 вересня 2025 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/aea-pbop-zda

21 аудиторія, 6 корп. ЧНУ

Вітальне слово: **Руслан БІЛОСКУРСЬКИЙ** – ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор економічних наук, професор.

Ярослав РЕДЬКВА – декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат філологічних наук, доцент.

Світлана ШАБАТ-САВКА – завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор філологічних наук, професор.

Валентин МАЛЬЦЕВ – завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат філологічних наук, доцент.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

НОВІТНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ НА ТЛІ НОРМ ЧИННОГО
«УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ».

Катерина ГОРОДЕНСЬКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови Національної академії наук України.

ПРОСВІТНИЦЬКІ ІНІЦІАТИВИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В УМОВАХ ВІЙНИ.

Георгій ФІЛІПЧУК, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України, перший заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

СУЧАСНА ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.

Анатолій ЗАГНІТКО, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

МОВНІ УНІФІКАТОРИ – ВІРУСИ ПРОКРАСТИ/НАЦІЇ.

Анатолій ТКАЧЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ІНТЕГРАТИВНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ У ПРАЦЯХ ВИКЛАДАЧІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ.

Світлана БИБИК, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови Національної академії наук України.

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ДРАЙ-ХМАРИ)

Ігор НАБИТОВИЧ, доктор філологічних наук, професор, професор Університету імені Марії Кюрі-Скловської в Любліні (Польща).

ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ – ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ХХІ СТ.

Наталія ВЕНЖИНОВИЧ, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Ужгородського національного університету.

ПРО ВІРШОВІ ОСОБЛИВОСТІ НЕЗАКІНЧЕНОГО ПЕРЕКЛАДУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ПОЕЗІЇ ДЖАКОМО ЛЕОПАРДІ «ДО ІТАЛІЇ».

Борис БУНЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ 1950-1960-х РОКІВ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ЗДОБУТКІВ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА.

Людмила ТКАЧ, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ЗБІРКИ ДМИТРА ЗАГУЛА «НА ГРАНІ» І «МАРА» ЯК ДУХОВНО-СИМВОЛІЧНИЙ ДИПТИХ.

Володимир АНТОФІЙЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КОМУНІКАТИВНА ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРІОРИТЕТНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ.

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

СЛОВНИК В. ЛЕСИНА – О. ПУЛИНЦЯ ЯК ЗРАЗОК НАУКОВОЇ СПІВТВОРЧОСТІ ТА ЛЮБОВІ ДО СПРАВИ.

Лідія КОВАЛЕЦЬ, доктор філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЕВФЕМІЗАЦІЇ МОВИ.

Людмила МАРЧУК, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ У КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ: ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС.

Мирослава ВОВК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ПРОФЕСОРА НІНИ ГУЙВАНЮК.

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ДО ВИТОКІВ ВІРШОЗНАВЧОЇ НАУКИ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРШІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ХХ ст.).

Валентин МАЛЬЦЕВ, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

«ІМ'Я В НАУЦІ: ПРОФЕСОР ІВАН ЧЕРЕДНИЧЕНКО»: ВІД ІДЕЇ ДО ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ.

Олена КУЛЬБАБСЬКА, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ТВІР ЯК ПРОСТІР ДІАЛОГУ: ПОЄДНАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ Й МИСТЕЦЬКОЇ ГАЛУЗЕЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ «ДРАМАТУРГІЯ І ТЕАТР».

Оксана ІВАСЮК, кандидат філологічних наук, доцент, експерт змісту освіти Офісу впровадження НУШ Міністерства освіти і науки України.

АСОЦІАТИВНА ЛІНГВІСТИКА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА.

Марія ДРУЖИНЕЦЬ, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та мовної підготовки українців Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ С. СМАЛЬСТОЦЬКОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВУ В. СІМОВИЧА В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА).

Тетяна ГУЦУЛЯК, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КРИЗА ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «ГРАФИНЯ»).

Ольга БАШКИРОВА, доктор філологічних наук, доцент кафедри методики викладання української та іноземних мов і літератур Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ЗАСІДАННЯ СЕКЦІЙ

Секція 1 **УКРАЇНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ТВОРЧІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЗДОБУТКИ**

26 вересня 2025 р.
Початок о 14.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/yqx-mzhd-rwp

Керівники секції: **Наталія ФІЛПЧУК**,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Тетяна ГУЦУЛЯК,
доктор філологічних наук, професор.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Утвердження націєтворчої парадигми крізь призму діяльності Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.*

Наталія ФІЛПЧУК, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти ІПОД імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України.

2. *Костянтин Федорович Герман – перший лінгвогеограф Буковини.*

Людмила КОЛЕСНИК, кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу діалектології Інституту української мови Національної академії наук України.

3. *Концепція синтаксису української мови у працях професора Ніни Василівни Гуйванюк.*

Наталія ЛАДИНЯК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

4. Генетично-порівняльний метод у фольклористиці: наукова діяльність професора Чернівецького університету Г. К. Бостана.

Крістінія ПАЛАДЯН, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. Буковинські сюжети в щоденниковому дискурсі Олеса Гончара: постаті, події, факти.

Ніна СТЕПАНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України.

6. Поетичний синтаксис у науковому осмисленні Ніни Гуйванюк.

Наталія ШАТІЛОВА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. Читальні буковинських українських товариств як осередки популяризації книги.

Тарас ГРИНІВСЬКИЙ, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. Родина Гнатишиних: від буковинського коріння до інституціоналізації успіху української діаспори в Канаді (медійний аспект).

Оксана САВЧУК, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

9. Проблематика румуно-українськомовних зв'язків у працях філологів Чернівецького університету.

Ніколетта ГОЛОВАЧ, кандидат філологічних наук, асоційований викладач факультету словесності та комунікаційних наук Сучавського університету «Штефан чел Маре» (Румунія).

10. *До 180-річчя від дня народження філолога і громадського діяча Омеляна Калужняцького.*

Оксана ДРАГОМИРЕЦЬКА, завідувач науково-дослідного експозиційного відділу археології, історії середніх віків і нової історії краю Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

11. *Становлення рекламного стилю української мови в буковинській періодиці кінця XIX – початку XX ст.*

Анна ЗАКУТНЯ, магістр філології, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних та загальноекономічних дисциплін Хмельницького кооперативного торгово-економічного інституту.

12. *Про роль особистостей в українській лексикографії кінця XIX – початку XX ст.: буковинці, галичани, наддніпрянці.*

Мар'яна ЯРЕМІЙ, учитель української мови та літератури Чернівецького ліцею № 11 «Престиж».

13. *Філологи Чернівецького університету як дослідники і практики перекладацької справи.*

Ангеліна ЛОГОШ, магістрантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, магістрантка Ягеллонського університету (Польща).

Секція 2

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА XXI СТОЛІТТЯ

26 вересня 2025 р.

Початок о 14.00

Платформа Google Meet

meet.google.com/ugm-prxw-sky

Керівники секції:

Наталія КОВАЛЕНКО,
доктор філологічних наук, професор;
Оксана МАКСИМ'ЮК,
кандидат філологічних наук, доцент.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. Актуальні напрями досліджень української фраземіки.

Наталія КОВАЛЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

2. Паремії говірки села Южинець Кіцманського району Чернівецької області.

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Юлія РУСНАК**, кандидат філологічних наук, доцент, викладач фахового коледжу Буковинського державного медичного університету.

3. Перспективи української урбанолінгвістики.

Олена РУДА, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови Національної академії наук України.

4. Лексикографічні засади моделювання українського менталітету.

Наталія СНИЖКО, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови Національної академії наук України.

5. Нематеральні мовні знаки та засоби їх вираження в граматичній системі української мови.

Галина ВОВЧЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

6. Українське мовознавство в добу цифрової гуманітаристики: корпусні, когнітивні та прикладні перспективи.

Олексій ВОРОБЕЦЬ, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри загального та германського мовознавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

7. Функціональна граматики як галузь сучасного мовознавства.

Наталія ДЗЮБАК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

8. *Аналітичні конструкції як одиниці синтаксичної номінації.*

Оксана МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

9. *Семантико-комунікативні параметри асиметричних синтаксичних структур у поетичному тексті.*

Галина ТЕСЛІЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

10. *Українське мовознавство у XXI столітті: нові виклики та стратегічні пріоритети.*

Людмила ЮРСА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка.

11. *Лінгвокультурологічний підхід в аспекті дефініції мовної особистості.*

Андрій КАПАЦИ, магістр філології, викладач Чернівецького фахового коледжу Київського університету інтелектуальної власності та права.

Секція 3

СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНІ

26 вересня 2025 р.

Початок о 14.00

Платформа Google Meet

meet.google.com/rup-uxok-ynb

Керівники секції:

Світлана КИРИЛЮК,

кандидат філологічних наук, доцент;

Олександр ПОПОВИЧ,

кандидат філологічних наук, доцент.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Осип Маковей у зв'язках з Чернівецьким університетом.*

Олександр ПОПОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2. *Концепт «рідної чужини» в поезії Володимира Кобилянського.*

Світлана ВАРДЕВАНЯН, кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

3. *Літературно-мистецькі публікації Степана Дігтяря на сторінках буковинської періодики.*

Ольга МЕЛЕНЧУК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Літературне життя в Чернівцях у другій половині 80-х – на початку 90-х рр. ХХ століття: події та постаті.*

Світлана КИРИЛЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Поетикальні особливості малої прози Омеляна Лупула.*

Лариса МАРКУЛЯК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

6. *Образи-персоналії історичного роману Наталії Кавери-Безюк «Сумно ангел зітхнув».*

Валентина ЧОЛКАН, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *«Ритміка, юна сестра милосердя»: зі спостережень над віршем Сергія Жадана після початку повномасштабної війни.*

Юлія ЦІВІНСЬКА, аспірант кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Фольклор українців, вивезених до Німеччини під час Другої світової війни (за матеріалами збірника Олекси Воропая «Ясир»).*

Василь КОСТИК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Секція 4

КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ДИСКУРСОЛОГІЯ

26 вересня 2025 р.
Початок о 14.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/dba-qngh-eet

Керівники секції: **Наталія КОНДРАТЕНКО**,
доктор філологічних наук, професор;
Алла АНТОФІЙЧУК,
кандидат філологічних наук, доцент.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Становлення політичної лінгвістики в Україні: періодизація, наукові школи, основна проблематика.*

Наталія КОНДРАТЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

2. *Епістолярій Феодосія Рогового й ідеологеми літературно-критичного дискурсу другої половини ХХ століття.*

Микола СТЕПАНЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування.

3. *Мовна поведінка – чинник ефективної комунікації.*

Інна БЕРКЕЩУК, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

4. *Соціокультурні детермінанти епістолярію Ольги Кобилянської.*

Алла АНТОФІЙЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Взаємозв'язок літературно-художнього антропоніма та образу в романі «Оля» Ольги Саліпи.*

Анастасія ВЕГЕШ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету.

6. *Гумор в українському президентському дискурсі.*

Любов ЗАВАЛЬСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

7. *Комунікативна діяльність мовного омбудсмена в освітньому середовищі.*

Алла КІЩЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

8. *Лінгвістичні дослідження гендеру.*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування.

9. *Кореляція понять «заперечення»/ «відмова»/ «незгода» в контексті універсальної категорії заперечення.*

Наталія МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу й логістики Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ.

10. *Оклічні речення в рекламному медичному дискурсі.*

Галина НАВЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету.

11. *Роль дипломатичного дискурсу в період збройних конфліктів (досвід романо-германських країн у ХХІ столітті).*

Ольга ПОНОМАРЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

12. *Вербалізація інтимного досвіду в українській поезії: семантичний аспект.*

Іванна СТРУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

13. *Трансформація мовленнєвого жанру привітання в мережевому дискурсі.*

Тетяна АВДЖУ, аспірантка кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

14. *Функційно-стилістичні потенції мітологемних апелятивів у сучасному українському художньому дискурсі (на матеріалі текстів Г. Пагутяк).*

Дар'я БАНОВСЬКА, аспірантка Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

15. *Комунікативна поведінка політиків у кризовій ситуації: стратегія виправдовування.*

Руслан ГУМЕНЮК, аспірант кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

16. *Категорія оцінки в лінгвоекспертології: визначення оцінних суджень.*

Дарина КРИВИНЧЕНКО, аспірантка кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

17. *Культура скасування як комунікативна стратегія в українських медіа.*

Анжеліка СТАХОВСЬКА, аспірантка кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені Іллі Мечникова.

Секція 5
**МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ
У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ**

26 вересня 2025 р.
Початок о 14.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/wsufkq-nwy

Керівники секції: **Олеся ЛЮБАШЕНКО**,
доктор педагогічних наук, професор;
Наталія ШАТІЛОВА,
кандидат філологічних наук, доцент.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Світові тенденції діалогічної лінгводидактики в класичному університеті України.*

Олеся ЛЮБАШЕНКО, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання української та іноземних мов і літератур Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

2. *Методика вивчення творчості українських поетів-романтиків в Новій українській школі.*

Валентин МАЛЬЦЕВ, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Оксана ЧЕРНЕГА**, магістрантка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

3. *Діяльнісний підхід до вивчення предметів мовно-літературної галузі у сучасному освітньому вимірі.*

Оксана ФЕДУНОВИЧ-ШВЕД, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області».

4. Інноваційні підходи до викладання мовно-літературних дисциплін у контексті забезпечення якості освіти.

Галина МОРАРШ, кандидат філологічних наук, доцент, керівник Центру забезпечення якості освіти Приватного вищого навчального закладу «Буковинський університет».

5. Лінгводидактичний потенціал лексичної платформи «Пульс» у викладанні української мови як іноземної.

Олена СИНЧАК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології Українського католицького університету; **Юрій ПРОКОПЕНКО**, здобувач Львівського національного університету імені Івана Франка.

6. Інноваційні технології в мовно-літературній галузі профільної школи: досвід викладання у фаховому коледжі.

Галина ГАМЕРНИК, викладач української мови та літератури Відокремленого структурного підрозділу «Львівський фаховий коледж Львівського національного університету природо-користування».

7. Мовна освітня галузь у фокусі інтегрованого навчання Нової української школи.

Богдана МАРКОВСЬКА, учитель української мови та літератури опорного закладу «Карапчівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Вашківецької міської ради Вижницького району Чернівецької області; **Яна МАЛАЙКО**, учитель української мови та літератури опорного закладу «Карапчівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Вашківецької міської ради Вижницького району Чернівецької області.

8. Інноваційні методи вивчення прикметника: від граматики до мовленнєвої практики.

Марта МОСКАЛЬ, учитель української мови та літератури опорного закладу «Карапчівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Вашківецької міської ради Вижницького району Чернівецької області; **Лариса ЛИТВІНЧУК**, учитель української мови та літератури опорного закладу «Карапчівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Вашківецької міської ради Вижницького району Чернівецької області.

Секція 6
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЇ
ОЧИМА МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

26 вересня 2025 р.
Початок о 14.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/wsufkq-nwy

Керівники секції: **Наталія РУСНАК**,
доктор філологічних наук, професор;
Галина ТЕСЛИЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Риторичні конструкції в поетичному дискурсі Ганни Саблук.*

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Людмила КРУЛИК**, магістрантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2. *Народнописаний дискурс як засіб соціальної та культурної комунікації.*

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Юліана ЯКИМЕНКО**, студентка 4 курсу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

3. *Назви виробів ковальства у говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області.*

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича; **Валентина РАДИК**, магістрантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Етнолінгвістичний аспект назв поясного жіночого одягу у буковинських говірках.*

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Анна ЧОРНА**, студентка 4 курсу, лаборант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Застосування інтегрованого та диференційованого підходів у навчанні дітей.*

Леся БЛИЗНЮК, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри історії та мовознавства Навчально-наукового центру гуманітарної освіти Українського державного університету залізничного транспорту; **Дар'я ЄГОРКІНА**, студентка Навчально-наукового центру гуманітарної освіти Українського державного університету залізничного транспорту.

6. *Ігрові методи навчання як засіб формування синтаксичної компетентності восьмикласників під час опрацювання теми «Односкладні речення».*

Галина ТЕСЛІЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Марія ІГНАТЮК**, магістрантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Інноваційні стратегії вдосконалення правописної компетентності учнів на уроках української мови.*

Галина ТЕСЛІЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Анна ПРОДАН**, магістрантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Відповіді-евфемізми на запитання «Куди йдеш?» в українській лінгвокультурі: сучасні спостереження.*

Інна ГОРОФ'ЯНЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; **Поліна ДУ-ЗЕНКО**, студентка 4 курсу, старший лаборант кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

9. *Специфіка заголовкового комплексу (на матеріалі медичних текстів).*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування; **Тетяна БАБАК**, студентка 2 курсу Національного університету водного господарства та природокористування.

10. *Термінотворення та терміновживання в галузі «Екологія».*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування; **Єлизавета МЕЛЬНИК**, студентка 2 курсу Національного університету водного господарства та природокористування.

11. *Наукові тексти професійного спрямування.*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування; **Катерина ПУЗОВІК**, студентка 2 курсу Національного університету водного господарства та природокористування.

12. *Культура наукової мови та комунікації.*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування; **Даниїл РУДЮК**, студент 3 курсу Національного університету водного господарства та природокористування.

13. *Бізнес-новини: лексичні та граматичні особливості.*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування; **Анастасія САВЛЮК**, студентка 2 курсу Національного університету водного господарства та природокористування.

14. *Структурні типи психологічних термінів.*

Тетяна КРУТЬКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету водного господарства та природокористування; **Анна ЯШКІНА**, студентка 2 курсу Національного університету водного господарства та природокористування.

Обговорення доповідей, звіти керівників секцій, ухвала рекомендацій конференції.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕПІСТОЛЯРНО ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Алла Антофійчук

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
avonofaga@ukr.net*

Епістолярна спадщина Ольги Кобилянської постає як безцінне джерело для ґрунтового аналізу взаємозв'язку між лінгвістичними, соціокультурними та індивідуальними чинниками, що детермінували її творчий шлях. Дослідження листів мисткині уможливорює глибше осмислення світоглядних пошуків і процесів формування її самосвідомості як письменниці.

Кореспонденція Ольги Кобилянської переконливо свідчить, що лінгвістична ситуація в поліетнічному середовищі Буковини періоду кінця XIX – початку XX століття чинила безпосередній вплив на життєвий, культурний та літературний дискурс письменниці. Сама авторка у листі до Михайла Павлика визнавала, що німецька мова була для неї зручнішою для висловлення думок, що дозволяло економити час, оскільки вона була *перевантажена найрізноманітнішою роботою* [1, с. 249]. Такий прагматичний підхід Ольги Кобилянської перебував у діалектичній опозиції до її глибокої відданості українській мові, яку мисткиня сприймала як основу своєї національної та літературної ідентичності. Ольги Кобилянська рефлексувала над кропіткою працею з мовою, щоб *передати все русинською* [1, с. 251], водночас висловлюючи побоювання щодо неможливості досягти досконалості: *Я дуже сумлінно працювала над мовою, поки змогла передати все русинською. Я жила до цього часу в такому куточку Буковини, де розмовляють переважно лише німецькою і румунською. Русинських книжок в мене дуже мало, та й ті не завжди відповідають моїм вимогам. Отож, Ви можете собі легко уявити, як важко мені було писати по-русинськи* [1, с. 251].

Епістолярна спадщина Ольги Кобилянської – вагомий артефакт для осмислення впливу гендерних ролей на творчий процес

письменниці, де виразно окреслено соціальні обмеження, які накладало на жінку суспільство кінця XIX ст. У листі до Михайла Павлика від 27 жовтня 1894 р. письменниця зазначає: *...В мене мати дуже слабовита, що я маю на своїх плечах ціле газдівство [...] і що мене нема в чім кому заступити. Цілий май і юній она знов перележала, і я була така згрижена і зайнята домашніми роботами, що в мене не було ні сили, ні часу думати над чим іншим* [1, с. 267]. У цьому листовному фрагменті відчутна емоційна напруга, яку підкреслює повтор конструкцій **не було ні сили, ні часу** та використання слова *газдівство*, яке уособлює весь комплекс обтяжливих обов'язків і надає буденним справам додаткового відтінку тягара й незамінності. Вживання заперечних часток створює ефект посиленої безвиході, тоді як дієприкметникова форма **зайнята** підкреслює тривалість і безперервність хатньої рутини. Такі мовні деталі свідчать, що домашня праця, фізичне навантаження поставали для письменниці як психологічний бар'єр, що стримував її інтелектуальний і творчий розвиток.

У листі до Осипа Маковея, в якому відчутна глибока емоційна напруга, Ольга Кобилянська пише: *Я рішилась жити лиш для пера, але і се мені неможливо. Я давлена обставинами на кожнім кроці і тим що єсьм зависима взгядом средств матеріальних, немов той невільник* [1, с. 279]. У словах **Я рішилась жити лиш для пера, але і се мені неможливо** розкрито ключовий мотив її боротьби: прагнення до творчої самореалізації та фінансової незалежності. Письменниця відчуває себе *давленою обставинами на кожнім кроці та зависима взгядом средств матеріальних*. Ці архаїчні мовні конструкції підсилюють відчуття обтяжливості й залежності, яке вона переживає. Кульмінація листовного одкровення – порівняльна конструкція **немов той невільник** – яскраво підкреслює її прагнення звільнитися від пут матеріальної та побутової залежності. Отже, боротьба за можливість **жити лиш для пера** була творчим вибором, екзистенційною потребою, що зумовлена необхідністю подолати матеріальний тягар і відчути себе вільною.

У листах Ольги Кобилянської до Осипа Маковея соціальний чинник презентований через опис побутових умов і їх вплив на творчість. У короткому вислові *...а я такий літерата, що більше*

варить, як пише... авторка за допомогою лаконічного порівняння та іронії підкреслює неспівмірність поклику до творчості та обов'язків повсякденного життя. Стислий синтаксис створює ефект обмеженості часу та сил, що їх відведено побуту, а соціальний контекст очевидний: у сімейному і господарському середовищі жінка змушена виконувати значний обсяг роботи, який пригнічує можливість творити. Розгорнутий фрагмент того ж листа містить детальний опис побутових умов: *Кухня малесенька, а тут тра було двом господиням варити – тій, що тут була і мені нещасній, що мусіла, окрім своєї фамілії, ще і чотирьом [...] людам вікт давати. [...] Таку мала-м працю, що ввечері, коли лягла-м спати, з самого перемучення не могла спати.* Тут побут постає як джерело фізичного та емоційного виснаження. Мінімізація простору, перевантаження обов'язками, багатозадачність та відсутність можливості відпочинку підкреслюють обмеження сімейного життя, зумовлені гендерними ролями, що накладають на жінку обов'язки, несумісні з творчим самовираженням. Мовні повтори й емоційно забарвлені звороти посилюють відчуття виснаження та обмеженості, що є наслідком соціальної системи побуту. У листах письменниці побут постає і як контекст діяльності, і як чинник, що безпосередньо впливає на можливість літературної творчості.

Епістолярій Ольги Кобилянської слугує глибоким психологічним і соціокультурним портретом особистості, яка завдяки внутрішній боротьбі за власний голос і творчу свободу сформувала унікальну спадщину в українській листовній традиції.

Список використаної літератури

1. Кобилянська О. Твори у 5 томах. Київ : Державне видавництво художньої літератури. Т. 5. 1963.

ЗБІРКИ ДМИТРА ЗАГУЛА «НА ГРАНІ» І «МАРА» ЯК ДУХОВНО-СИМВОЛІЧНИЙ ДИПТИХ

Володимир Антофійчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української
літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
antofiychuk@ukr.net*

У творчій біографії Дмитра Загула збірки «На грані» (1919) та «Мара» (1919) становлять дві вершини, що відображають перехід поета від філософсько-екзистенційних пошуків до апокаліптичного пророцтва. Якщо перша демонструє внутрішні сумніви, кризу віри й прагнення подолати межу між земним і потойбічним, то друга вирізняється символічною картиною історичного катаклізму, де біблійні мотиви накладаються на жахи «червоного року». Разом ці книжки формують цілісний світоглядний комплекс, у якому приватне переживання межовості перетворюється на колективне пророцтво національної долі.

Збірка «На грані» – це екзистенційний пошук і символіка межі. Вона побудована як двочастинний цикл: «На грані» і «Безповоротність». Уже сама назва вказує на ключову категорію: поет перебуває «на грані» – між життям і смертю, світлом і тінню, надією і розпачем. У вірші «На грані вічного нічого» викладена філософська декларація про земне життя, що постає «огнем і бурями», тоді як за межею чекає «вічне нічого», тобто абсолютний спокій, позбавлений сенсів і пристрастей. Цей контраст не лише передає внутрішній розлад, а й символізує прагнення вирватися з хаосу у сферу трансцендентного.

Поезії «Кудись далеко, де слів немає», «Глибінь душі – глибінь бездонна» розгортають мотив пошуку істини у внутрішніх глибинах. Душа для Д. Загула – безмежна, таємнича, але недосяжна у своїй повноті. У вірші «Впала маска...» поет вдається до символу маски, відповідно до якого людське існування тлумачиться як гра, ілюзія, а зняття маски оголює хаос і безодню.

У другій частині збірки «На грані», що має назву «Безповоротність», домінує мотив часу – руйнівної й незворотної сили.

Вірші «Що було вчора, вже більш не буде», «Умирає день за днем...» окреслюють приреченість людини на втрати, неможливість повернення до попередніх станів. Образ часу у Д. Загула – це не лінійний рух уперед, а безжальна стихія, що позбавляє сенсу всі людські зусилля. Емоційна тональність збірки балансує між песимізмом і містичною надією. Навіть у момент відчаю ліричний герой прагне прорватися крізь темряву, хоча й визнає безсилля.

Отже, «На грані» окреслюється як книга внутрішньої кризи – своєрідний екзистенційний щоденник митця, де символи межі, маски, безодні стають художнім кодом пошуків сенсу в умовах втрат і хаосу.

На відміну від інтимно-філософської збірки «На грані», книжка «Мара» відразу виходить на рівень національної й універсальної трагедії. Її підзаголовок «Пам'ятка з червоного року» прямо вказує на історичний контекст – більшовицьку навалу, руїну Києва, людинобивчу війну. Назва «Мара» багатозначна: це і демон смерті в буддійській традиції, і темне божество у слов'янських віруваннях, і ноші для покійників у народній лексиці. Отже, збірка означена як «книга смерті», як текст руїнації й апокаліпсису.

У вірші «І ось, настав останній час!...» звучить мотив кінця історії: «північні ворони» несуть кров і смерть, перекодовують символ Ісуса Христа в образ національної трагедії.

У поезії «Вороногровий кінь махнув розхристаним хвостом...» з'являється апокаліптичний вершник, а сама Україна уподібнюється Месії, розіп'ятому на хресті історії.

Ключовим виступає образ «червоного звіра», що встає з безодні. Цей символ перегукується з біблійною книгою Одкровення святого Іоана Богослова. «Червоний», «одвічний звір» (тобто втілення антихриста) у Д. Загула прямо співвідноситься з московитсько-більшовицькою владою.

Пророчий пафос збірки символічно підсумовує вірш «Вся ваша гра – істерика пуста...», в якому московитсько-більшовицька окупація України трансформується в апокаліптичні візії судних днів. Поет-пророк висловлює тверде переконання, що час червоного звіра не безконечний, а комуністична імперія розвалиться. Нині, через понад століття після написання збірки, видно, що в ній і справді закладені передбачення майбутнього комуністичної (як і теперішньої!) імперії: «Збудуєте безумний Вавилон, / Але розвалить час

ваш перший архитвір! / До зір доберетесь? Зруйнуєте закон? / Та чи встоїть з Одвічним вічний звір?». Трагізм тут поєднується з месійністю. Д. Загул виступає як український Єремія, пророк, що оплакує загибель народу й водночас нагадує про неминучість Божого суду.

Збірки «На грані» і «Мара» утворюють своєрідний диптих. У першій книжці йдеться про внутрішній розлам душі, про межу, на якій перебуває особистість. У другій ця межа проєктується на історію – тепер на «грані» опиняється сама Україна. Образи безодні, маски, межі у «На грані» трансформуються у «мари», «звірів» і «воронів» у «Марі». Так внутрішня криза перетворюється на колективну катастрофу. Якщо в першій збірці герой прагне вивратися з буденного в метафізичний простір, то в другій поет усвідомлює, що сама історія людства входить у фазу апокаліпсису. Така еволюція свідчить про загострення поетичного світогляду: від екзистенційного песимізму – до апокаліптичного пророцтва.

Дві збірки 1919 р. – «На грані» і «Мара» – становлять духовно-художній перелом у творчості Д. Загула. Вони відображають синтез символізму і національного досвіду, поєднують філософські пошуки з історичною конкретикою. «На грані» – книга внутрішньої граничності, роздумів про сенс буття, час і безодню. «Мара» – книга історичного апокаліпсису, у якій Україна уподібнена до розп’ятого Ісуса Христа, а московитсько-більшовицька навала – до «червоного звіра» з Апокаліпсису. Разом вони утворюють унікальне художнє свідчення епохи, де особистий досвід і національна трагедія зливаються в єдиний символічний текст. Цей диптих засвідчує, що український символізм здатен не лише переїмати європейські ідеї, а й творити власні пророчі образи, актуальні й для ХХІ століття.

Список використаної літератури

1. Антофійчук В. «На арфі Господній»: Біблійний інтертекст у поезії Дмитра Загула. Чернівці : Букрек, 2020. 64 с.
2. Антофійчук В. Сакральна парадигма ранньої поезії Дмитра Загула. *Слово і Час*. 2017. № 2. С. 44–53.
3. Загул Д. З сьомою сурмою світ прокинувся : Поезії / упор., авт. післямови Юлія Прокопчук. Чернівці Видавець ФОП Кейван Інга Іларіївна, 2023. 132 с.
4. Загул Д. Тонкострунна арфа : Поезії / передмова В. І. Антофійчук; упорядкув. та прим. : В. І. Антофійчук, Ю. П. Прокопчук. Вижниця : Черемош, 2025. 320 с.

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ МІТОЛОГЕМНИХ АПЕЛЯТИВІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі текстів Г. Пагутяк)

Дар'я Бановська

*аспірантка кафедри української мови Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка*

filmdf22.banovska@kpnu.edu.ua

Мітологемні образи в художньому мовленні є вагомим чинником концептуалізації світу й відображення колективних та індивідуальних світоглядних моделей. Серед них особливе місце посідають мітологемні апелятиви, які акумулюють відбитки архаїчного мислення й відображають їх у сучасних текстах. Аналіз цього лексико-семантичного поля дозволяє простежити послідовність розвитку української мови, зокрема адаптацію традиційних мітологемних уявлень під потреби нового культурного й комунікативного середовища.

Дослідження функціонально-стилістичного потенціалу мітологемних апелятивів у сучасних українських художніх текстах відповідає пріоритетним завданням українського мовознавства ХХІ ст. – вивченню семантичних, стилістичних і комунікативних можливостей української мови, осмисленню процесів її розвитку в метамодерному літературному просторі, тому ця тема залишається актуальною в працях сучасних лінгвістів, зокрема С. Белевцової, А. Загнітка, О. Колесника, М. Скаб, О. Черевченка та інших.

З появою корпусів української мови дослідження архетипів отримало новий поштовх для розвитку, адже відкрилися можливості охоплення більшої частини текстів, їхнє зіставлення в синхронії та діахронії. Для цієї роботи ми обрали прозові тексти Г. Пагутяк, оскільки в них мітологемами не лише зберігають культурну пам'ять, а й виконують стилістичну та прагматичну функції, формуючи авторську мовну картину світу й надаючи текстам оригінальної експресії.

Метою роботи є визначення функційно-стилістичного потен-

ціалу мітологемних апелятивів у прозових текстах Г. Пагутяк, виявлення їхніх семантичних і експресивних характеристик, а також аналіз стилістичних фігур, у складі яких вони реалізують свої функції.

Емпіричною базою дослідження є вибірка прикладів, отриманих із Граматичного словника української мови (ГРАК) [1].

У текстах Галини Пагутяк представлені декілька великих семантичних груп мітологем:

1. Надприродні істоти.

Наприклад, мітологему **демон** авторка вводить до складу порівнянь для розкриття сутності суб'єкта, рис його характеру: *Цьотка була для неї демоном з хитро примруженими очима і солодкою мовою, що раптом ставала гіркою, і від того аж кров замерзала в жилах і терпи губи* (Г. Пагутяк); *Хоч вони були як мстиві демони пекла* (Г. Пагутяк). Цікавим прийомом є застосування мітологем **злидні**, **смерть** у складі градації, на які накладається пряма антитеза для створення ефекту катарсису: *Злидні, смерть, хвороби, розпач перемагає музика* (Г. Пагутяк).

2. Рослини та предмети-символи.

Рослинні мітологеми виконують функцію персоніфікації, надаючи природі суб'єктності: *Воно тут не самотнє: ще пару кущів бузини, які зайшли подивитися, що тут діється, і подумати зостатися, хоча чи відшукають їх у тіні метелики і бджоли, коли вони зацвітуть?* (Г. Пагутяк). Такий прийом створює атмосферу чарівного простору, де рослини є співучасниками подій. Предмети-символи уводяться в порівняння для пробудження підсвідомих асоціацій: *Диви, яка файна, ніби з печі просто* (Г. Пагутяк) – метафорично вказує на чистоту й свіжість персонажа, а *Доброміль лежав у моїх долонях, мов яблуко* (Г. Пагутяк) створює образ інтимного єднання людини й простору, уособлює тендітність і водночас цінність цього місця.

3. Абстрактні категорії.

Абстрактні мітологеми відображають глибинні духовні сенси. У метафорі *Душу не навчиш віри, віра осягається, коли ти дозволяєш їй проникати в себе світлом, візерунком, музикою* (Г. Пагутяк) відчутна сакралізація віри як явища, що виходить за межі раціонального. Персоніфікація: *Війна розв'язала руки*

ненависті, як класовій, так і національній (Г. Пагутяк) надає абстрактній категорії ненависті активності, робить її дієвим учасником історичних подій. Подібну функцію виконує антропоморфізована мітологема **душа**: *Це просто Ліліне тіло пересувалось через кордони, а тим часом душа шукала порятунку і прихистку* (Г. Пагутяк). Мітологема **війна** відтворює руйнування й спустошення, посилюючи відчуття драматизму: *Жовта глина зрізу перебувала у вічному русі, скочуючись грудками донизу, туди, де стримів стесаний цегляний димар котельні, наче по ньому пройшла війна* (Г. Пагутяк). Антитеза світло/темрява підкреслює фатальну неможливість уникнення боротьби між добром і злом: *Покличеш світло – прибіжить темрява, покличеш ранок – прийде довга-предовга ніч* (Г. Пагутяк).

4. Ритуалеми.

Ритуальні мітологемами виконують важливу смислотворчу функцію. **Благословення** постає як символ порятунку, що дарує полегшення й відновлення гармонії: *Минулого року у страшну спеку в Народному домі в Добромилі, куди прийшло мало людей, бо хтось пустив чутку, ніби я написав нехристиянську книжку, хоча духовенство дуже прихильно сприйняло мій роман, я розповідала про Слугу з Добромиля, і раптом ні з того, ні з цього линує дощ, що тривав, може, хвилину, але був благословенням серед цієї спеки* (Г. Пагутяк). Мітологема **прокляття** трансформується в психологічну категорію та позначає тягар і біль: *Які не вважають старість прокляттям, як моя мама, яку вбив насправді не інсульт, а депресія* (Г. Пагутяк). Інколи закляття й прокляття функціують як синоніми: *Кажуть, на неї накладено закляття* (Г. Пагутяк).

Подані контексти демонструють, що мітологемні апелятиви в текстах Галини Пагутяк виконують багатофункційну роль: одночасно є носіями архаїчних смислів, стилістичними маркерами й засобами емоційно-образної експресії. Вони допомагають створювати художній світ, де мітологемне й сучасне співіснують, а читач занурюється в глибинний пласт культурних архетипів.

Отже, мітологемні апелятиви в прозі Г. Пагутяк виступають важливим стилістичним ресурсом, який поєднує традиційні архе-

типи з метамодерною художньою системою. Вони активно функціують у складі метафор, порівнянь, антитез тощо, створюють багатозначні образи, здатні відтворювати психологічний стан персонажів і символізувати ключові ідеї тексту. Завдяки цьому тексти письменниці набувають високої експресивності, а також зберігають тяглість української мітопоетичної традиції, водночас інтегруючись у сучасний літературний та історичний контекст.

Список використаної літератури

1. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко, А. Лукашевський та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2025. URL: <https://uacorpus.org/> (дата звернення: 03.09.2025).

2. Загнітко А. Класифікаційні типології концептів. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 12–21. URL: <https://surl.lt/hspdca> (дата звернення: 03.09.2025).

3. Колесник О. Вторинна номінація і вторинна міфологія у творенні альтернативних світів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10 (2). С. 33–40. URL: <https://surl.lu/mcqswo> (дата звернення: 03.09.2025).

КРИЗА ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ (на матеріалі роману Володимира Лиса «Графиня»)

Ольга Башкирова

*доктор філологічних наук, доцент кафедри методики
викладання української та іноземних мов і літератур
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
o.bashkyrova@knu.ua*

Упродовж останніх десятиліть гендерна проблематика української літератури стала предметом пильної уваги численних вітчизняних і зарубіжних літературознавців. Проблема кризи як стану трансформації часто опиняється в полі зору дослідників з огляду на зміну гендерних стереотипів, динамічний характер гендерної ідентичності сучасників і сучасниць і, значною мірою, драматичними викликами сьогодення. Поширеною практикою у вітчизняному, як і в західному, літературознавстві є ревізія з позицій гендерних студій літературної спадщини письменників і письменниць попередніх епох, що часто постає у світлі протистояння «чоловічої» і «жіночої» літературної традиції [1; 3; 7]. Предметом наукових рефлексій стає кризова свідомість автора й героя, а також численні моделі гендерної ідентичності, представлені в українській літературі другої половини XX – початку XXI ст. [2; 4; 6].

Особливо цінним для теоретичного осмислення гендерної проблематики сучасної літератури є дослідження художньої репрезентації «війни статей», якою, за словами Соломії Павличко, ознаменувалося останнє десятиліття в українській літературі попереднього століття [8, с. 223] і яка триває упродовж перших десятиліть XXI ст., здобуваючи відображення в жанровій природі та тематично-проблемному наповненні творів. Роман Володимира Лиса «Графиня» представляє художню картину світу, ґрунтовану на кризових аспектах сучасного маскулінного культурного дискурсу і ревізії гендерних стереотипів, властивих масовій культурі.

Твір становить яскравий приклад жанрової дифузії, оскільки поєднує художні ознаки готичного роману, нуару, детективу. Попри

таку жанрову багатоплановість, центральною темою залишається криза ідентичності чоловіка – обдарованого провінційного художника. Варто зауважити, що тут, як і в низці інших українських романів початку ХХІ ст. («Місто з химерами» Олеся Ільченка, «Кохання в стилі бароко» Володимира Даниленка, «Фелікс Австрія» Софії Андрухович), постає образ чоловіка-майстра, здатного перетворювати видимий світ або творити власні мистецькі світи. Кризові тенденції у психології протагоніста проявляються через фатальне незнання себе: геніальний художник не усвідомлює цінності власної творчості. Водночас В. Лис надає своєму персонажу романтичних рис митця-провидця: Платон здатен відтворити на полотні речі, приховані від інших людей. Така концепція особистості митця зумовлює появу в художній структурі твору жанрових матриць і стійких образів, властивих готичному роману: мотивів видіння, сну, божевілля, постаті лиходійки, наділеної майже містичною владою над чоловіками. Роман В. Лиса позначений рисами жанру нуар, що також зумовлені концепцією персонажа: традиційно в центрі оповіді перебуває не детектив, а потерпілий, який веде власне розслідування; жінка зазвичай постає підступною спокусницею, її сексуальна енергія спрямована на шкоду чоловікові [9, с. 226]. С. Філоненко зауважує еклектичність жанру, провідною ознакою якого залишається похмура атмосфера [9, с. 225]. Художник Платон, який не певен власного обдарування, живе тихим провінційним життям, малюючи пейзажі, виявляється втягненим у протистояння з невідомим супротивником – той купує за великі гроші картини Платона і знищує їх, намагаючись у такий спосіб нівелювати саму особистість митця. Чоловік змушений відстоювати не тільки і не стільки матеріальний результат своєї праці, скільки власну людську і творчу цінність. Отже, особлива роль у романі належить мистецькому дискурсу. У центрі оповіді, яку ведуть декілька нараторів, опиняється боротьба двох художників – провінційного учителя і його обдарованої учениці Люби Смажук. Антагоністка, як уже було зазначено, наділена виразними рисами «готичного лиходія» (тип персонажа, описаний Девендрою Вармою [10]): патологічною жорстокістю, містичним впливом на оточення, нестримним потягом до влади. Розробляючи тему ментальної кризи чоловіка, автор

актуалізує гендерні стереотипи, пов'язані з образом «фатальної жінки», ґрунтовані на підсвідомому страхі перед жінкою як Іншою. Зауважимо, що подібне прочитання жіночих образів властиві й іншим романам авторів-чоловіків початку ХХІ ст. («Серафима» Олеся Ульяненка, «Кохання в стилі бароко» Володимира Даниленка). Прикметно, що ця тенденція розвивається паралельно з деструкцією й переосмисленням патріархатної традиції сприйняття жінки виключно як еротичного об'єкту, здатного справляти ірраціональний і руйнівний вплив на чоловіка, у великій прозі жінок-авторок («Майже ніколи не навпаки» Марії Матіос, «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко). Художньому світу В. Лиса, попри виразну апеляцію автора до літературної традиції (романтизм, готичний роман), властиві мотиви, наближені до постмодерністського перформансу. Люба Смажук прагне не стільки реалізувати себе в мистецтві, скільки повторити долю жорстокої графині Венцеслави Ловиги. Любу надихає портрет графині, який вона побачила у місцевому музеї, однак це зображення виявляється фікцією, оскільки було створене вчителем Люби Платоном і не має жодної історичної достовірності. Фіктивне зображення графині Ловиги, таким чином, становить симулякр, означник без означуваного, відтак і задумана Любою масштабна авантюра втрачає будь-який сенс. Доля дівчини сфабрикована завдяки творчій уяві її вчителя, зрештою, і прагнення знищити чоловіка здобуває просте пояснення: амбітна художниця хоче в такий спосіб позбутися кохання до наставника, який виявився талановитішим за неї. До постмодерністських доміант твору належить тілесність (підкреслений еротизм багатьох епізодів; сцени катування). Прикметно, що остаточне самоствердження Платона також реалізоване через тілесний досвід: замкнений Любою у товарному вагоні, зазнаючи фізичних страждань, чоловік створює автопортрет, який стає вершиною його мистецьких і світоглядних шукань.

Отже, тема кризи гендерної ідентичності (перевідкриття чоловіком-митцем своєї істинної суті) актуалізує в романі жанрові матриці готичного роману й роману нуар, романтичні інтенції митця-ясновидця; зумовлює витончену гру з гендерними стереотипами, властивими образу «демонічної жінки» у масовій культурі.

«Чоловіче» і «жіноче» утворюють у художній структурі роману опозицію, що втілює потребу в Іншому для самопізнання і духовного становлення.

Список використаної літератури

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2008. 359 с.
2. Гундорова Т. Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми. Київ: Грані-Т, 2013. 548 с. (Серія «De profundis»).
3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ, 2007. 640 с.
4. Лебединцева Н. І знову «єдиний правдивий чоловік», або Маскулінний дискурс у творчості Оксани Забужко та Ліни Костенко в контексті українського постфемінізму. *Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу: Культура й література XIX – XX століть* / за ред. А. Матусяк. Київ: LAURUS, 2014. С. 275–306.
5. Лис В. Графіня: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 224 с.
6. Матусяк А. Маскулінний дискурс в українській літературі XX – XXI століть. *Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу. Культура й література XIX – XX століть* / за ред. А. Матусяк. Київ: LAURUS, 2014. С. 7–19.
7. Павличко С. Канон класиків як поле гендерної боротьби. *Фемінізм* / Соломія Павличко / упор. Віри Агеєвої. Київ: Вид-во «Основи», 2002. С. 213–218.
8. Павличко С. Маргінальність як об'єкт теорії. *Теорія літератури* / Соломія Павличко / передмова М.Зубрицької. Київ: Вид-во «Основи», 2002. С. 611–636.
9. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.
10. Varma D. The Gothic Flame. New-York, 1966, by Russell & Russell, a Division of Atheneum Publishers, Inc. Printed in the United States of America. 264 pp.

МОВНА ПОВЕДІНКА – ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Інна Беркешук

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української мови Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*
berkechuk_inna@kpnu.edu.ua

Дослідження мовної поведінки – один із сучасних напрямів у мовознавстві. Це сукупність мовних і мовленнєвих дій людини в конкретній комунікативній ситуації. В українському мовознавстві перші ґрунтовні дослідження – це праці Л. Масенко, Б. Ажнюка [1], С. Соколової, О. Михальчук [2]. У центрі уваги таких досліджень різні соціолінгвістичні параметри мовної діяльності особи.

Мовна поведінка охоплює вибір мовного коду (мова, діалект, суржик, перемикування кодів), добір мовних засобів (лексика, стилістика), стратегій і тактик спілкування (ввічливість, переконання, конфлікт), невербальні елементи (жести, міміка, інтонація), мовленнєву реакцію на ситуацію, контекст, співрозмовника.

Сучасні дослідження мовної поведінки зосереджуються на типових мовленнєвих моделях у конкретному суспільстві або групі; впливі контексту (соціального, культурного, психологічного) на мовлення; стратегіях спілкування: як мовці досягають цілей та будують стосунки; комунікативній компетенції – наскільки ефективно особа використовує мову; конфліктах, маніпуляціях, етикеті, жартах, фейках тощо. Поняття мовної поведінки тісно пов'язане із поняттям мовної свідомості, яка не лише поглиблює знання про когнітивні механізми мови, а й утримує зв'язок із національною ідентичністю [3]. Освіченому суспільству притаманна комунікативна мовна свідомість – сукупність комунікативних знань і комунікативних механізмів, норм і правил, які забезпечують спілкування людини в суспільстві.

Дослідження мовної поведінки може відбуватися за допомогою найрізноманітніших методів: аудіо- та відеозапису реального спілкування; спостереження та інтерв'ювання мовців; аналізу чатів,

листування, форумів, соціальних мереж.

Мовна поведінка – це основний чинник, який визначає якість, ефективність і результативність спілкування між людьми. Вона не лише відображає думки чи емоції мовця, а й формує соціальні взаємодії, регулює відносини, впливає на сприйняття та міжособистісну довіру.

Мовна поведінка – це свідомий або несвідомий вибір мовного коду, що реалізується через мовленнєву діяльність і відображає соціально зумовлені зміни в мовній свідомості окремої особи чи мовної спільноти. Вона формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів – соціальних, правових, психологічних та соціокультурних – і визначає взаємини між мовою та людиною, мовою і спільнотою, мовою і суспільством.

Список використаної літератури

1. Ажнюк Б. Мовні права як категорія соціолінгвістики. *Мовознавство*. № 5. 2013. С. 3–12.
2. Михальчук О. Мовна поведінка як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 28–39.
3. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Києво-Могилянська академія. 2012.

ІНТЕГРАТИВНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ У ПРАЦЯХ ВИКЛАДАЧІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

Світлана Бирик

*доктор філологічних наук, професор,
член-кор. НАН України, провідний науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та
соціолінгвістики Інституту української мови НАН України
sbybyk2016@ukr.net*

Серед пріоритетних напрямів українського мовознавства – створення інтегративних курсів і випрацювання методів та прийомів, які б сприяли розширенню уявлення про діапазон і матрицю функціонально-стильових, ситуативно-жанрових різновидів української літературної мови, функціонально-семантичний діапазон внутрішньоформних навантажень одиниць різних структурних рівнів літературної мови.

Викладачі-науковці Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, зокрема філологи-лінгвісти, за тривалу історію становлення і функціонування навчального центру Буковини опублікували низку високодостойних праць у галузі лінгвостилістики. Визначальна праця 1962-го року – «Нариси з загальної стилістики сучасної української мови» І. Г. Чередніченка. Вона постала перед ґрунтовним посібником А. П. Коваль «Практична стилістика сучасної української мови» 1967-го р. Функціональна структура української літературної мови середини ХХ ст. була визначена, з нашого погляду, з урахуванням співвідношення «книжне – розмовне», «усне – писемне», визначальними для практики, а також за вагою «офіційності» для конкретно-історичного моменту літературно-мовного життя в Україні. Пріоритетний список стилів: «1) мова живого усного загальнонаціонального спілкування; 2) офіційно-діловий стиль; 3) мова наукової та технічної літератури; 4) стилі масової преси та агітаційно-масової публіцистики; 5) ораторський стиль; 6) мова художньої літератури та естетико-художньої публіцистики» [13, с. 42]. У цій праці вперше виділено розмовний стиль української мови.

Подальша історія досліджень у галузі лінгвостилістики засвідчила спрямування в напрямі інтегративності:

історії української літературної мови та стилістики текстів різних жанрових різновидів, зокрема з акцентом на індивідуально-авторських особливостях. Прикметно, що Л. О. Ткач у численних працях чітко означила соціокультурні чинники становлення та реалізації мовно-культурної практики на Буковині кінця XIX – початку XX ст., увівши до наукового обігу новітній матеріал з текстів нехудожнього стилю [12]. В історію лінгвостилістики вписані дослідження Н. В. Гуйванюк – про мову творів Т. Шевченка, О. Маковея, Ю. Федьковича, О. Кобилянської [1; 5; 10]. Вагомими є контексти лінгвостилістики, представлені також з урахуванням концепції «історія української літературної мови та лінгвокраєзнавство» в дослідженнях О. В. Кульбабської та її учнів: мова письменників Буковини – Ю. Федьковича, О. Кобилянської, С. Воробкевича, В. Китайгородської, М. Матіос, М. Ткача, М. Івасюка та ін.;

синтаксису та стилістики текстів. Цей інтегративний підхід до мововираження є доволі плідним у науковому доробку Н. В. Гуйванюк, яка доклалася до створення теоретичних і практичних засад комунікативістики, окреслила функціонально-семантичний діапазон засобів створення діалогічності у прозовому та драматургійному текстах – як в одноосібних працях, так і у співавторстві [2; 4; 9];

комунікативної стилістики. Серед вагомих для історії української лінгвостилістики праці з проблеми синтаксичної номінації Н. В. Гуйванюк. Вона застосувала поняття «комунікат», обґрунтувала текстовий характер нерозкладних структур, які від речення вирізняються тим, що: 1) не мають граматичного зразка чи мають приховану орієнтацію на нього; 2) не можуть утворювати форми парадигм; 3) їм бракує постійних реалізацій. Диференціювала комунікати – відносно незалежні висловлення (вказівні висловлення, позбавлені буттєвої семантики); нечленовані логіко-модальні комунікати (слова-речення із значенням ствердження, заперечення, запитання, спонукання та вираження емоцій); комунікати ввічливості, або конструкції мовленнєвого етикету [2; 6]. Елементи функціональної та комунікативної лінгвостилістики

поєднано у працях Н. В. Гуйванюк про мову конфесійних жанрів, зокрема синтаксичних особливостей морально-аскетичних творів Василя Великого [7], мовних особливостей церковних проповідей С. Воробкевича [3]. У докторській дисертації С. Т. Шабат-Савки «Вербалізація категорії комунікативної інтенції: когнітивні, граматичні та дискурсивні вияви» (2014) обґрунтовано міжрівневий категорійний статус комунікативної інтенції, представлений модально-інтенційними конструкціями, реченнєвими еквівалентами, дискурсивними висловленнями і детермінований соціокультурним простором та ментальністю українського народу, схарактеризовано граматичну базу експлікації категорії комунікативної інтенції, її антропоцентричні та когнітивно-ментальні параметри, зв'язок із мовцем – основним репрезентантом інтенційних обширів людської комунікації, з'ясовано роль інтенції у процесах текстотворення та в організації толерантного / нетолерантного спілкування. Визначальні для сучасної лінгвостилістики та семантико-стилістичних оцінок текстів виділені домінантні комунікативні інтенції в художньому, розмовному, публіцистичному, епістолярному, конфесійному, науковому, офіційно-діловому дискурсах.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н.В. Вічність нашої мови – в Шевченковім слові (Лінгвістичні інтерпретації творчості Тараса Шевченка на сучасному етапі). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2009. Вип. 19. С. 59–69.
2. Гуйванюк Н.В., Максим'юк О.В. Нерозкладні компоненти у структурі речення. Чернівці, 2010.
3. Гуйванюк Н. Мовні особливості церковних проповідей Сидора Воробкевича *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. 2012. Вип. 585–586. С. 239–248.
4. Гуйванюк Н.В. Особливості розмовного синтаксису у творах Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2009. Вип. 475–477. С. 7–15.
5. Гуйванюк Н.В. Роль Осипа Маковея в розвитку української

літературної мови. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2008. Вип. 382–384. С. 35–42.

6. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст. Вибрані праці. Чернівці, 2009.

7. Гуйванюк Н. Синтаксис релігійних повчань. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. 2010. Вип. 506–508. С. 17–27.

8. Гуйванюк Н., Струк І. Особливості синтаксичної структури реплік у мові драматичних творів буковинських письменників. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. 2010. Вип. 496–497. С. 107–114.

9. Гуйванюк Н., Струк І. Ремарки-вставки у прозових творах Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. 2011. Вип. 545–546. С. 260–266.

10. Гуйванюк Н.В., Шатілова Н.О. Буковинські етнографізми у мові творів Юрія Федьковича та Сидора Воробкевича. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. статей. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2004. Вип. 274–275. С. 300–316.

11. Кульбабська О.В., Шатілова Н.О. «Пишу, як серце диктує...» (Ідіостиль Сидора Воробкевича). Чернівці, 2016.

12. Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX століття. Частина 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці, 2007.

13. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ, 1962.

14. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці, 2014.

ВІРШОВАНІ ТВОРИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В АСПЕКТІ ВЕРСИФІКАЦІЙНОГО ШЛІФУВАННЯ

Борис Бунчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
b.bunchuk@chnu.edu.ua*

К. Квітка визначав як внутрішню якість поетеси вимогу «обробляти і «гемблювати свої твори» [2, с. 300]. Прикладів шліфування і оригінальних, і перекладних віршованих творів у поетеси дуже багато. Вони пов'язані переважно зі змістовим аспектом (урахування вимог цезури, уникнення повторів, ущільнення тексту та ін.). Однак певний сегмент правок, які можна пояснити також версифікаційними вимогами, у поетеси наявний. Випадки «версифікаційного шліфування» можна структурувати за часом: «швидке шліфування» (виправлення в автографі поеми «Віла-посестра» (1896–1901–1914) довшого на одну стопу (або два склади) рядка); «повільне шліфування» (на рівні «чорновий автограф – чистовий автограф» – у поезії «У пустині»); на рівні автограф – збірка – у вірші «Зоря поезії. Імпровізація»; на рівні збірка – збірка найчастіше – передрук у київському (1914) виданні збірки «На крилах пісень» в легенді «Ра-Менеїс»).

Явища «версифікаційного шліфування» можна також умовно поділити на 3 групи:

- до першої групи вналежнюємо випадки з викресленням частини рядка, верса / групи версів, строфи / строф;
- другу групу складають явища викреслення частини верса, рядка / рядків, строфи / строф і вписування інших слів, словосполучень та речень, що слугують компонентами віршової структури твору;
- до третьої групи належать приклади шліфування, сутність яких полягає у зміні структури твору (від ритмічної прози до вірша).

Зосередимося на явищах умовно виділеної першої групи шліфування віршованих творів. Найбільше таких виправлень спрямовано на внормування ритму.

У чистовому автографі поезії «Ніобея» (1902), яка має форму

неврегульованих різностопових неримованих трискладовиків з ореолом гекзаметра (дактилічні рядки – 43%; анапестичні – 35,38%; дольнікові – 21,53%) [1, с. 36], поетеса викреслює рядок:

тихо, тихо схиливсь на брата, кипарисом лагідним та смутним [3, с.746].

┐┐┐┐┐┐┐┐┐||┐┐┐┐┐┐┐┐┐

Цей верс має розмір семиноголошеного тактовика й ритмічно відрізняється від інших рядків твору (ореол гекзаметра створюють п'яти-шестинаголошені трискладникові або дольнікові рядки).

Заради уникнення верса з іншим, ніж загалом у творі розміром (Я5), поетеса в поемі «Що дасть нам силу? (Апокріф)» закреслює рядок «немов душа твоя в пеньку десь пробуває!» [т. 5, с. 884] з розміром шестистопового ямба (┐┐┐┐┐┐||┐┐┐┐┐┐) та ще й зі зрушенням наголосу в V стопі. У цьому ж творі Леся викреслює останні два з половиною рядки зі стилістичною метою (фіксування незавершеності в замикаючому версі). Було:

немов не знав ні праці, ані втоми
до свого часу. Хто йому вернув
ту силу, що не міг збудити голод?
Ви, що в дива не вірите, скажіте [3, с. 526; с. 885].

Стало:

немов не знав ні праці, ані втоми
до свого часу [3, с. 526].

Укорочення рядка на одну стопу заради відповідності пануючого в поезії розміру фіксуємо в низці віршів.

Наприклад, в автографі поеми «Роберт Брюс, король шотландський» (1893) був такий рядок:

«Чого ж тепер сидять вони такі...» [3, с. 846]. Верс мав будову п'ятистопового ямба в оточенні чотиристопових рядків. У збірці «Думи і мрії» (1899) цей рядок був укорочений: «Чого ж сидять вони такі...» (┐┐┐┐┐┐┐┐┐) [3, с. 479].

В автографі поезії «Північні думи» (1895) 10-й рядок виглядав так: «Тихо від себе одвожу обійми ясних моїх мрій...» [т. 5, с.617]. Розмір верса – Дбц., він перебував у фрагменті (12 рядків) з формою Д 4-5. Тому Леся скорочує 10-й рядок на одну стопу: «Тихо відвожу обійми ясних моїх мрій...» [3, с. 146].
┐┐┐┐┐┐┐┐┐┐┐┐ – маємо Д5.

Перший катрен поезії «Плач Єремії» (1902) у чорновому автографі мав будову Амф 4, 3, 4, 5.

На листя сухе дощ иржею спадає,
біліється озеро мглисте,
мов око погасле. А вітер ридас:

«Як золото стемніло, змінилося срібло пречисте» [3, с.743].

Розмір інших трьох катренів – Амф 4, 2, 4, 3. Тому поетеса викреслює першу строфу.

Форма вірша «Порвалася нескінчена розмова...» (1898) – катрени Я5 з римуванням АвАв. У творі фіксуємо 22% рядків Ябц. Але проглядається такий принцип: у кожній строфі, крім двох, є не більше одного рядка Ябц. Ці дві строфи такі: I «І там де на всьому лежить печать мовчання...» [3, с.651] (розмір: Яб, 5, 5, 6); II «Коли б вони могли тим людям нагадати...» [3, с.651] (розмір: Яб, 6, 5, 5). Ці строфи з двома рядками Ябц поетеса викреслила.

У кількох творах фіксуємо викреслення однієї або двох строф заради уникнення версів із позасхемними наголосами, які «збурюють» ритм, призводять до його «кострубатості». У вірші «Бранець» (1903) у чорновому автографі закреслено катрен з розміром Х4, ймовірно, аби, крім змістової вимоги, уникнути позасхемних наголосів у двох версах:

Он знов Генуя переписна	└└└└└└└└└└ п/ах (I)
хоче вбить царицю моря,	└└└└└└└└└└
а з семи верхів свячених	└└└└└└└└└└
на весь край тече отрута [3, с.755].	└└└└└└└└└└ зр.наг. (I)

У чорновому автографі поезії «Свята ніч» (1900) поетеса викреслила катрен (перший рядок: «Ми дивились на зорі. Хто пісню почне?»), у трьох версах якого наявні позасхемні наголоси.

Із двох строф, які фігурували в автографі й збірці 1893 р., із цензурних міркувань були зняті у вибраному 1904 р., привертає увагу I строфа з позасхемними наголосами у кожному рядкові:

Сильне море! І нащо стільки сили?
└└└└└└└└└└ п/сх (I), (III)
Тільки стогін відповідь на неї.
└└└└└└└└└└ п/сх (I)
Краще б хвилі вже разом покрили
└└└└└└└└└└ п/сх (I)

$\perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp \cup \perp$ п/сх (I)

В автографі другої частини поезії «Коли дивлюсь глибоко в любі очі...» (1904) Леся Українка вилучає два рядки – «Струн срібних, щирозлотих, як проміння» і «так грать, як той, що оживляв каміння» [3. с. 771], заради уникнення катрена аВаВ на користь двовіршів аа і АА – форми, яка панує у всьому творі.

Тільки немовби чогось бракувало

Голос виводив, а серце мовчало!...

Слухали співу того,

Він же за теє не дбав.

Слава для нього була наймиліше,

Тільки її він шукав [3, с. 829].

Не увійшов до друкованого варіанту поеми і фрагмент з тринадцяти строф [3, с. 831–832].

Поетеса позбулася двадцяти однограматичних рим, дев'ять з яких – дієслівні.

Цікавий випадок вилучення рядка заради унормування закінчень версів у неримованому вірші засвідчено в четвертій поезії циклу «Ритми» – «Хотіла б я уплисти за водою...» (1900).

В автографі та першопублікації вірша всі рядки, крім 7-го та останнього (чоловіче закінчення підкреслює завершення твору), мали жіночі закінчення. Прагнучи унормувати закінчення версів, Леся знімає рядок «немов дитину в тонкий свиток» [3, с. 676]. Крім цього, увиразнюється внутрішня рима:

І вода помалу

мене б легкі хвилі загортала

і колихала б, наче люба мрія [3, с. 225].

Нарешті, у низці творів фіксуємо поєднання кількох чинників. Наприклад, у чернетці недрукованої поезії «Угорі так ясно сяють зорі...» (1903) було таке завершення твору:

Так ідуть оці питання марні	X5	
як оті сумні невидні хвилі:	X5	
блиск непевний дальнього сіяння	X5	
упаде і зникне, й розіб'ються	X5	
думи-хвилі в темному просторі...	X5	A
A надворі ніч зорить...	X4	B
Ніч темніє і ясніють зорі,	X5	A
море плаче й темрява тремтить... [4].	X5	B

Поетеса закреслює рядок «A надворі ніч зорить...», бо він іншорозмірний (X4) і зникає перехресне римування у неримованому творі. Залишається лише парне римування «просторі» – «зорі», як сигнал про завершення вірша.

У збірці «На крилах пісень» 1893 року поезія «Зорі, очі весняної ночі» (1891) складається з восьми катренів АНЗ з римуванням АВАВ. У виданні 1904 року вилучено другу строфу:

Різно дивляться ясні зорі,	
└┐└┐┐┐└┐┐┐└┐	АНЗ п/сх (І)
Кожна зірка інакше сіяє, –	
└┐└┐┐┐└┐┐┐└┐	АНЗ п/сх (І)
В кого серце у тузі та в горі,	
└┐└┐┐┐└┐┐┐└┐	АНЗ п/сх1 (І)
Той виразно по зорях читає [3, с.566].	
└┐└┐┐┐└┐┐┐└┐	АНЗ п/сх (І)

Ймовірно, причиною вилучення був усе-таки змістовий елемент: поетеса хотіла позбутися банального узагальнення, після якого йде перелік окремих складників явища (пояснення). Водночас покращується картина форми поезії. Позасхемні (додаткові) наголоси в першій стопі тристопового анапеста – типове явище. Однак жодної іншої строфи з чотирма позасхемними наголосами, окрім цієї, у вірші немає. Крім них, поетеса позбулася також дієслівної рими «сіяє» – «читає».

Отже, розглянуті випадки «версифікаційного шліфування» у віршованих творах Лесі Українки пов'язані з вилученням частини рядка, верса / версів, строфи / строф, викликані потребою

внормування ритму твору або використані зі стилістичною метою. Поетеса усувала іншометричні та іншорозмірні верси, зменшувала кількість рядків із позасхемними наголосами. Леся Українка вдавалася до викреслень рядків та строф заради уникнення однограматичних (часто дієслівних) рим, задля внормування закінчень версів у неримованих творах, іноді – внаслідок поєднання кількох чинників.

Список використаної літератури

1. Бунчук Б. Деривати гексаметра та «верлібр» у поезії Лесі Українки. *Літературознавчі студії*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2015. С. 29–41.
2. Українка Леся. Документи і матеріали. Київ : Наук. думка, 1971. 487 с.
3. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів: у 14 томах. Том 5. Поетичні твори. Ліро-епічні твори / ред. О. Вісич, С. Кочерга; передм. С. Романов; упоряд., комент. С. Романов, О. Кицан, М. Моклиця та ін. Київ: «Типографія від А до Я», 2021. 925 с.
4. Українка Леся. Рукописи. URL: <https://lesyaukrainka.com/ua/tvorchist/rukopisi> (дата звернення: 29.07.2025).

КОНЦЕПТ «РІДНОЇ ЧУЖИНИ» В ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА КОБИЛЯНСЬКОГО

Світлана Вардеванян

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
s.vardevanyan@chnu.edu.ua

Поняття «концепт» у рамках цього дослідження розумітимемо згідно з «Європейським словником філософій» як «ментальну єдність образу осягнутої сутності», тобто «сукупність правдивої інформації», яка охоплюється в «акті міркування» [5, с. 281].

Академічна спільнота вже знає Володимира Кобилянського (1895–1919) як творця філософії «краса переходу» [1, с. 277] і як кордоцентричного поета, у ліриці якого «концепт серця» є чи не стрижневим [1, с. 277]. Але є ще одна важлива вісь поетичного світу Володимира Кобилянського, на яку літературознавці вказували, але принагідно, не застановляючись на тому, що «рідна чужина» в системі поезії буковинця – це не просто наскрізний мотив чи тема, це один з базових концептів творчості поета. Цей концепт присутній у поезії Кобилянського в численних інваріантах.

Насамперед у ранньому циклі «Небесні акорди», опублікованому в «Новій Буковині» за 20 серпня 1913 року, є вірш сімнадцятирічного на той час Кобилянського, у якому ліричний герой прощається і з собою колишнім, і зі своєю батьківщиною: «Прощайте, мої давні жалі, / Журливий смутку тихих піль; / Прощайте скелі, сонні фалі ... Прощайте, злидні й злоте щастя, / Хотя тебе я не зазнав » [4, с. 314]. У 1913 році Володимир Кобилянський назавжди покине Буковину, житиме й помре у Києві, але його поезія часто апелюватиме до батьківщини. Цей мотив у творчості буковинця зауважує Микола Зеров, у своїй передмові до першої (уже посмертної для Кобилянського) збірки дослідник пише про «милу безпосередність його буковинської патріотики» [2, с. 5]. Йдеться насамперед про вірші «Я сокіл з гір...», «Пісня», «Три роки, як кинув я...», «Там, де Черемош...», «Fata morgana», «Я вас покинув», «Я тебе, коханий мій краю...», «Верховинський

бір», «Як тільки поверну...». Ліричний герой тужить за рідними горами, протиставляючи їх степу, верховинськими борами, пляями, полонинами, кичерами, трембітами. Що дивовижно, адже народився Кобилянський у Яссах, а виріс у Чернівцях. Але, здається, міста він не бачить. Бувши, вочевидь, під впливом німецьких романтиків і поетів «Молодої музи», оспівує дику природу, робить рустикальні замальовки. Цей ракурс бачення він переносить і на своє нове місце перебування. Мешкаючи в Києві, описує степи, Дніпро, хати, називає все це «рідною чужиною». Але що є «чужиною» і «рідною чужиною» для Кобилянського? Символісти, а Кобилянський здебільшого перебуває в магнітному полі символізму, загалом відчують реальність як чужу територію, вони прагнуть проникнути крізь неї в якісь інші, ідеальні світи: «Покинь нікчемні власні жалі, / Бо в твоїй груді є твій бог, / Шукай життя у ідеалі, / А вічним стане твій чертог» [4, с. 311]. Поет відчуває себе чужим ще перебуваючи на Буковині. Кобилянський – русин (українець), але дивиться на свою реальність крізь естетичні настанови Генріха Гейне, поезію якого перекладав. Характерні для нього мотиви світової скорботи, тліну, туги родом звідти. Крізь русалок Кобилянського просвічує образ Лорелей.

Але є один цікавий нюанс. Старший товариш Кобилянського Дмитро Загул пише у передмові до збірки 1930 року, що «все-таки поет майже до самої смерті тікав від буденних турбот у свою вимріяну країну снів і мрій – у свій «храм над водою». «До цього старого мотиву казки, – стверджує Загул, – поет повертався багато разів» [3, с. 13]. І це правда, що повертався, можна сказати – один з наскрізних мотивів. Але ця казка не така вже й нереальна. Храм чи замок над водою – це один з найважливіших образів німецького мистецтва – не лише поезії, а й архітектури, образотворчого мистецтва. Власне, Резиденція митрополитів у Чернівцях, таких любих Кобилянському, – це одна з її втілень. Тобто те, що Загул вважає «казкою», виявляється не ефемерним, а цілком реальним. Кобилянський символізує цей образ «храму над водою», робить його своєю метафізичною домівкою, криївкою і майстернею. Тобто «рідною чужиною» для Кобилянського є сама реальність, його істинний дім – це його поезія.

Список використаної літератури

1. Вардеванян С. Витончена чуттєвість у час гучних барабанів: до питання провідних мотивів поезії Володимира Кобилянського. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Столяр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, Вип.41. С. 271–279. URL: <https://doi.org/10.33402/ukr.2025-41-271-279> (дата звернення: 11.06.2020)
2. Загул Д. Володимир Кобилянський. *Кобилянський В. Твори*. Київ, 1930. С. 3–31.
3. Зеров М. Володимир Кобилянський. *В В. Кобилянський, Мій дар: Посмертна збірка поезій*. Київ: Друкарь, 1920. С. 5–12.
4. Кобилянський В. Поезії. Київ: Радянський письменник, 1959. 349 с.
5. Konzeptus концепт, поняття. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Т. 1. Київ: Дух і літера, 2011. С. 279–282.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО АНТРОПОНІМА ТА ОБРАЗУ В РОМАНІ «ОЛЯ» ОЛЬГИ САЛІПИ

Анастасія Вегеш

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української
мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

anastasia.vehesh@uzhnu.edu.ua

У художньому творі, де письменник має право на видумку, і образ, і його найменування залежать від волі автора. Він дає назву персонажеві, враховуючи його національність, регіон, часові рамки, характер, тобто нанизує її різними конотаціями, іноді веде гру. Ім'я стає важливим елементом тексту, працює на ідею, сюжет. Стилiстичне навантаження імені, його промовистість формують образ. Набагато важче тому письменникові, який змальовує реальну людину та її ім'я. У такому випадку автор старається максимально використати всі відомості про особистість і заставити працювати власну назву на розкриття образу.

Назви героїв (літературно-художні антропоніми) стали предметом досліджень для багатьох ономастів: Г. Бачинської, Е. Боевої, Н. Бербер, Т. Вільчинської, О. Горбач, І. Ільченко, Л. Кричун, Т. Крупеньової, О. Лавер, М. Мельник, О. Сколоздри-Шепітко, А. Соколової, Г. Шотової-Ніколенко та ін. Потужний фундамент із теоретичних питань та методології дослідження становлять праці Л. Белея, Ю. Карпенка, М. Торчинського, Г. Лукаш, Н. Колесник та ін. Ми досліджували функціонування реальних імен Олени Теліги («Неймовірна» І. Роздобудько), Миколи Леонтовича («Прилетіла ластівочка» І. Роздобудько), Симона Петлюри, Володимира Винниченка («Петлюра. Боротьба» М. Бутченка) та інших відомих постатей.

Наше завдання – дослідити, як реальне ім'я головної героїні з роману «Оля» О. Саліпи набуває конотативних значень, формує образ.

Роман «Оля» Ольги Саліпи – оповідь про відому письменницю Ольгу Кобилянську. В анотації до роману читаємо: «Кобилянська. Про неї знають все, але її не знає ніхто. Щоденники, листи,

твори... Найбільша містифікація української літератури, створена нею самою. Роман «Оля»... не про письменницю, а про жінку. Пристрасну, вперту, але з власними комплексами та помилками, живу...» [2, с. 221].

Давно відомо, що Ольга Кобилянська – не тільки талановита письменниця, але й сильна жінка. О. Саліпа пише, що з дитинства вона була особливою. Подруга Августа *«слухалася подругу, як зачарована. Було в ній щось незбагненно світле та приємне»* [2, с. 14]. Героїня О. Саліпи досить критична і відверта, сама зізнається, що чоловіки до неї не надто уважні, що іноді в середині неї прокидається мале чортеня, що вона некрасива: *«Некрасива, занадто висока, широкоплеча, з кострубатими рисами обличчя. Чорна, як ворона. Та ще й пише якісь дурниці»* [2, с. 71]. Але краса Ольги не в зовнішньому вигляді, а в силі її душі. Для Осипа Маковей вона є загадковою: *«Дивна жінка – ця Кобилянська. Він не такою її уявляв. Коли вперше потрапив до рук її твір – вчитувався у кожне слово, аж дух перехоплювало. ...Але була в текстах Кобилянської якась невловима сила, якась чоловічість, рішучість, стійкість»* [2, с. 26]. Первісне значення імені Ольга – ‘свята’, ‘священна’ [4, с. 268], а ще мудра, сильна та далекоглядна жінка – спрацьовує в тексті. Жінки з цим іменем мають гострий розум, сильний характер і вміння ухвалювати мудрі рішення. Наталія Кобринська каже Ользі: *«Бо сама ти – особлива. З тих жінок, які на вагу золота»* [2, с. 73]. Маковей зізнавався: *«Кобилянська була сильною»* [2, с. 33]; *«Її сила була такою великою, що не давала дихати. ...Ольга була дивовижною. Дивовижною письменницею. Сильною, модерною, завзятою. І він, Осип, по-своєму любив у ній той вогонь»* [2, с. 100]. Він називає її діамантом, але неспроможний осягнути її глибину. Ольга випромінювала добро і тепло. Маковей розумів, що в аурі її затишку він буде прирученим тигром, тому боявся її опіки. У душі Ольги живе дитячий бунтарський дух, який не дає їй спокою, не випадково її друге ім’я – Марія (‘гірка’, ‘яка чинить опір’, ‘вперта’ [4, с. 212]). Юний Остап Луцький називає її геніальною, сильною і красивою жінкою, не зважаючи на те, що Ольга дуже самокритична. Погляди читачів-критиків розділилися: героїня Ольга – слабка чи сильна жінка.

Деякі критики називають Ольгу-героїню наївною, безхарактерною, яка «займає досить принизливе становище» [6, с. 189]. Науковці вважають, що «героїня постає в багатьох місцях приниженою і слабкою, такою, яка втрачає свою жіночу гідність заради чоловічої уваги» [6, с. 191]. В. Хоменко зазначає, що «у вирі почуттів та душевних протиріч загубилася сама цілісна Ольга Кобилянська. Буковинська письменниця в тексті часто постає інфантильною, плаксивою, навіть неврівноваженою. У такий спосіб Ольга Саліпа несвідомо робить з «гірської орлиці» – «інфантильну синицю» [5]. О. Семенюк має протилежну думку про роман О. Селіпи та образ Олі: «Ще зі школи всі знають цю пані як вольову, сильну й непокірну зовнішньому світові особистість. Але, на жаль, переважно ми цікавимося Кобилянською-письменницею й забуваємо розгледіти в ній Кобилянську-жінку, котра, як і більша частина представниць прекрасної статі, прагнула відчутти себе слабкою, а точніше – щасливою [3]. Ми погоджуємося з О. Семенюк, адже зробити перший крок у складній ситуації, бути готовою на самопожертву, щиро кохати може сильна людина. Хіба вона винна, що Маковей – *«сене її життя, велика любов, надія на щастя»*? [2, с. 71]. Щодо фігурування постійної назви Оля, а не Ольга маємо деякі міркування. Повне офіційне ім'я Ольга вказує на її національність, бо входить до української антропосистеми, крім цього, це ім'я відомої письменниці (хронологічно значуще), тому переважно таке – світське. Сам Франко зазначає, що вона інша, не проста жінка. Виразне об'єктно-вікове значення притаманне для розмовного варіанта Оля. Героїня – молода жінка. Маковей зізнався: *«Тут він чи не вперше побачив у ній не горду і розумну жінку з цигаркою в руці, а майже юну безтурботну дівчинку»* [2, с. 65]. Так її називають батьки, друзі. Зменшено-пестливий варіант Оля має емоційне забарвлення, слугує характеристикою героїні, вказує на неофіційні стосунки між персонажами, на родинні, близькі, дружні контакти. Найчастіше форми таких антропонімів передають ласку, любов, доброзичливе ставлення до героя. Саме Оля, якій хочеться ласки, чоловічої підтримки, формує Ольгу, загартовує її, робить сильною. Демінутив Оля в О. Саліпи стає найголовнішим словом, авторка виносить його в назву роману, зовсім не применшуючи ролі письменниці

Ольги. У видавництві «Фоліо», серії «Мистецькі біографії» І. Власенко назвала демінутивом роман «Саша» про Олександр Куліш, прізвиськом – романи «Хвиля» про М. Хвильового, «Симон» про В. Симоненка. Така воля автора. Роман О. Саліпи присвячений не світській письменниці Ользі, а романтичній жінці Олі, яка вміла любити, йти на пожертву, бажала бути щасливою. Якраз тут дуже добре спрацьовує слов'янська етимологія імені Ольга – *Вольга*, яке, можливо, походить 'від *воля*, *волога*, *воліти* (бажати)' [1, с. 318]. Ім'я набирає конотативних значень, стає продуктом письменницької роботи над словом та проявом фантазії. Отже, літературно-художній антропонім Оля в романі О. Саліпи формує образ, ім'я та персонаж тісно переплітаються. Розмовний варіант імені викликає в читача відповідні емоції та ставлення до героїні.

Список використаної літератури

1. Лозко Г. С. Рідні імена. Слов'янський іменослов. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 368 с.
2. Саліпа О. І. Оля. Харків: Фоліо, 2023. 224 с.
3. Семенюк О. Невиправна мрійниця, яка хотіла прожити ще одне, цілковито видумане життя. URL: *Ольга Саліпа «Оля» / Читай* (дата звернення: 10. 08. 2025).
4. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
5. Хоменко В. «Оля» – робота, визначальна насамперед як соціально-культурне явище, а не витвір мистецтва. URL: *Ольга Саліпа «Оля» / Читай* (дата звернення: 10. 08. 2025).
6. Чолкан В. А., Меленчук О. В. Художня інтерпретація образів-персонажів видатних українців у романі Ольги Саліпи «Оля». *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 2. Вип. 32. С. 185–191.

НЕМАТЕРІАЛЬНІ МОВНІ ЗНАКИ ТА ЗАСОБИ ЇХ ВИРАЖЕННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Галина Вовченко

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
galavovchenko@ukr.net*

Мовний знак можна представити, за О. Селівановою, як двосторонню матеріально-ідеальну одиницю мовного коду, котра довільно, символічно й умовно фіксує в чуттєвій формі певний зміст і слугує засобом збереження, отримання, обробки й передачі інформації [4, с. 451]. Ця одиниця існує в різних проявах у мовній системі, однак мовний знак, услід за Ф. де Соссюром, насамперед пов'язуємо зі словом і морфемою, крім того, вияви його поширюються на різних мовних рівнях. Ознаки мовного знаку, котрі існують не лише у слові, але й у морфемах (морфах, аломорфах), – це зміст плюс засоби вираження, що виявляються на фоні інших мовних знаків у субстанціальній та несубстанціальній формах. Це стосується афіксів – позначених, матеріально виражених, повних або позитивних, і непозначених, або так званих нульових. Нульовими вважаються флексії, суфікси, інтерфікси у певних позиціях, а також префікси. Щодо кореневих морфем, то нульових коренів не існує, вони є центром лексичної організації слова.

Як відомо, поняття нульової морфеми, запроваджене в науковий обіг Бодуеном де Куртене, є суттєвим доповненням до його ж визначення морфеми, уведеного в 1881-му році; згодом воно призвело до поширення поняття нульового мовного знаку не лише у морфології та морфеміці, але й у дериватології та синтаксисі, виділяють нульові одиниці також у фонетиці, діалектології та парадигмології. Зауважимо: форму вже тому не можна ототожнювати з її зовнішнім вираженням, що вона є насамперед значенням. Ця думка належить О. О. Потебні, – він вивчав онтологічну й семасіологічну природу мовного знака. Тобто нульове вираження – це також форма з певним змістом. Розглянемо основні

випадки нематеріальних мовних знаків та використання їх у граматичній системі української мови: 1) **нульова флексія** – у словах змінних частин мови в одній із словоформ певної лексеми флексія не має матеріального вираження (іменники ч.р. Н.в. однини *брат, ліс, підручник*; іменники ж.р. Н.в. *радість, любов, ніч*; числівники *п'ять, шість, сім* тощо, дієслів чоловічого роду в минулому часі *возив, носив*; те ж стосується інших словоформ у однині чи множині, – усе це фіксується чинним правописом; нульова флексія виражає відповідні граматичні значення слова, проте в інших словоформах цієї лексеми флексія існує не лише як ідеальний знак, але й матеріально; 2) **нульовий суфікс** – це явище спостерігають у дериватології при творенні віддієслівних та відприкметникових іменників: *вихід* від *виходити*, *приціл* від *прицілитися*, *заспів* від *заспівати*, *зелень* від *зелений*, *синь* від *синій*. Тут спостерігаємо явища морфонологічного плану – усічення флексії або й твірної основи певного слова, однак усічення ще не означає перетворення цієї лексеми на слово іншої частини мови, потрібен словотворчий засіб – формант, який хоч і не має матеріального вираження, проте наділений словотворчою функцією так само, як і матеріально виражений суфікс. За З. Сікорською, у складних випадках слід звертатися до системи: якщо трактувати слово *відхід* як префіксальний дериват від *хід*, то зі словом *приціл* таке виведення неможливе, бо слова *ціл* не існує. Крім того, існують і нульові формотворчі суфікси: пор. дієслівні форми *носити / носив* та *нести / ніс-0-0* – маємо не тільки нульову флексію, але й нульовий формотворчий суфікс у словоформі дієслова мин. часу чоловічого роду, в інших же словоформах цього дієслова формотворчий суфікс і флексія представлені матеріально: *нес-ла, нес-л-о, нес-л-и*; 3) **нульові інтерфікси** – це явище стосується способу складання (композиції чи юкстапозиції) у словотворенні, коли в єдину лексему з'єднуються дві чи більше твірних основи чи твірних слова без сполучного засобу: *Вишгород, Ужгород, вельможа, лікар-ортопед, інженер-механік, всюдихід*; 4) **нульові префікси** – явище загалом дискусійне: якщо слово починається з кореня, то воно начебто має нульовий префікс – *ліс, будинок, майстер*, оскільки слово, на думку деяких мовознавців, повинно

мати обов'язкові значущі частини – **префікс, корінь, суфікс, закінчення (плюс постфікс)**. Проблема тільки в тому, що існують слова, до яких префікс не приєднується (*абетка, автомобіль, баба, бавовна, багрець, балерина, бджілка* тощо), хіба що створюється певний оказіоналізм.

Поняття нематеріальних мовних знаків поширилося на парадигмологію, зокрема в Академічній граматиці української мови 2017 року виділено **нульову відміну**. Концепція **нульової відміни** І. Р. Вихованця, закріплена тут остаточно, виділяє у незмінних іменниках української мови **нульові флексії**. Тобто такі слова (*леді, мадам, таксі*), маючи морфологічні категорії відмінка, числа і роду, не мають диференційних засобів їхнього вираження у межах тієї ж лексики. У морфологічній парадигматиці жодного значення такі «нульові флексії» не виражають, для цього існує, за А. Колесниковим, синтагматична парадигматика [3, с. 34]. Підтримуємо думку вченого про недоцільність інших морфемних нулів, відомих у теорії лінгвістики.

У **синтаксисі** вияви нематеріальних мовних знаків пов'язуємо з односкладними реченнями: вони мають один головний член з ознаками суб'єкта й присудка. Так, в означено-, неозначено-, узагальнено-особових реченнях прямий суб'єкт має відображення у дієслівних флексіях 1-ої чи 2-ої особи однини чи множини теп. та майб. часу, чи флексії множини у формі мин. часу, у словоформах наказового способу; щодо інфінітивних чи безособових речень, то суб'єкт хоч і не названий, але присутній – як непрямий: *Повідчиняти б вікна [вам, нам]; Мені не спиться*. Навіть у табуйованих стосовно прямого суб'єкта безособових реченнях суб'єкт може бути названий, пор.: *Гримить і Грім гримить; Світає і Світанок світає*. Щодо називних речень, то предикат у формі Н.в. іменника засвідчує буття, існування явища у момент мовлення: *Вечір. Ніч*. Нульовий мовний знак – слово **є** – тут можна відновити. Так само і в неповних реченнях – не лише в еліптичних, напр.: *Небо синє*, але і в контекстуальних та ситуативних конструкціях. Отже, розмежування одно- складності й двоскладності стосується лише формально-граматичного рівня, а у власне-семантичному аспекті всі речення є двоскладними [1, с. 52]. Стосовно **складних речень**, то традиційна вітчизняна класифікація

поділяє складні синтаксичні конструкції на сполучникові, безсполучникові та сполучниково-безсполучникові. Однак справа тут не стільки у наявності сполучників сурядності чи підрядності та сполучних слів, а насамперед у синтаксичних зв'язках – сурядному, підрядному або ж недиференційованому синтаксичному зв'язку, при якому не можемо встановити належність складної синтаксичної конструкції до певного різновиду речень. Проте безсполучникові конструкції демонструють нульовий сполучниковий зв'язок. Їх поділяють на складні речення з однотипними та різнотипними частинами, синонімічні до відповідних сполучникових речень з сурядним сполучниковим чи підрядним сполучниковим (чи сполучнослівним) зв'язком. Можна дібрати відповідні сполучники і перетворити безсполучникову складну конструкцію на сполучникову. Пор.: *Зійде сонце – утру сльози, – ніхто не побачить* (Т. Г. Шевченко) – *Коли зійде сонце, утру сльози, так що ніхто не побачить*. Отже, при виділенні нематеріальних мовних знаків варто пам'ятати про значущість форм на тлі матеріально виражених мовних знаків. Немає потреби штучно використовувати термін «нульовий» там, де він позбавлений будь-якої значущості, а хибні припущення треба виправляти, – це також є одним із сьогоденних завдань української граматики.

Список використаної літератури

1. Городенська К.Г. Проблема двоскладності / односкладності в контексті історичного й дериваційного синтаксису. *Структура сучасної української мови: тексти доповідей та повідомлень IV Міжнародного конгресу україністів*. Київ, 2002. С. 52–58.
2. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2017. 752 с.
3. Колесников А. Проблеми нульових одиниць у парадигмології. *Лінгвістичні студії*. 2021. Вип. 42. С.24–39.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МОВНО-ЛІТЕРАТУРНІЙ ГАЛУЗІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ: ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ У ФАХОВОМУ КОЛЕДЖІ

Галина Гамерник

*викладач української мови та літератури Відокремленого
структурного підрозділу «Львівський фаховий коледж»
Львівського національного університету природокористування
hamernykhalyyna@gmail.com*

У сучасних умовах трансформації вищої та фахової передвищої освіти мовно-літературна галузь постає особливо чутливою до змін, що зумовлено як її гуманітарним характером, так і потребою формувати мовну особистість у цифровому середовищі. Освіта переходить від знаннєвої парадигми до діяльнісно-компетентнісної, а це потребує перегляду дидактичних підходів і широкого впровадження інноваційних технологій.

У сучасній освітній практиці є різні види технологій: традиційні, інноваційні, інтерактивні, інформаційні, комунікативні, гуманітарні та інші. Як традиційні, так і новітні методики спрямовані на ефективну передачу та засвоєння знань, формування умінь і навичок із певної навчальної дисципліни, а також розвиток мислення й особистості здобувача освіти. Інноваційними вважаються такі технології, що:

- є дійсно новими й виникли завдяки педагогічній творчості;
- були запозичені з інших країн або сфер суспільного й професійного життя та пристосовані до потреб школи або закладу вищої освіти;
- вже відомі, але застосовані в нових умовах або контекстах.

Інноваційні методи навчання забезпечують реалізацію сучасної триєдиної мети освіти: формування hard-skills, soft-skills та digital [4]. Наукова новизна сучасних досліджень полягає в розкритті людиноорієнтованого та техноорієнтованого підходів до впровадження інновацій у вищій школі [4]. Саме ця дихотомія є особливо продуктивною для викладання української мови та літератури, де технічні ресурси мають працювати на розвиток мислення, мовлення, творчості.

У застосуванні тої чи тої технології важливо врахувати індивідуально-особистісні особливості суб'єктів, групи або колективу, обставини реального життєвого оточення й освітнього середовища, особливості самого педагога.

Інтерактивні технології спрямовані на активізацію діяльності самих суб'єктів у навчальному процесі та їхнього розвитку. До цієї групи відносять ігрові, проєктні технології, технологію «майстеркласу», рефлексійні технології, технології самопізнання та самооцінки, самопрезентації тощо [3].

За спостереженнями Н. П. Волкової, інтерактивні технології навчання стають не лише доречними, а й необхідними у новій парадигмі вищої школи [1, с. 5]. Такий підхід забезпечує суб'єкт-суб'єктну модель взаємодії, що особливо цінно для мовно-літературної галузі, де ключовими є діалог, осмислення, інтерпретація.

У практиці викладання використовують дискусійні, ситуаційні, рольові ігри, квести, тренінги, які активізують мовну практику студентів, спонукають до комунікації та критичного мислення [1, с. 208]. Як підкреслює Н. П. Волкова, інтерактивність у викладанні – це передусім гуманізм, діалогізація, особистісна свобода.

Період пандемії дав значний поштовх до впровадження інноваційних цифрових технологій у дистанційному форматі, що продовжують ефективно застосовуватись і сьогодні, у час війни. Цифровізація відкрила можливості для самостійного, індивідуалізованого та інтерактивного навчання [2]. У мовно-літературному контексті це означає розширення форм навчання за рахунок:

- інтерактивних платформ;
- мобільних застосунків;
- хмарних сервісів;
- семантичних вебтехнологій і гейміфікації [2].

Цифрові технології дають змогу організовувати спільно-творчу діяльність, яка є важливою умовою формування мовної компетентності студентів.

Особистий досвід викладання у фаховому коледжі підтверджує ефективність використання інноваційних технологій:

- поєднання офлайн- та онлайн-форматів дозволяє зберегти міжособистісну взаємодію та адаптувати матеріал до цифрових платформ;

- інтерактивні тренінги та кейси сприяють мотивації та емоційному залученню студентів;
- застосування інформаційно-комунікаційних засобів (Google Workspace, Zoom, Padlet, Mentimeter) надає навчальному процесу гнучкості.

Як зазначено у дослідженні В. І. Терещук, освітня мотивація та активність студентів зростають саме в умовах використання інноваційних підходів.

Інноваційні технології в умовах фахової передвищої освіти забезпечують гнучкість, адаптивність і мотиваційність навчального процесу; посилюють роль викладача як фасилітатора [1]; створюють середовище співтворчості та мовленнєвої активності; підвищують якість знань, розвивають критичне та креативне мислення студентів. Отже, лише за умов дотримання принципів гуманізму, індивідуалізації, діалогічності можна досягнути справжнього оновлення змісту мовної освіти.

Список використаних джерел

- 1 Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Дніпро : Університет ім. Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
- 2 Дембіцька С. В., Кобилянська І. М., Пугач С. С. Інноваційні технології дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 60. С. 388–399. URL: <https://surl.lu/lmfieu> (дата звернення: 08.08.2025)
- 3 Ковальчук В.І., Шербак А.В. Впровадження інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 543–547. URL: <https://surl.li/zqumqs> (дата звернення: 08.08.2025).
- 4 Терещук В. І., Ільченко А. М., Семенишина І. В. Інноваційні технології навчання у закладах вищої освіти. *Академічні візії*. 2023. № 16. С. 1–6.

ПРОБЛЕМАТИКА РУМУНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ МОВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРАЦЯХ ФІЛОЛОГІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Головач Ніколетта

кандидат філологічних наук, асоційований викладач

Сучавського університету «Штефан чел Маре»

holovach.nikoletta@gmail.com

Вивчення румунсько-українських мовних контактів має тривалу історію, а першими її дослідниками вважають відомих славістів Ф. Міклошича та О. Калужняцького, які й почали вивчати українсько-румунські мовні взаємини, надаючи їм справді наукового значення, відкривши цим новий напрям мовознавчих досліджень, що його продовжували такі відомі українські та зарубіжні мовознавці, як Я. Янів, Б. Кобилянський, Е. Врабіє, С. Семчинський, І. Робчук, І. Лоб'юк, А. Вінценз та ін.

Уже понад пів століття проблема запозичень з румунської мови в українську користується неабияким інтересом і серед науковців філологічного факультету Чернівецького університету, адже цьому мовному питанню присвячено багато досліджень, які стосуються різнобічного вивчення слів румунської етимології в українській мові, адже вони охоплюють теоретичні аспекти вивчення румунсько-українських мовних контактів [1, 7, 10], представлення румунізмів у складі топонімії Буковини [1, 5], вивчення лексичних румунізмів як специфічно-побутової групи лексики в творах українських письменників та в говірках української мови [2, 4, 6, 9, 11], відображення румунізмів в реєстрах словників української мови [2, 8], а також в пам'ятках староукраїнської мови [7, 8] тощо. Вивчення лексичних румунізмів в українській мові склало предмет окремого дисертаційного дослідження, яке було виконане при кафедрі сучасної української мови філологічного факультету [2]. Дана розвідка висвітлює лише деякі аспекти вивчення українсько-румунських мовних контактів науковцями Чернівецького університету, сама ж тема дослідження значно ширша.

У другій половині XX ст., вийшли друком праці науковців Чернівецького університету К. Лук'янюка «Лексика молдавсько-румунського походження у творах О. Ю. Кобилянської» (Чернівці, 1963) та В. Прокопенко «До питання про лексичні діалектизми в ранніх новелах О. Ю. Кобилянської» (Чернівці, 1958), у яких порушені проблеми впливу румунської мови на лексику буковинських говірок та відображення діалектних лексичних особливостей у творах таких буковинських письменників, як Ю. Федькович, О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Коцюбинський та ін., що у своїх творах змальовували життя буковинських селян та гуцулів-горян. Підготовлені як доповіді для наукових конференцій, діалектологічних нарад, ці праці, на жаль, не були опубліковані в детальному вигляді – про їх зміст свідчать лише стислі тези.

Та все ж у згаданий період в українському мовознавстві з'явилося й кілька ґрунтовних статей, присвячених дослідженню румунізмів у говірках української мови та у творах художнього стилю. І серед них, варто згадати статтю провідного українського діалектолога Валентини Прокопенко «Молдавские элементы в лексике украинских говоров Буковины» (Кишинів, 1961). Праці В. А. Прокопенко свого часу мали неабияке значення для вивчення українсько-східнороманських мовних зв'язків на терені Буковини. Ця ґрунтовна праця присвячена румунізмам в складі лексики українських говорів Буковини. У ній дослідниця доходить висновку, що завдяки тісним зв'язкам, які здавна існували між буковинським та сусіднім східнороманським населенням, буковинські говірки української мови збагатилися лексемами з галузі хатнього побуту та скотарства [6, с. 95].

Варто зазначити, що слова румунського походження засвоювалися представниками різних верств населення сучасних Буковини, Галичини й Покуття й засвідчені навіть пам'ятками староукраїнської мови та грамотами Молдавського князівства, що писалися також староукраїнською мовою. Це питання порушене в працях професора кафедри сучасної української мови, доктора філологічних наук Людмили Ткач. Так, у монографії Л. Ткач «Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.» (Чернівці, 2007) описано ряд лексем, запозичених з молдовської говірки, що їх фіксує «Словник української мови

XVI – першої половини XVII ст.». Джерела словника засвідчують, що румунізми староукраїнської доби були не лише фактом живого мовлення населення Карпатського ареалу, а й закріпилися у текстах пам'яток і свідчать про те, що мовні контакти відбувалися також між освіченою верствою духовенства, представники якої були носіями певних говірок і водночас були освіченими людьми. Так, румунізми зафіксовано вже у Нягівському Євангелії, напр.: *буката* (рум. *bucăta*) «кусок, шматок» (Кам'янець, 1510; „Нягівське Євангеліє”) (СЛУМ, вип. 3, с. 93) [7, с. 160].

У своїй докторській дисертації Л. Ткач досліджує румунські слова як виразні елементи галицько-буковинського койне, які вживалися в західноукраїнському варіанті літературної мови кінця XIX – початку XX ст., доводячи, що вже від часів існування Молдавського князівства завдяки торговельним шляхам та рухливості буковинського населення лексичні румунізми розповсюджувалися доволі далеко на північ від українсько-молдавського й українсько-румунського помежів'я й осідали в діалектних підсистемах наддністрянських, гуцульських, буковинських, покутських, бойківських говірок. Окремі з таких слів проникали далеко на схід – на територію південно-східного наріччя [7].

У підрозділі, присвяченому запозиченням української мови, Л. Ткач аналізує румунізми, що ввійшли до складу української мови завдяки їх використанню у художніх творах Ю. Федьковича, О. Кобилянської, В. Стефаника. Причому, вживання діалектної лексики румунського походження не обмежувалося тільки художнім стилем. Румунізми проникали поступово й у тексти нехудожніх стилів – насамперед у популярні видання просвітницького змісту, а також діалектизми-румунізми зберігалися в текстах, які відтворювали особливості мовлення буковинських селян, зокрема у публікаціях газети «Буковина» в кінці XIX – на початку XX ст. Особливо цінні додатки до монографії Л. Ткач, у яких подано список румунізмів, що їх було вміщено в реєстрах словників іншомовних слів [7, с. 561–590].

Список використаної літератури

1. Герман К. Raporturile lingvistice româno-ucrainene. Elemente românești în ucraineană. Ion Robciuc. – București& editura Mustang, 1996. 264 p.

2. Головач Н. Лексичні румунізми в українській мові на діалектному та літературнонормативному рівнях: автореферат дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Чернівці, 2012. 20 с.

3. Карпенко Ю. Топонімія Буковин. Київ : Наукова думка, 1973. 234 с.

4. Лук'янюк К. М. Лексика молдавсько-румунського походження у творах О. Ю. Кобилянської. *Творчість Ольги Кобилянської* : тези доп. респ. наук. конф., присвяченої сторіччю з дня народження письменниці, 28 лист.–1 груд. 1963 р. Чернівці, 1963. С. 54–56.

5. Павлюк Е. Я. Українсько-молдавська взаємодія в географічній термінології на Буковині. *IV Республіканська ономастична конференція* : тези доп. Київ : Наукова думка, 1969. С. 76–78.

6. Прокопенко В. До питання про лексичні діалектизми в ранніх новелах О. Ю. Кобилянської. *Наукові записи Чернівецького університету* : ст. та матер. / ред. кол. В. М. Лесин (відп. ред.). Чернівці : ЧДУ, 1958. Т. 27. Вип. 4 : Серія філологічних наук. С. 131–138.

7. Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Частина 1 : Матеріали до словника. Чернівці : Рута, 2000. 408 с. Вст. ст. : С. 5–16.

8. Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Частина 2 : Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці : Книги–XXI, 2007. 704 с. Бібліогр. : С. 525–553.

9. Ткач Л., Головач Н. Лексичні румунізми в сучасній українській літературній мові та в творах Юрія Федьковича. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наукових праць* / наук. ред. Б. І. Бунчук. Чернівці : Рута, Книги – XXI, 2005. Вип. 274–275 : Слов'янська філологія. Творчість Юрія Федьковича в контексті української та світової літератури. С. 229–251.

10. Ткач Л. Актуальні проблеми дослідження українсько-румунських мовно-культурних взаємозв'язків. *Григорій Бостан – 70: Актуальні проблеми румунської філології*: [прогр. та тези доп. Міжнародного симпозиуму]. Чернівці, 2011. С. 33–34.

11. Чорней К. Українське розмовне мовлення в Румунії (вивчення українських говірок на території Румунії румунськими славістами). *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць / ред. кол. : Н. В. Гуйванюк, Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман та ін. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 119 : Слов'янська філологія. С. 49–58.

НОВІТНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ НА ТЛІ НОРМ ЧИННОГО «УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ»

Катерина Городенська

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач відділу граматики та наукової термінології
Інституту української мови НАН України
k.horodenska70@meta.ua*

Проблема передавання слів іншомовного походження – одна з найскладніших у теорії запозичень. Вона охоплює кілька взаємопов'язаних питань: графічне, фонетичне, правописне, словотвірне, морфологічне оформлення слів, запозичених із різних мов.

Історія українського правопису свідчить про досить складний і дискусійний шлях формування правил передавання чужомовних слів. Ця проблема гостро постала вперше перед провідними українськими мовознавцями, які готували «Український правопис» 1928 року. Як відомо, вони намагалися поєднати західно- та східноукраїнську традицію освоєння запозичень. Але в «Українському правописі» 1933 року ці правила з ідеологічних причин відкинули і нав'язали правила, близькі до правил правопису іншомовних слів у російській мові. Вони були чинними аж до 90-х років ХХ ст. Критично переглядати ці радянські правила почали правописні комісії, які готували видання українських правописів 1990 і 1993 років, намагаючись хоч частково повернути органічну для української материкової України й діаспори правописну систему 1928 року. До цих видань українських правописів було внесено небагато змін, до того ж вони мали частковий характер. Проблема повернення норм правописної системи 1928 року в передаванні слів іншомовного походження знову постала перед Українською національною комісією з питань правопису, створеною у 2015 році. У передмові до «Українського правопису 2019 року» зазначено, що в цій редакції правопису «повернено до життя деякі особливості правопису 1928 року, що є частиною української орфографічної традиції, і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя» [5, с. 8]. Запропоновані зміни оцінено неоднозначно, пор.: [3, с. 35; 4, с. 86]. Попри це сьогодні важливо проаналізувати

дотримування в мовній практиці українських засобів масової комунікації найважливіших норм передавання слів іншомовного походження, поданих в «Українському правописі» 2019 року, насамперед тих, що з'явилися у зв'язку з корекцією або частковими змінами деяких попередніх орфографічних норм.

Норма перша. Мовна практика останніх п'ятих років засвідчила, що звук [h] у новітніх запозиченнях передають буквою х усупереч нормі передавати його переважно буквою г, наприклад, у словах *хоспіс, хостел, лайфхаки, хакатон, стейкхолдер* та ін. Лише в деяких засобах масової комунікації в зазначених та інших запозиченнях цей звук передано буквою г. Навіть у Вікіпедії, на яку орієнтуються багато користувачів, подано назву нової медичної інформаційної системи для закладів охорони здоров'я та медичний портал для пацієнтів в Україні латиницею *Helsi* (у дужках укр. *Хелсі*). Вона ввійшла до вжитку, особливо медичного, як *хелсі (Хелсі)* замість правильного її передання *гелсі* (власна назва *Гелсі*).

Друга норма. Згідно із чинним «Українським правописом» звук [g] та близькі до нього звуки, позначені на письмі буквою **g**, в українській мові звичайно передаємо буквою г: *авангард, агітація, генерал, гламур* та ін. Буквою **г** позначаємо цей звук у давнозапозичених загальних назвах, таких як *танок, татунок, твалт, трати, ґрунт* та ін. [5, с. 156]. Проте в сучасних українських інформаційних виданнях ті самі новозапозичені лексеми із звуком [g] пишуть або з буквою **г**, або з **г**. Таке передавання цього звука в загальних назвах породжувало, на думку деяких дослідників у 90-х роках ХХ ст., фонетичні варіанти [2, с. 73]. Зважаючи на чинну правописну норму немає підстав вважати їх фонетичними варіантами, насправді це вияви непослідовного передавання звука [g] в тому самому слові.

У чужомовних прізвищах та іменах людей за чинним «Українським правописом» можна передавати звук [g] двома способами: буквою **г** (*Вергілій, Гарсія, Гегель* та ін.) і буквою **г** (*Вєргілій, Гарсія, Гегель* та ін.) [5, с. 156]. Використання одного з двох орфографічних варіантів поки що залежить від мовного смаку автора. Трапляються помилкове вживання на зразок *Гегель*, що свідчить про сплутування норм передавання звуків [h] і [g].

Третя норма. Із двох орфографічних варіантів передавання буквосполучення **th** у словах грецького походження – буквою **ф** і буквою **т**, запропонованих у чинному «Українському правописі, у засобах масової комунікації автори досі надають перевагу варіантові з буквою **ф**, зокрема у словах *міф, міфологія, кафедра, дифірамб* та ін. За нашими спостереженнями, на Українському суспільному радіо для ведучих програм і деяких їхніх гостей звичним став лише варіант *етер*.

Четверта норма. Помітне порушення норми, що була і в попередніх виданнях українських правописів, про вживання букви **и** в загальних назвах іншомовного походження після **д, т, з (дз), с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним (крім **й**) (відоме правило «дев'ятки»). Багато хто пише і замість нормативної в цих позиціях букви **и**: *стрім* (замість *стрим*), *стрімити* (замість *стримити*), *стрімінговий* (замість *стримінговий*), *скріншот* (замість *скриншот*), *сторітелінг* (замість *сторителінг*).

П'ята норма. У чинному Українському правописі» запропоновано послідовно (раніше були винятки!) передавати звук [j] відповідно до вимови іншомовного слова буквою **й**, а в складі звукосполучень [je], [ji], [ju], [ja] – буквами **є, ї, ю, я** та розширено коло ілюстрацій, серед яких і слово *проект*, Констатуємо швидко заміну слова *проект* на *проект* в українських засобах масової комунікації.

Шоста норма. В українській мовній практиці досі спостерігаємо тенденцію до надання переваги орфографічному варіантові з **ау** у словах, що походять із давньогрецької та латинської мов: *лауреат, пауза, фауна* та ін. Буквосполучення **ав** найпослідовніше вживають лише у слові *авдиторія*.

Сьома норма. У різних сучасних публікаціях зафіксовано непослідовне передавання англійського відкритого звуку [æ] українськими звуками [a] та [e] (на письмі – буквами **а** та **е**) у новозапозичених словах, пор.: *айпад* і *айпед*, *геймпад* і *геймпед*. Це спричинено тим, що, наприклад, англізм iPad одні передають в апелятивній формі як *айпад* (через транслітерування), інші – як *айпед* (через транскрибування, як у мові-джерелі – [aɪpæd]) [1, с. 100–101]. А.Г. Гудманян наголошував, що основним графічним варіантом фонему /æ/ є монограф **а** [2, с. 261].

У медійних текстах, в усній і писемній практиці зафіксовано новозапозичену лексему *омбудсмен* і *омбудсман*, що свідчить про передавання в ній звука [æ] буквами *е* або *а*. Таке відтворення звука [æ] пояснюють проблемою мови, з якої запозичили цей неологізм – зі шведської (мови-джерела) чи з англійської (мови-посередника). Лексема *ombudsman* походить зі шведської і звучить у ній як *омбудсман*, а в англійській мові – як *омбудсмен*» [1, с. 101]. Нещодавно на засіданні Верховної Ради України затвердили посаду *військового омбудсмана*, тому що зважили, як повідомила сама Ольга Решетилова, на скандинавське походження цього запозичення. Проте дехто з дослідників вважає, «оскільки в українській мові маємо в активному вжитку слова, запозичені з англійської – *бізнесмен*, *спортсмен*, *бармен*, *конгресмен*, *джазмен*, то за аналогією до них потрібно вживати *омбудсмен*» [1, с. 101].

Сучасна українська мовна практика засвідчила також непослідовне передавання дифтога [ei], зокрема в англізмі *donate*, який пишуть або як *донат* (через транслітерування), або як *донейт* (через транскрибування – [dəʊneɪt]). У цьому запозиченні англійська буква *а*, позначає дифтонг [ei]. Згідно з фонетичною нормою чинного «Українського правопису» англійський дифтонг [ei] звичайно передаємо, імітуючи його звучання в мові-оригіналі, тобто через *ей* [5, с. 162]. З огляду на це дехто з дослідників, на противагу вже узвичаєному *донат*, нормативним вважає освоєння *донейт* [1, с. 101].

У сучасній практиці засобів масової комунікації не дотримуються запропонованої нової норми про непеєднуваність запозиченого компонента *топ-* із числівниками, його досі вживають із кількісним числівником на зразок *топ-10*, *топ-20*.

Отже, на підставі аналізу правопису новітніх запозичень у медійних текстах українських засобів масової комунікації, обстежених за період 2019–2025 років, робимо висновки 1) про тотальне порушення норми передавання звука [h] буквою *г*; 2) непослідовне передавання звука [g], позначеного на письмі буквою *г*, у загальних назвах та в іменах і прізвищах; 3) про різні способи передавання (в одних словах – через транслітерування, в інших – через транскрибування) відкритого звука [æ], дифтонга [ei];

4) порушення правила «дев'ятки»; 5) обмежене використання ортографічного варіанта з **т** у запозиченнях із буквосполученням **th** та ортографічного варіанта **ав** у запозиченнях із буквосполученням **au**.

Список використаної літератури

1. Гордієнко О.Є. Фонетико-графічне освоєння та правопис новітніх запозичень у сучасному українському комунікативному просторі. *Українська мова*, 2024, 4. 97–108.

2. Гудманян А.Г. *Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови*: у 3 кн. Книга 2. Орфографічні правила передачі. Ужгород, 1999.

3. Кочерга О. Новий правопис і заваднені правописні проблеми термінології. *Проблеми української термінології*. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2020. 32–35.

4. Степаненко М.І. *Правописна практика доби незалежності*. Полтава, 2021.

5. *Український правопис*. Київ: Наукова думка, 2019.

ВІДПОВІДІ-ЕВФЕМІЗМИ НА ЗАПИТАННЯ «КУДИ ЙДЕШ?» В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ: СУЧАСНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Інна Гороф'янюк

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української мови Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

gorofyanyuk@gmail.com

Поліна Дузенко

*студентка 4 курсу, старший лаборант кафедри української
мови Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

duzenkopolina0@gmail.com

Доповідь є продовженням дослідження мовних табу в комунікативній поведінці сучасних українців, зокрема аналізу витоків табуїзації вислову «закудикати дорогу», чому присвячена стаття «“Закудикання дороги”: етимологічне коріння й сучасне сприйняття мовного табу українцями» [1].

У багатьох слов'янських культурах існує давня заборона розпитувати людину про її подальші плани/дії, зокрема, ставити питання «Куди йдеш?». Ця заборона в сучасних українців ще зберігається, проведене соціолінгвістичне анкетування 208 респондентів із 23 областей України засвідчило існування широкого корпусу евфемістичних виразів-відповідей на таке запитання в українців.

Метою доповіді є проаналізувати евфемістичні вирази-відповіді сучасних українців із різних регіонів на табуйоване запитання «Куди йдеш?» та з'ясувати функційне призначення й активні моделі словесних-формул, використаних як відповідь.

Для реалізації задекларованої мети використано такі методи дослідження: описовий – для докладного аналізу вербальних табу-відповідей на запитання «Куди йдеш?», метод кількісних підрахунків – для визначення кількісного співвідношення досліджуваних словесних формул респондентів; метод анкетування – під час соціолінгвістичного опитування, яке охопило респондентів із різних регіонів України.

У доповіді проаналізовано відповідні евфемістичні словесні формули та з'ясовано їхнє функційне призначення й активні моделі. У результаті опитування зафіксовано 94 евфемістичних вирази, які вживають для уникнення прямої відповіді на запитання «Куди йдеш?». Відповіді-евфемізми згруповано за стратегіями комунікативної поведінки адресата: 1) застерегти адресанта від табуйованого питання; 2) переорієнтувати відповідь на адресанта; 3) відвернути увагу адресанта від конкретного місця й надати відповіді невизначеного характеру. Остання група виявилася найбільш чисельною й охоплює словесні формули, в основі яких лежать різні номінативні одиниці: топоніми (реальні та міфічні – *Кудикині гори*), загальні назви локацій, назви тваринного світу, предметів, власні та загальні назви людей, міфічних персонажів, соматизми.

Засвідчені евфемістичні відповіді на запитання «Куди йдеш?» у сучасних українців націлені, з одного боку, на уникнення прямої відповіді, а з іншого – прагнення не образити співрозмовника відсутністю відповіді та вималювати образ толерантної людини. Задля приховування небажаної інформації від адресата й уникання негативних асоціацій використовують широкий комплекс словесних формул, що свідчить про високу адаптивність мовної свідомості та здатність створювати нові форми вираження, котрі відповідають традиційним культурним і соціальним нормам.

Список використаної літератури

1. Гороф'янюк І., Дузенко П. «Закудикування дороги»: етимологічне коріння й сучасне сприйняття мовного табу українцями. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica*. Том 4. № 2. 2025. С. 9–22. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-2-9-22>

ЧИТАЛЬНІ БУКОВИНСЬКИХ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРИСТВ ЯК ОСЕРЕДКИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КНИГИ

Тарас Гринівський

*кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
t.grynivskyj@chnu.edu.ua*

1. Початки національної ідентифікації та єднання українців на Буковині сягають другої половини XIX ст. і пов'язані із діяльністю різноманітних громадських організацій. Знаковим стало товариство «Руська Бесіда», у статуті якого зазначалося, що воно є *«об'єднанням для піднесення освіти і суспільного життя»*, а засобом досягнення мети визначалося створення бібліотеки, видання корисних для народу творів, часописів тощо [5].

2. З часом кількість таких організацій лише зростала, все більше охоплюючи освітньо-просвітницьку сферу. За даними газети «Буковина» (1903. Ч. 135), на 1901 рік у краї офіційно було зареєстровано 821 товариство, з них тільки просвітних – 38, читальних – 178, наукових – 18 тощо.

3. Оскільки більшість тогочасного населення, незалежно від національності, була неписьменною, постало питання заснування мережі громадських читалень. Першим у краї зорганізувало свою читальню «Товариство румунської літератури та культури на Буковині» (*«Sociaetății pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina»*, 1862). Це стало поштовхом для самоорганізації українців. Є. Дмитрів згадував: *«З другого боку волохи почали лучитися під проводом братів Гормузаких, а особливо Арона Пумнула, що р. 1849 прийшов на Буковину з Семигороду і став професором гімназійним в Чернівцях. Вони zaloжили тут р. 1862 головну читальню («товариство для культури і літератури»), яка стала волюським осередком на Буковині. Волохи зачали туди вербувати не лише Волохів, але й Русинів, бо ось і Русини православні. Се застановило Русинів і вони подумали собі: Чому ми маємо зрікати ся*

нашої рідної мови, позістанемо вірними нашій церкві, але й нашому народови: ми собі також зложимо таку читальню» [6, с. 10–11].

4. Перша українська читальня була організована у с. Путилові (зараз – Путила) за ініціативи Ю. Федьковича та Т. Левицького ще 1871 року, проте вона швидко занепала. Натомість питання створення читалень активно обговорювалося у товаристві «Руська Бесіда»: *«Управа Рускої Бесіди периий раз застановляла ся над потребою оснoвувaня сільських читалень р. 1874, уложивши відозву до священників і учителів, щоби ширили в краю народні газети ій закладали читалні. Відтак збір Русинів 1875 року ухвалив по оживленій дискусії між иншими средствами ширеня просвіти в народі також засноване читалень»* [6, с. 62].

5. Читальня у с. Раранча (зараз – Рідківці), заснована 1880 року суддею Реваковичем, стала офіційною точкою відліку в процесі формування мережі зазначених закладів. На 1884 рік у краї було зафіксовано уже 14 українських читалень. Керівна роль у цьому уже належала товариству «Руська Бесіда». Проте власну читальню товариству вдалося відкрити лише *«...аж в цвітни р. 1885 для черновецких міщан-зарібітників, «Руску міщанську читальню», якою дуже заопікував ся радний Бесіди Іларій Окуневський, приміщуючи єї в комнатах Бесіди. Міщани, що ходили доти самопас, почали учацати в неділі і свята до читалні, де їм, неписьменним, прочитував слуга Бесіди Михайло Колецкий газети і книжочки»* [6, с. 62].

6. До створення читалень долучалися й інші товариства, зокрема «Просвіта», наприклад, у Оршівцях (1887), Вижниці (1888) тощо.

7. Кількість читалень швидко зростала. Якщо у 1885 році відкрито 4 лише нові читальні, то у 1894 році їх загалом уже було 46, у 1902 – 64, а в 1913 – 154 (на цей час товариство налічувало більш як 900 дійсних членів). У деяких селах діяли одночасно дві читальні (наприклад, у Берегометі над Прутом), у інших вони з різних причин то припиняли, то знову відновлювали свою діяльність (Раранчі, Нових Мамаївцях, Карапчеві над Черемошем, Мальятинцях). Через брак приміщень часто одна читальня діяла для кількох населених пунктів (наприклад, читальня у Садгорі була

також для читачів з Нової Жучки та Рогізної). Натомість у Кіцмані у 1886 р. діяла спільна українсько-польська читальня на 37 осіб.

8. Кількість членів таких читалень була різною. Наприклад, у Чунькові (1884) їх було 50, Черногузах (1886) – 34, Нових Мамаївцях (1887) – 92. Як зазначає В. Ботушанський: *«У 1895 р. кількість осіб у читальнях в середньому становила від 30 до 130 і поступово зростала – у 1906 р. їх було 6837 (по 82 члени на читальню). Найбільше того року записано в Раранчі – 281, найменше – у Стерчі – 2511»* [1, с. 512–513].

9. Безперечно, не всі читальні діяли активно. Багато читалень закривалися, чимало майже не функціонували через різномінітні причини, про що зазначалося на сторінках часопису «Буковина». Також товариство «Руська Бесіда» проводила постійний огляд діяльності таких читалень на основі надісланих звітів. Тому маємо змогу отримувати достовірну інформацію із перших рук: *«Про стан читалень Рускої Бесіди р. 1906 находимо подібний виказ, який головний виділ уложив на підставі присланих квестионарів. З него бачимо, що в тім р. були читалні в 83 руских селах, які були більше або менше чинні, наколи 24 читалні завмерли. За то не було читалень в 79 руских селах, а то після повітів: у вашиківскім 8, вижницькім 15, гуморскім 2, заставнецькім 11, кімполунзкім 5, кіцманьскім 6, радовецькім 4, а в черновецькім в 15 селах. В тих 83 читалнях було разом 6837 членів»* [6, с. 64].

10. Важливість існування читання активно обговорювалась на сторінках крайової преси. Газета «Буковина» зазначала: *«Читальні відтягають народ від корчми, читальні заохочують людей до ощадності, визволяють наших хліборобів із рук лихварських, бо із читалень виходять шпихліри (громадські комори. – Т. Г.) і каси позичкові, читальні показують людям пожиток з науки і заохочують їх до школи; бо де є читальня, там не тільки діти, але навіть старші люди беруть ся радо й щиро до книжки; через читальні пізнали наші селяни, як іде господарка в їх громадах, а як вона повинна йти, словом: читальні навчають темних досі людей розуму в користь їх душ і тіла»* [Буковина. 1888. 13 лютого].

11. Для полегшення створення («закладення») власних читалень товариство «Руська Бесіда» підготувала книжку-порадник «Статути для читалень». У ній описувалися усі необхідні кроки,

нормативні засади та рекомендації: *«Статuti для читалень в 5 примірниках разом з повчанням: «як закладати читальні» можна дістати у «Руській Бесіді» в Чернівцях»* (Буковина. 1886. №1. С.8).

12. Керівництво «Руської Бесіди» активно допомагало в упорядкуванні читалень, підготовці статутів до реєстрації, навчанні кадрів, комплектуванні відповідною національно-просвітницькою літературою: *«Коли р. 1894 Бесіда змінила свої статuti, надрукувала вона також «Статuti для читалень Рускої Бесіди», які тепер прийшли під безпосередний надзір нашого товариства. Бесіда виготовила нові формуляри для читалень, а відтак квестіонар (листок з питаннями) для них, щоби довідати ся про відносини в кожній читальні»* [6, с. 63–64].

13. Особливий вид співпраці – проведення виступів, лекцій тощо членами товариства для жителів окремих місцевостей: *«...поодинокі виділові Бесіди, як Сидір Воробкевич, Вол. Ясеницький, Ом. Попович враз з нашими студентами являли ся з науками на них, а сим заохочено нарід до дальшої праці на сім напрямі. Також дуже підпомогла ширенє читалень вандрівка нашої молодіжи до краю р. 1887. Р. 1888 повстало нових вісім читалень. Щоби добре діло не заснуло, Бесіда вибрала відпоручників на збори і для контролі сільських читалень і від р. 1891 розїзджали по всіх сторонах Буковини з промовами і відчитами: др. Стоцкий, Антон Клим, Осип Бурачинський, Василь Сімович, Панько Клим, Дмитро Гришук, О. Могильницький і др.»* [6, с. 62–63].

Список використаної літератури

1. Ботушанський В. З історії виникнення та діяльності українських сільських читалень Буковини (80-ті рр. XIX – поч. XX ст.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2010. 19. С. 511–515.

2. Буковина. 188–1909.

3. Гринівський Т. Товариство «Руська бесіда»: видавничий рух від москофільського «язичія» до національного пробудження. *Читомо*. 2023 – <https://chytomo.com/tovarystvo-ruska-besida-vydavnychyj-rukhd-vid-moskofil'skoho-iazychiia-do-natsionalnoho-probudzhennia/>

4. Гринівський Т. Українське книговидання Буковини кінця XIX – початку XX ст.: організаційний та тематичний аспекти. *Український інформаційний простір*. 2021. №1 (7). С. 138–148. <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/233884/232526>
5. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). Ф. 3. Оп. 4. Спр. 1949. Арк. 11
6. Дмитрів Є. Ілюстрована історія Просвітного Товариства «Руска Бесіда» в Чернівцях (1869–1909). Чернівці, 1909. 118 с. (Електронна бібліотека «Культура України» <https://elib.nlu.-org.ua/view.html?id=4111>)
7. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. Чернівці, 1999. 574 с.
8. Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців. Чернівці: ЧМГО «Комітет виборців», 2005. 278 с.
9. Квітковський Д., Бриндзан Т., Жуковський А. Буковина: її минуле і сучасне. Париж, 1956. 965 с. <https://diasporiana.org.ua/-ukrainica/2441-bukovina-yiyi-minule-i-suchasne/>

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ С. СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЙОГО ЕПІСТОЛЯРНО (за матеріалами архіву В. Сімовича в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)

Тетяна Гуцуляк

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
t.gutsuliak@gmail.com

Епістолярна спадщина відомих громадсько-культурних діячів, науковців, митців – це важлива й особлива, а подекуди єдина форма відображення таких сторін їхнього життєвого і професійного шляху, особистісних рис і світоглядних цінностей, пізнати які з інших джерел не завжди вдається. Листування, що його залишив для майбутніх поколінь, відомий український громадсько-політичний та культурний діяч, академік УАН, історик, мовознавець і літературознавець Степан Смаль-Стоцький (1859–1938), у наш час ще не отримало достатньо повного наукового аналізу та представлення для широкого кола дослідників. Головна причина цього явища в тому, що в період, «контрольований комуністичним режимом», С. Смаль-Стоцький не заслужив «належного місця в просторі історичної пам'яті» [3, с. 14]; його епістолярна спадщина, за спостереженнями О. Добржанського, розміщена у приватних колекціях, по багатьох архівах та рукописних відділах бібліотек і часто не виокремлена із загального обсягу матеріалів [4, с. 149].

У поле зору сучасних історичних, лінгвістичних, культурологічних, пресознавчих студій уже залучено для аналізу та інтерпретації листи С. Смаль-Стоцького до Б. Грінченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, О. Маковея, Ф. Міклошича (праці О. Добржанського 1996 р., 2023 р.); до І. Франка¹ (розвідка М. Гуїванюка 2009 р.); до О. Барвінського, В. Гнатюка, Р. Заклинського, І. Левицького, Є.-Ю. Пеленського, В. Щурата, редакцій

¹ У 1938 р. М. Возняк у літературно-науковому додатку «Нового часу» опублікував листи С. Смаль-Стоцького до І. Франка (Львів, Ч. 33–38).

газет «Діло», «Сигнали» (стаття М. Пелипець 2014 р.).

Інформація про листування С. Смаль-Стоцького зі своїм учнем, а пізніше відомим українським мовознавцем, літературознавцем, громадським і культурним діячем Василем Сімовичем (1880–1944) уперше була запроваджена в науковий обіг у доповіді авторки пропонованого дослідження [2] на Міжнародній конференції, присвяченій 150-річчю від дня народження С. Смаль-Стоцького, яка відбулася в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича 19–21 лютого 2009 р. за ініціативи проф. Людмили Ткач. Листи С. Смаль-Стоцького зберігаються в архівній частині фонду В. Сімовича в Науковій бібліотеці Чернівецького університету. Тривалий час (майже 30 років) значна частина архіву, зокрема й епістолярна, була не розібраною. Завдяки науковому проекту Л. Ткач «Історико-філологічна спадщина Василя Сімовича: статті, документи, матеріали» (2003–2005 рр.) було здійснено розбір та первинну систематизацію всіх матеріалів архіву, з-поміж яких виокремлено 11 листів С. Смаль-Стоцького до В. Сімовича. Листування в основному припадає на період з 1923 до 1934 року, коли С. Смаль-Стоцький перебував у Празі, вів там активну наукову та викладацьку діяльність, був професором Українського вільного університету (1921 р.), деканом філософського факультету цього закладу (1922–1923 рр.). Майже в той самий час, з 1923 по 1933 рр. В. Сімович обіймав посаду професора української і слов'янської філології в Українському Високому Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова.

До центральних тем листовного спілкування С. Смаль-Стоцького з В. Сімовичем належить його наукова та викладацька діяльність. Зокрема це плани професора вчергове перевидати «Руську граматику»² (Лист від 19.03.2023 р.); завершення роботи над студією про творчість Ольги Кобилянської – новий підхід до інтерпретації повісті «Земля» (Лист від 18.10.2027 р.); велике дос-

² Перше видання «Руської граматики» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера вийшло у Львові 1893 р. Після цього граматику перевидували тричі – 1907 р. (2-ге вид.); 1914 р. (3-ге вид. під назвою «ГраMATика української мови»); 1928 р. (4-ге вид. під назвою «ГраMATика української (руської мови) мови»).

лідження про східних слов'ян, спричинене впливом книги Л. Нідерле (Лист від 18.10.2027 р.), та інші наукові праці, які він завжди пересилав В. Сімовичу.

Викладацька робота приносила С. Смаль-Стоцькому велику втіху, бо на його виклади з цікавістю ходило багато «пильних слухачів», попри те, що навчання, як писав професор, «на нашій українській університеті» не давало студентам поки що ніяких прав (Лист від 13.01.2023 р.). С. Смаль-Стоцький як тільки міг підтримував викладання українознавчих дисциплін в університетах. В одному з листів просить В. Сімовича про пошук літератури для одного професора в Мінську для викладання семінару про найкращі українські народні пісні (Лист від 08.11.2028 р.).

Отже, епістолярна спадщина С. Смаль-Стоцького – це важливе джерело для глибшого пізнання його величчя як самовідданого науковця, українського патріота й громадського діяча. Публікація листів дасть змогу удоступнити їх для широкого кола зацікавлених дослідників.

Список використаної літератури

1. Гуцуляк Т. Архів Василя Сімовича в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць / наук. ред. Б. Бунчук. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. С. 392–400.
2. Гуцуляк Т. Листування Степана Смаль-Стоцького з Василем Сімовичем. *Постать Степана Смаль-Стоцького в національно-культурному житті Буковини кінця XIX – початку XX ст. і сучасна рецепція його доби*: тези доповідей. Чернівці «Місто», 2009. С. 40–41.
3. Даниленко В., Даниленко О., Добржанський О. Степан Смаль-Стоцький. «Заслужений перед усією Україною». Київ: Парлам. вид-во, 2023. 336 с.
4. Добржанський О. Епістолярна спадщина С. Смаль-Стоцького як джерело з історії громадського життя на Буковині 80-х–90-х рр. XIX ст. *З історичного минулого Буковини*: Збірник наукових статей. Чернівці, 1996. С. 148–161.

ФУНКЦІОНАЛЬНА ГРАМАТИКА ЯК ГАЛУЗЬ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Наталія Дзюбак

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
dziubak@kpnu.edu.ua*

Антропоцентричний підхід до мови як предмета мовознавства зумовив паралельне співіснування порівняльно-історичної, системно-структурної, комунікативно-функціональної та когнітивно-дискурсивної парадигм наукового пошуку. Мовні засоби почали розглядати не як застигли абстрактні одиниці, що мають типову структуру, а як продукт мовотворчості конкретного мовця, який реалізує свої комунікативні інтенції засобами мовного коду, вклавши в них конкретний зміст та орієнтуючись на їх комунікативну доцільність та власні когнітивні особливості.

Переорієнтування векторів сучасного мовознавства зумовило виникнення низки нових напрямів, до яких належить функціональна граматики – галузь лінгвістики, що поєднує надбання формальної граматики з функціоналістським розумінням мови як інструмента комунікації.

Предметом вивчення цієї галузі стали функціонально зумовлені граматичні категорії, орієнтовані на смисл і комунікативну функцію висловлювання. Представники функціональної граматики намагаються пояснити сутність граматичних одиниць як носіїв і засобів передавання значення в комунікативному процесі, що значно розширило уявлення про граматичну категорію, способи та засоби реалізації категорійного значення; з'ясувати, як елементи мови комбінуються відповідно до своєї категорійної природи, щоб реалізувати відповідні мовні функції.

Основні принципи функціональної граматики було сформульовано в закордонному мовознавстві А. Мартіне, М. Мамудяном, Ж. Муненом, Е. Бюйсансом, Дж. Харві та ін. Поширенню функціональної теорії у граматичному ладі української мови завдячуємо працям І. Вихованця, К. Городенської, А. Загнітка,

І. Слинька, Н. Гуйванюк, М. Кобилянської, А. Бондарко та ін.

У функціональній граматиці на першому плані постало речення як ціліснооформлена мовна одиниця, що має завершений зміст і здатна повноцінно реалізувати комунікативні наміри мовця [2]. Інтегрування формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативно-прагматичного аспектів речення спричинило перегляд низки теорій, що стосуються природи та ознак цієї комунікативної одиниці, зокрема: її структури; способів та засобів вираження змісту; синтаксичних зв'язків і відношень, особливостей організації простого ускладненого та складного речення [4].

Розвитку функціональної граматики спрямо створення теорії функціонально-семантичного поля, в межах якої проводили дослідження функціонування моделей поля в тексті, мовленні; способів актуалізації експліцитних та імпліцитних смислів та закономірностей їхньої репрезентації в мові (функціонально-семантичні поля аспектуальності і смисли кратності, тривалості тощо).

Сучасні мовознавці вийшли за межі вузького розуміння граматичних категорій, реалізованих суто на морфологічному рівні та почали їх розглядати у широкому функціонально-семантичному плані як міжрівневі надкатегорії та підкатегорії, засобами реалізації яких є одиниці морфемно-словотвірного лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів. На перший план було виведено надкатегорію предикативності, реалізацію якої доповнюють підкатегорії модальності, темпоральності, персональності, локативності, аспектуальності квантитативності, квалітативності, суб'єктності, об'єктності та ін [3].

А отже, функціональна граматика стала методологічною платформою для аналізу нового явища – функціонально-семантичних категорій. Синергетика граматики та комунікативної природи мови зумовила сучасні підходи до опису мовних засобів як носіїв категорійного значення та комунікативного навантаження, шляхом інтеграції синтаксису, морфології, морфеміки і словотвору, лексики та прагматики, що зумовило розвиток нового сучасного напрямку мовознавства.

Список використаної літератури

1. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова; за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
2. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 480 с.
3. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
4. Марчук Л. М., Дзюбак Н. М. Синтаксис складного речення : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025.

ДО 180-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФІЛОЛОГА І ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА ОМЕЛЯНА КАЛУЖНЯЦЬКОГО

Оксана Драгомирецька

*завідувач науково-дослідного експозиційного відділу археології,
історії середніх віків і нової історії краю
Чернівецького обласного краєзнавчого музею
oksana.cv1973@gmail.com*

Цього року виповнюється 180 років від дня народження відомого українського філолога, палеографа, фольклориста, дослідника стародавніх рукописів Омеляна Калужняцького.

Народився 23 січня 1845 в селі Тур'є Самбірського округу Галичини. Після закінчення Самбірської гімназії у 1863 р. він розпочав навчання у Львівському, а з жовтня 1865 р. у Віденському університетах, де вивчав історію, філософію і слов'янську філологію під керівництвом проф. Франца Міклошича. Завершивши навчання, з 1868 по 1874 рр. він розпочав педагогічну діяльність спочатку як помічник учителя Краківської гімназії святої Анни, згодом – дійсним професором у гімназії Ряшева та академічної гімназії Львова. Ще під час викладацької праці у Кракові у 1869 р. він видав у шкільній програмі опис ряду слов'янських рукописів, що зберігаються у бібліотеці Краківського університету (1871 р.)

У 1875 р. О. Калужняцький був призначений завідувачем кафедри порівняльної слов'янської філології у щойно заснованому Чернівецькому університеті, яку очолював 39 років аж до самої смерті. Увесь час учений працював на філософському факультеті, у 1886 – 1887 н. р. був його деканом. Того ж 1886 р. колегія професорів філософського університету надала О. Калужняцькому звання почесного доктора. У 1889 – 1890 н. р. був ректором Чернівецького університету. Також обирався депутатом Буковинського сейму. У квітні 1890 р. О. Калужняцького обрали членом-кореспондентом Академії наук у Бухаресті, а у грудні 1891 р. – членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук.

За період викладацької діяльності в університеті О. Калужняцький читав курси лекцій «Старослов'янські тексти», «Синтаксис

слов'янської мови», «Нова російська і польська література», «Про походження і розвиток глаголиці та її відношення до кирилиці, а також найважливіші глаголицькі рукописні пам'ятки».

На своїх лекціях О. Калужняцький викладав не тільки порівняльну філологію слов'янських мов, старослов'янську мову, історію культури, а й знайомив студентів із науковою діяльністю сучасних йому вчених-мовознавців. О. Калужняцький вирізнявся колосальними, енциклопедичними знаннями і глибоким, самобутнім висвітленням філологічних проблем. Його лекції користувалися популярністю серед студентів університету. Їх часто відвідували не тільки викладачі з філології, а й з інших дисциплін. Професорові Калужняцькому доводилося читати свої лекції з відчиненими дверима, оскільки слухачі не вміщались в аудиторії, а стояли у коридорах. О. Калужняцький досліджував проблеми польського, російського, сербського, болгарського, старослов'янського мовознавства, палеографії, народознавства, історії права.

Цікавий факт: від 19 грудня 1890 р. і до 30 квітня 1890 р. Іван Франко був зарахований слухачем філософського факультету Чернівецького університету, в якому закінчив VIII семестр і, зокрема, слухав лекції зі старослов'янської граматики і вступу до слов'янської філології, які читав відомий славіст-палеограф професор О. Калужняцький. Сам Іван Франко у листі до Михайла Драгоманова від 7 грудня 1890 р. писав: «Оце приходилося побувати два рази в Чернівцях. Я там записався на лекції Стоцького і Калужняцького, лекції обох цих професорів мені подобалися без порівняння ліпше, аніж лекції Огоновського, – все це видно більш європейський метод науковий». Навіть у короткі приїзди у Чернівці І. Франко працював у науковій бібліотеці та приватній бібліотеці проф. Калужняцького, в якій було понад 400 літописів, привезених науковцем із монастирів. Коли письменнику необхідно було аргументувати якийсь давній літературний твір, його виникнення і джерело, то І. Франко посилався на такий авторитет як професор Калужняцький та цитував його видані праці.

Ще одна пам'ятна для обох велетів науки зустріч відбулася 6 травня 1913 р., під час короткого візиту Івана Франка до Чернівців на запрошення студентського товариства «Січ», коли поет у Народному Домі прочитав свого «Мойсея». Після виступу, в домі

професора С. Смаль-Стоцького, що гостив у себе І. Франка, відбулася гостина, на якій серед присутніх був і Омелян Калужняцький. Зі спогадів Василя Сімовича: «... проф. Калужняцький із дива не виходить: Франко з пам'яті проголошує довгі уступки якоїсь давньої церковнослов'янської пам'ятки. І все знає, за що зайшла мова: історія, письменство, культура, політика...».

У 1877 р. О. Калужняцький здійснив велику наукову експедицію, відвідав Київ, Москву, Петербург, потім – Вільно та Кенігсберг, а звідти – Берлін та Бреслав. Друга наукова поїздка була здійснена влітку 1894 р. у Балканські країни, третя – у монастирі Північної Молдавії. Результатом цих експедицій була публікація великої кількості документів та наукових праць. Серед них: «Обзор слов'яно-руських пам'яток мови та писемності...» (1877), «Молдавські та мунтянські документи з архівів Львова» (1878), «Історичні, топографічні та мовознавчі доповнення до історії румунського населення в Галичині», «З панегіричної літератури південних слов'ян» (1901), «Крестинопільський Апостол».

У праці «Пам'ятки старослов'янської мови. Т. 1. Путнянське Євангеліє» (1888) Омелян Калужняцький дослідив мову цієї пам'ятки і зазначив у ній риси, характерні для української мови. А його праця «Русинська мова і література» (1899) стала однією з перших спроб вивчення українського мовного і літературного процесу на Буковині від давньоруських часів до кінця ХІХ ст.

О. Калужняцький є автором понад 100 наукових праць. Його наукова спадщина друкувалася латинською, польською, німецькою, румунською, російською мовами. Помер О. Калужняцький 3 липня 1914 р., похований на Руському цвинтарі в Чернівцях.

Професор С. Смаль-Стоцький з приводу смерті О. Калужняцького написав некролог, що був опублікований у часописі «Діло» (від 28.07.1914 р.), у якому зазначав, що 39 років своєї плідної наукової і викладацької праці на посаді професора слов'янської філології О. Калужняцький присвятив Чернівецькому університету від самого його заснування, і, зокрема, наголосив на тому, що «він визначався великою прихильністю для своїх слухачів і до укр. академічної молодіжи взагалі, як се згідно з правдою ствердили в надгробнім слові проф. д-р Василь Сімович і студент Навроцький».

АСОЦІАТИВНА ЛІНГВІСТИКА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Марія Дружинець

*доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
української мови та мовної підготовки українців
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
mriiad68@gmail.com*

Одним із пріоритетних напрямів сучасного мовознавства є асоціативна лінгвістика – галузь, що досліджує ментальні асоціації мовців як основу структурування знань про світ. Сучасні дослідження базуються на експериментальних методиках і поєднують когнітивні, психолінгвістичні та культурологічні підходи [4, с. 41].

Асоціативна лінгвістика в Україні на сьогодні представлена асоціативною лексикографією та активним застосуванням асоціативних експериментів. У галузі асоціативної лексикографії видано кілька традиційних асоціативних словників (Н. Бутенко, С. Мартінек, Т. Ковалевська, Н. Кутуза). Асоціативна лінгвістика вивчає структуру мовної свідомості через реакції носіїв мови на певні словесні стимули. Один із найважливіших інструментів у цій сфері – вільний асоціативний експеримент, запропонований ще на початку ХХ століття, але активно оновлюваний завдяки цифровим технологіям. Мовна реакція фіксується у вигляді першого слова, яке виникає у відповідь на стимул. Наприклад, стимул «вогонь» може викликати асоціації: «тепло», «пожежа», «свічка», «страх» [2, с. 122].

Можливості застосування асоціативного експерименту як методу аналізу мовних явищ продемонстровано в роботах О. Горошко. Д. Терехова використовує асоціативний експеримент для аналізу когнітивних і лінгвокультурних явищ. Крім того, асоціативний експеримент як метод розв'язання різних завдань мовознавства реалізовано в працях таких дослідників, як Ж. Марфіна (лінгвостилістика), Н. Рудніченко (теорія масової комунікації), С. Форманова, О. Сурмач (лінгвокультурологія), Т. Ковалевська, Н. Кутуза, Д. Добровольська (рекламна комунікація), О. Загородня (комп'ютерна лінгвістика), О. Бурдейна, О. Яцкевич (когнітивний

напрям), М. Дружинець, А. Романченко, Т. Недашківська, Л. Кушмар, О. Денисевич (дослідження фрагментів мовної картини світу українців).

У межах одеської ономастичної школи було проведено кілька вільних асоціативних експериментів на матеріалі власних назв. Так, О. Карпенко дослідила асоціативну структуру онімічних концептів різних субфреймів, В. Неклесова – хрононімів, Г. Ткаченко – хрематонімів, К. Долбіна – зоонімів, Ю. Дідур – ергонімів, Є. Біла – ароматонімів, детальний аналіз наданих інформантами типів реакцій здійснювався у роботах О. Карпенко, К. Долбіної, Ю. Дідур та Є. Білої.

Реакції асоціативного експерименту не можна залишити без уваги та дослідження, це важлива частина експерименту. Єдиної універсальної класифікації словесних асоціацій поки не існує. З лінгвістичного погляду максимально точною вбачається класифікація, запропонована Д. Тереховою:

I. Синтагматичні:

1) синтагматичні асоціації, які містять у собі оцінку і разом зі стимулом утворюють підрядне словосполучення;

2) синтаксичні.

II. Парадигматичні – асоціації, що належать до одного граматичного класу зі стимулом і відрізняються від нього не більше, ніж за однією семантичною ознакою. Серед них виділяють 5 підгруп:

1) категоріальні парадигматичні асоціації, що належать до того ж семантичного поля, що і стимул;

2) реакції, які належать до того ж семантичного поля, що і стимул, і є його синонімами (контекстуальними, стилістичними);

3) реакції-властивості, які характеризують стимули;

4) реакції, в яких стимул є показником або однією з характерних ознак реакції;

5) реакції-порівняння.

III. Тематичні, які утворюють або в результаті граматичної зміни можуть утворити зі стимулом словосполучення, а також ті, що можуть бути використані в рамках тематично обмеженого контексту (речення).

IV. Фонетичні – реакції, в яких є співзвучність зі стимулом.

V. Словотвірні, серед яких реакції засновані на єдності кореня

стимулу і реакції, а також складні слова, однією з основ яких є слово-стимул.

VI. Граматичні реакції, які являють собою граматичну форму стимулу.

VII. Ремінісцентні (цитатні) – перенесення цитат і назв.

VIII. Фразеологічні.

IX. Персоналії (імена, прізвища історичних осіб, видатних людей минулого і сьогодення).

X. Іншомовні асоціації.

Аналіз реакцій в асоціативному експерименті може надати важливі відомості про сприйняття та асоціації учасників, а також взаємозв'язки між різними концепціями чи словами в їхній свідомості [5, с. 241].

В Україні сформовано потужну базу асоціативних даних. «Український асоціативний словник» містить результати експериментів із понад 4 000 респондентів [3, с. 9]. Чотири томне видання охоплює як частотні реакції, так і гендерно диференційовані варіанти [6, с. 116].

Окремі дослідження, зокрема дисертація О. Загородньої (2018), доводять, що асоціативна лінгвістика дозволяє аналізувати мовну картину світу в конкретних тематиках, зокрема політичній. Використання комп'ютерної програми «STIMULUS» дало змогу виявити ядро й периферію концептуального поля «влада» та встановити зміщення конотацій у динаміці [1, с. 102–103].

Новітні цифрові технології відкривають нові можливості для аналізу великих масивів асоціативних реакцій. Інструменти на кшталт STIMULUS та кластерного аналізу слугують для моделювання концептів і вивчення мовної свідомості на якісно новому рівні [6, с. 118].

Асоціативна лінгвістика посідає провідне місце серед інноваційних галузей сучасного мовознавства. Її методологія дозволяє одночасно поєднувати лінгвістичний аналіз з когнітивним і соціокультурним підходами.

Список використаної літератури

1. Загородня О. Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців: дис... канд. філол. наук.

Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 232 с.

2. Мартінек С. В., Плетенецька С. С., Федурко Н. П. Український асоціативний словник: у 4 т. Львів: ПАІС, 2007–2021. Т. 1: Від стимулу до реакції. 344 с.

3. Мартінек С. В., Федурко Н. П., Гапон С. В. Український асоціативний словник: Т. 4: Від реакції до стимулу. Львів: ПАІС, 2021. 316 с.

4. Молгамова Л. О. Асоціативний експеримент як емпіричний метод дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Філологічні трактати*. 2023. Т. 15. № 2. С. 40–45.

5. Терехова Д. І. Типологія вербальних асоціацій у вільному асоціативному експерименті. *Наукові записи. Серія «Філологічна»*. 2000. №16. С. 236 – 246.

6. Petiak O. Associative and Gender Aspects of the Emotional Concept of Jealousy in Ukrainian Linguistic Culture. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2020. Vol. 7(2). P. 114–120.

СУЧАСНА ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анатолій Загнітко

*доктор філологічних наук, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, професор
Донецького національного університету імені Василя Стуса
a.zagnitko@donnu.edu.ua*

Сучасна лінгвоперсоналогія з її міждисциплінарним характером виходить за межі суто лінгвістичного аналізу, активно інтегруючи знання з психології, соціології, комунікативної лінгвістики та когнітивістики, почасти філософії, політології та ін. Значущим постає зв'язок з філософією, оскільки в її межах сформувалося поняття *персоналізм*, уперше використане засновником французького неокритицизму Ш. Ренув'є (Renouvier 1903) у праці «Персоналізм», що в дослідженнях Е. Муньє набуло чіткої дефініції в так званому особистісному універсумі, де вирізнені сім рівнів: 1) втілене існування; 2) комунікація; 3) інтимне звертання; 4) протистояння; 5) свобода й необхідність; 6) вище достоїнство; 7) втягнення, які послідовно простежувано в мовно-мовленнєвих реалізаціях лінгвоперсони (Mounier 1935; 1946). Тому в лінгвоперсоналогії істотною постає єдність трьох характеристик: екстеріоризації, інтеріоризації й трансценденції. Екстеріоризація виявлювана в реалізації особистості назовні, інтеріоризація – як внутрішнє її зосередження, власний духовний світ. Такий підхід дає змогу створювати лінгвопортрет особистості з диференціюванням основних рівнів – вербально-семантичного, почасти комунікативно-мотиваційного зі встановленням типології прагматичних інтенцій, вияву різного характеру девіацій, напрямів реалізації принципів комунікації з їхніми максимами й постулатами, простеженням комунікативних стратегій і тактик, когнітивний із послідовним розглядом певних концептосфер, встановленням співвідносності когнітивних глибин із формально-поверхневими, з'ясуванням навантаження категорійних одиниць у різних дискурсивних практиках лінгвоперсони – територіальних, етичних ↔ естетичних (лінгвоетика ↔ лінгвоестетика), соціумних (фахових,

генераційних, статусних, гендерних і под.), культурних, етнічних, медійних і т. ін.

Сучасні лінгвоперсонологійні студіювання поступово переходять від якісно-описового аналізу до корпусно базованого методу, що уможливорює вільну навігацію в усьому експериментальному корпусі текстів для діагностування в ньому відповідних індикаторів дискурсивних практик та визначення статусних етапів лінгвоіндивідуацій та лінгвоіндивідуалізацій, а також виявляти глибинні мовні риси та їх частотність.

Становлення прикладної лінгвоперсонології пов'язане із зосередженням на мові видатних письменників та політиків, а в сучасному науковому вимірі об'єктом аналізу стають і публічні особи: блогери, лідери думок, медіаперсони та навіть пересічні користувачі соціальних мереж. Одним із перших постало студіювання Алли Романченко, яка проаналізувала науково-дискурсивний потенціал двох представників Київської лінгвістичної школи (С. Єрмоленко та П. Гриценка) і двох представників Одеської лінгвістичної школи (Ю. Карпенка та О. Бондаря). Авторка характерні для цих елітарних мовних особистостей науковців-лінгвістів аргументативну [2, с. 347–366], самопрезентативну [Там само, с. 366–382] комунікативні стратегії, перелік яких розширено також аналізом стратегій критики [Там само, с. 382–391], хеджінгу [Там само, с. 391–417], соціативно-інфлюктивної [Там само, с. 417–429] та мовно-патріотичної [Там само, с. 429–444], естетичної [Там само, с. 444–449] стратегій. Кожна з констатованих стратегій деталізована через визначення відповідних тактик, функційним призначенням яких постає реалізація тієї чи тієї стратегії. Так, наприклад, комунікативними тактиками хеджування є підтактики поради, компенсації, апроксимації, мітигації. Диференціювання дослідницьких (аргументативна стратегія та стратегія самопрезентації) й оцінювальних (соціативно-інфлюктивна стратегія та стратегія критики й хеджування) стратегій дало змогу встановити жанрову типологію реалізації кожного з констатованих різновидів. У першого – орієнтування на репрезентацію в монографіях, дисертаціях, дослідницьких статтях, доповідях, а в другого – спрямування на реагування, кваліфікацію та ін. Опертя на класифіковані різновиди стратегій могло бути зручним елементом

структурування відповідного розгляду аргументативної, самопрезентативної та інших стратегій. У цьому разі істотним є врахування специфіки вияву лінгвоперсони в усній та письмовій дискурсивних практиках та визначення спільного й відмінного, для чого були заархівовані відповідні матеріали (<https://drive.google.com/drive/folders/1td2w3oytmlrF2txutKE0TYZce516ePd6>).

Істотним є перетин і взаємодія лінгвоперсонології з лінгвосоціологією [1], оскільки перша зосереджена на вивченні лінгвоперсони як індивідуальності, аналізуючи мову конкретної людини (письменника, політика, звичайної людини), щоб розкрити її внутрішній світ, мислення, цінності та психологічні риси та встановити унікальність. Лінгвосоціологія вивчає мову через призму психологічних типів особистості, прагнучи встановити зв'язок між типом мислення людини (інтроверт, екстраверт, логік, етик та ін.) і її мовними особливостями, такими як вибір слів, структура речень та комунікативна поведінка, ідентифікувати соціонічний тип особистості за її мовленням. Так, наприклад, численні тексти Ольги Кобилянської відображають її етико-інтуїтивну інтровертність, що підтверджує функційне навантаження самозаглиблення, самоаналізу героїв її творів («Valse mélancolique», «Царівна» та ін.). У художньому дискурсі Ольги Кобилянської переважає світ ідей та мрій тих чи тих персонажів, а не заглиблення в конкретну реальність ($\leftrightarrow$ інтуїтивність), що доповнюване особливими поетичністю й ліризмом. Та й сама стилістика більше тяжіє до поетичного, ніж до прозового (насичення епітетами, порівняннями, метафорами, почасти метоніміями і т. ін.). Глибинний емоційний перебіг оповіді посилюють лексеми емоційного, почуттєвого, етичного та іншого наповнення: *Її очі горіли* (метафора) *дивним вогнем* (порівняння $\leftrightarrow$ метафора), – *немовби в них віддзеркалювалося якесь тайне* (епітет) *горіння душі* (метафора). *Вона, здавалося, не була тут, між нами, а десь далеко, у світі своїх думок і почувань* (заглиблення у внутрішній світ переживань та асоціацій) («Valse mélancolique»), *Вона почула нараз, що серце її стислося* (метафора), *мов під вагою незримого тягара* (порівняння + метафора). *Перед очима миготіло стільки мрій* (метафора), *стільки бажань* (метафора), – *і все те було*

таке далеко (епітет → предикативна функція), *недосяжне* (епітет → предикативна функція), *майже болюче* (епітет → предикативна функція) («Людина»). З погляду лінгвоестетики, мовлення Ольги Кобилянської ґрунтоване на ідеях краси й гармонії, що сукупно формують лінгвоестетичну домінанту. Інтуїтивно-етичним інтровертом є також Михайло Коцюбинський, художньо-дискурсивні практики якого засвідчують зосередження на внутрішніх переживаннях, прагнення до цілковитої гармонії («Intermezzo», «Цвіт яблуні»), а також домінування етики над логікою, усвідомлення статусу «маленької людини» («Маленький грішник»).

Перспективи лінгвоперсонології пов'язані з орієнтуванням на формування експериментальних дослідницьких текстових корпусів особистостей, що уможливить охоплення текстових масивів різного часу написання, а також застосування відповідних лінгвокомп'ютерних технологій для ідентифікації та диференціації лінгвоіндивідуацій та лінгвоіндивідуалізацій, які постають основою розвитку лінгвоперсони та відбивають етапні зміни в її лінгводискурсивних практиках.

Список використаної літератури

Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології : [монографія]. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. 136 с. <https://science.donnu.edu.ua/uk/home/-napryami-naukov/tematichniy-plan/rezultati-ndr/ndr-0118u003137/>

Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с

Mounier E. *Manifeste au service du personnalisme*. Paris: Éd. Montaigne, 1936. 150 p. <https://surl.li/qpddqw>

Mounier E. *Qu'est-ce que le personnalisme ?*, Paris: Éditions du Seuil, 1946. 125 p. <https://surl.li/hxqlhf>

Renouvier C. *Le Personnalisme, suivi d'une étude sur la jjerception externe et sur la force*. Paris: Félix Alcan, Éditeur, 1903. 537 p. <https://surl.li/qbwpop>

ТВІР ЯК ПРОСТІР ДІАЛОГУ: ПОЄДНАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ Й МИСТЕЦЬКОЇ ГАЛУЗЕЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ «ДРАМАТУРГІЯ І ТЕАТР»

Оксана Івасюк

*кандидат філологічних наук, доцент, експерт змісту освіти
Офісу впровадження НУШ при МОН
oivasiuk@ukr.net*

Сучасна школа орієнтована на формування цілісної особистості, здатної мислити критично, комунікувати в різних ситуаціях і творчо самовиражатися. Інтеграція освітніх галузей – одна з ключових стратегій Нової української школи, адже вона дозволяє створювати навчальні ситуації, що відображають життєві контексти. Особливе місце в цьому процесі займає міжгалузевий інтегрований курс «Драматургія і театр», який поєднує мовно-літературну й мистецьку освітні галузі. Сценічне мистецтво виступає формою вираження ідей через слово, рух і жест, розвиває комунікативні навички, емоційну чутливість, навички рефлексії. Інтеграція мистецької й мовно-літературної галузей створює середовище, де учні не лише аналізують літературний текст, а й проживають його, перетворюючи урок на живе театральне середовище.

У цьому контексті твір розглядається як відкрита система, що допускає різноманітні інтерпретації та запрошує до співтворчості, змінюючись разом з учнем. На різних етапах навчання один і той самий текст може сприйматися по-новому: від базового розуміння сюжету до глибокого осмислення підтекстів, символіки, соціальних і моральних конфліктів. Інтеграція літературного тексту з мистецькою діяльністю сприяє його втіленню через сценічну дію, музику, сценографію та візуальні образи.

Важливим етапом стає мистецький діалог із текстом, коли учні залучаються до інсценізації уривків, розподілу ролей, створення костюмів і реквізиту, роботи з простором та музичним супроводом. Це сприяє розвитку творчого і критичного мислення. Творче мислення породжує нові ідеї, погляди, пропонує альтернативні

рішення, а критичне мислення аналізує й оцінює ці варіанти, обираючи найбільш доцільні. Часто критичний етап настає після генеративного, допомагаючи учням перевірити практичність своїх задумів.

Вивчення композиції драматичного твору в 9 класі органічно поєднується з інтеграційним підходом, що реалізується, наприклад, за вибором учителя через роботу з уривками п'єси Неди Нежданой «Закрите небо». Учні можуть брати участь у різноманітних видах діяльності, таких як декламування тексту, розподіл ролей, аналіз композиції, конфліктів і мотивів персонажів, створення власних сценічних рішень, виготовлення елементів костюмів і декорацій, а також підбір музичного супроводу. Результатом може стати презентація у формі сценічного читання або короткої вистави. Крім того, програма передбачає публічне обговорення твору, а також створення афіш чи відеоанонсів для популяризації проєкту.

Інтеграція відбувається поетапно. Спершу учні читають і обговорюють текст, діляться емоціями. Далі аналізують його композицію, характери, теми й символи. Наступний крок – творче переосмислення: створення власних версій сцен, альтернативних фіналів, імпровізації. Після цього настає мистецьке втілення – інсценізація, розробка сценографії, костюмів, музичного супроводу. Завершується процес колективною презентацією й рефлексією, коли учні оцінюють результати й визначають, як змінилося їхнє розуміння твору. Така інтеграція підсилює внутрішню мотивацію учнів і забезпечує позитивний досвід колективної творчої діяльності. Сценічна діяльність полегшує розуміння літературного матеріалу, робить його ближчим і зрозумілішим. Готуючи виставу, учні вчаться працювати в команді, розв'язувати проблеми, домовлятися, відповідати за спільний результат.

Художній твір у курсі «Драматургія і театр» стає простором діалогу та творчості. Інтеграція мовно-літературної та мистецької галузей забезпечує комплексний розвиток учнів та наближає навчання до справжнього мистецького досвіду, який має виховний і життєво-практичний зміст.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>
2. Модельна навчальна програма «Драматургія і театр. 5-6 клас (міжгалузовий інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.-prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.-2022/Mist.osv.gal/Dramat.teatr.5-6-kl.Starahina.ta.in.14.07.pdf>
3. Модельна навчальна програма «Драматургія і театр. 7–9 класи (міжгалузовий інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy-/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Mizhhal.intehr.kursy.2023/-Dramaturhiya.i.teatr.7-9.kl.Starahina.ta.in-08.09.2023.pdf>
4. Неждана Неда. Закрите небо [Електронний ресурс]. URL: <https://kurbas.org.ua/news/nenazvana-viuna/8.pdf>
5. Нова українська школа [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В АСПЕКТІ ДЕФІНІЦІЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Андрій Капаци

*магістр філології, викладач Чернівецького фахового коледжу
Київського університету інтелектуальної власності та права
andrijkapatsi2002@gmail.com*

Сучасний етап розвитку вітчизняного мовознавства засвідчує перехід від формально-граматичних досліджень мовних одиниць до функційно-комунікативного студіювання. Лінгвокультурологія та комунікативна лінгвістика – новітні напрями сучасного теоретичного мовознавства, які тісно пов'язані між собою.

Український мовознавець Ф. Бацевич предметом дослідження комунікативної лінгвістики визначає процеси міжособистісної комунікації за допомогою живої природної мови, враховуючи усі складники комунікації, зокрема соціальні, фізичні, психологічні, гендерні, ситуативно зумовлені, семіотичні, прагматичні та ін. [1, с. 12].

А. Загнітко виокремлює лінгвокультурологію як окремий розділ мовознавства, що досліджує взаємозв'язок культури і мови, а також взаємодію в їхньому функціонуванні. На думку вченого, лінгвокультурологія узагальнює цей процес у цілісну структуру одиниць в єдності їхнього мовного й культурного змісту за допомогою відповідних методів з оперттям на сучасні пріоритети та культурні настанови, зокрема на суспільні цінності та систему норм [3, с. 156].

Комунікативна лінгвістика та лінгвокультурологія базуються на антропоцентризмі, який є наслідком сукупності категорійних складників обох напрямів мовознавства, як-от: комунікація, мова, мовлення, мовний код, національна мовна культура, культурно-мовний аспект спілкування тощо.

Мовна особистість в українській лінгвокультурі – визначальний об'єкт творення та формування національної комунікативної традиції. Комунікант постає творцем того чи того дискурсу, вербалізуючи свої комунікативні інтенції у міжособистісному спілкуванні за допомогою мови, міміки, жестів, акцентуації, адже, як зазначає С. Шабат-Савка, завдяки процесу спілкування «мовна

особистість реалізовує власний інтенційний простір, утілює свої задуми та бажання» [5, с. 49].

Мовна особистість – індивід, який, з оперттям на сукупність умінь, навичок та можливостей, здатен на різних рівнях (зокрема вербально-семантичному, прагматичному, лінгвокогнітивному) повноцінно брати участь у дискурсі, здійснюючи мовленнєву діяльність, а також здатність розуміти комунікативні інтенції співрозмовника і сприймати навколишню лінгвістичну дійсність.

Лінгвокультура – вияв національних традицій та цінностей, духовності та менталітету шляхом застосування людиною своєї рідної мови у процесі здійснення комунікації, відбиття національної культури спілкування у дискурсі.

Вислів Сократа «Заговори, щоб я тебе побачив», мабуть, найкраще ілюструє лінгвокультурологічний підхід в аспекті дефініції мовної особистості, адже саме її мовлення зазвичай не тільки демонструє менталітет нації, яку вона представляє, а й власний комунікативний та інтелектуальний потенціал. У контексті цього саме завдяки лінгвокультурологічному підходові до аналізу мовлення особистості маємо змогу визначити належність людини до тієї чи тієї нації або соціальної групи людей. Цей підхід ґрунтується на розумінні мови як невід’ємної частини культури, а мовної особистості – як носія та репрезентанта культурних цінностей і традицій.

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення мовної особистості передбачає її аналіз крізь призму взаємодії мови та культури. Мову розглядають не просто як засіб комунікації, а як своєрідний код культури, що відображає особливості світосприйняття, ціннісні орієнтації та поведінкові моделі певного лінгвокультурного суспільства [4, с. 5]. Цінності та установки, закріплені в мові та мовленні, слугують регуляторами соціальної поведінки особистості.

Лінгвокультурологічний підхід передбачає аналіз передовсім лінгвального, зокрема, лексичного складу мови як найбільш яскравого виразника культурної специфіки. Лексичні одиниці, фразеологізми, прецедентні феномени відображають культурно-історичний досвід народу, його світогляд та ментальність [2], напр: *«Ще мак росте в голові»* – молодий, недосвідчений; *«Нагнівався,*

бо муха на ніс сіла» – розізнитися без причини.

Не менш важливе вивчення граматичних категорій мови в лінгвокультурологічному аспекті. Граматичні структури та категорії, зокрема час, вид, модальність, відображають специфіку сприйняття та концептуалізації дійсності носіями певної лінгвокультури.

Лінгвокультурологічний підхід до вивчення мовної особистості ґрунтується на розумінні мови як антропологічного феномену, нерозривно пов'язаного з культурою та ментальністю її носіїв. Він передбачає комплексний аналіз мовної особистості в єдності її лінгвістичних, психологічних та культурологічних характеристик. При цьому мовну особистість досліджуємо не як статичну, а як динамічну систему, що постійно розвивається та змінюється під впливом соціокультурних чинників, у конкретному історико-культурному контексті.

Отже, лінгвокультурологічний підхід до вивчення мовної особистості – комплексний та багатоаспектний напрям сучасної лінгвістики, що передбачає дослідження мовної особистості у всьому різноманітті її виявів – від особливостей формування картини світу до специфіки комунікативної поведінки в різних соціокультурних контекстах.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. 376 с.
2. Беспалова Ю. В. Лінгвостилістичний потенціал лексики мовленнєвої дії у художньому тексті (на матеріалі творів О. І. Купріна та В. В. Вересаєва) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Дніпропетровськ, 2002. 20 с.
3. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
4. Сокаль М. А. Лінгвокультурологічний підхід до викладання української мови : навч. посіб. Одеса, 2024. 133 с.
5. Шабат-Савка С. Комунікативна інтенція в соціолінгвістичному аспекті. *Мова і суспільство*. Львів, 2013. Вип. 4. С. 43–51.

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ В ЧЕРНІВЦЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 80-х – НА ПОЧАТКУ 90-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОДІЇ ТА ПОСТАТІ

Світлана Кирилюк

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
s.kyryliuk@chnu.edu.ua*

Про літературне життя Буковини в цілому опубліковано чимало різноманітних праць, але досі не маємо комплексного дослідження одного з найцікавіших історико-літературних періодів, уписаних у останню чверть минулого – ХХ-го – століття.

Цей хронологічний відтинок літературної історії вирізняється не лише виразними *fin de siècle*-івськими прикметами, які формують парадигму людського буття загалом на зламі століть (відчуття кінця часу, кінця історії, прочування межі й страх перед майбутнім тощо), а й тими ознаками, що притаманні українській ситуації, коли відбувся крах радянської імперії з усіма наслідками, які відбилися на суспільно-політичному житті, сформувавши новий тип культурного середовища.

У Чернівцях, на відміну від Києва і Львова, всі процеси, пов'язані з руйнуванням старої системи цінностей, вписаної в партійно-номенклатурну парадигму капітересівських з'їздів і пленумів, відбувалися дуже повільно й мляво. Одним із кульмінаційних моментів став фестиваль української пісні «Червона рута» (17–24 вересня 1989 р.), який закумулював українські мистецькі сили в Україні й поза нею, виявивши живі паростки національної пісенної культури, розбурхавши консервативне мистецьке середовище й оприявнивши творчі можливості й тут, у Чернівцях.

Можна виокремити кілька етапів у рамках другої половини 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст.: 1985 – травень 1986 рр.; 1986 – 1988 рр.; 1989 рік; 1990 – 1991 рр. Ключовими подіями, передовсім, бачаться ті, які мають характер суспільно-політичних, бо саме вони великою мірою відігравали прогностичну роль і впливали не лише на подальший літературний розвиток в Україні, а й

на формування окремого покоління (процеси демократизації і гласності, що були декларовані тодішньою партійною верхівкою після приходу до влади Михайла Горбачова (1985), смерть Василя Стуса в радянському концтаборі (1985), Чорнобильська катастрофа (1986), утворення Товариства української мови імені Т. Шевченка (1989), заснування громадсько-політичної організації «Народний Рух» (1989), перепоховання Василя Стуса, Юрія Литвина та Олексія Тихого в Києві на Байковому кладовищі (1989), Революція на граніті (1990) та ін.). Наприклад, у 12-му томі академічної «Історії української літератури у дванадцяти томах» у рубриці «Літопис подій», окрім названих, згадано багато інших важливих подій суто мистецького характеру, з-поміж них: утворення поетичних груп «ЛуГоСад» (1984), «Бу-Ба-Бу» (1985), «Нова дегенерація», «Пропала грамота» (1991), театру-кабаре «Не журись» (1988), заснування часопису «Четвер» (1989), проведення фестивалю альтернативної культури «Вивих» (1990), започаткування щорічного міжнародного конкурсу найкращих творів українських літераторів «Гранослов» (1991) тощо [див.: 1, с. 967–978]. У цілому складається враження, що Чернівці, за винятком знакового фестивалю «Червона рута», не вписані в контекст подій, що змінювалися у коловороті часу (до слова, це стосується й наступного десятиліття). Хіба ще натрапляємо тут на ім'я Василя Кожелянка та його роман «Дефіляда в Москві», що з'явився на сторінках журналу «Сучасність» у 1997 р. (перше книжкове видання твору під назвою «Дефіляда» (2000) завершило старе й розпочало нове тисячоліття).

Насправді в літературному процесі Буковини означений хронологічний відтинок – один із найцікавіших і насичених періодів, у якому вирізняємо кілька поколінь мистців слова. Хоча до тих письменників, що належали до чернівецької організації СПУ, яку впродовж 1976–1990 рр. очолював компартієць Василь Фольварочний, нема сенсу застосовувати поколіннєвий принцип, радше можна говорити про них, з одного боку, як цілість, зорієнтовану на тодішні критерії письменників-комуністів, а з другого боку, про тих, які не вписувалися в ці рамки, витворюючи навколо свого імені і творчості певне силове поле й провадячи її окремішньо. Саме вони викликали до себе інтерес наймолодшого покоління

тих, хто ще не наважувався вважати себе причетними до літератури, але прагнув цього. Важливо й те, що наприкінці 80-х років до лав чернівецької організації СПУ влилося нове поповнення мистців слова, які за віком представляли різні покоління (наприклад, у 1988 р. до неї були прийняті Борис Бунчук і Василь Теричану та Йосиф Бург, а в 1990 р. – Володимир Вознюк, Віра Китайгородська і Микола Рачук). У Чернівецькому університеті (тоді – державному) під керівництвом Богдана Мельничука продовжувала діяти літературна студія імені Степана Будного, через яку пройшло багато тих, хто поповнював ряди письменників.

Найвиразніше в цей період заявило про себе наймолодше покоління. Це зумовлено обставинами не лише літературного характеру, а й уже згадуваними особливостями часу, в якому відбувалося багато змін – обов'язкові ідеологічні вимоги втратили сенс, натомість на першому плані були плюралізм і свобода творчого вияву. Творча молодь гуртувалася навколо багатьох культурних заходів із виразним національним спрямуванням, цікавилася діяльністю товариства «Оберіг» (1988), яке очолював поет Микола Бучко, Української Гельсинської Спілки, ЕГО «Зелений рух Буковини», брала участь у мітингах і демонстраціях. 10 лютого 1989 р. відбулося перше засідання студії «Січ», зініційоване в Чернівцях письменником Романом Кухаруком (окрім нього, до цього кола належали Василь Кожелянко, Світлана Лучак (тепер – Кирилук), Василь Курилик, Оксана Михальчук, Світлана Івасюк (тепер – Мандзій), Леся Чернописька, Оксана Танчук, Любов Піх (тепер – Василик), Василь Костик, Валентина Гембус (тепер – Чолкан), Наталка Ткач, Григорій Галиць, Роман Барановський, Наталя Самойленко, Наталя Колесник, Юрій Полішук та ін.). Про відзначення роковин «Січі» та творчий вечір, приурочений цій події, розповідала самвидавівська газета «Грім»: «23-го березня цього року в приміщенні будинку культури машзаводу “Сучасник” має відбутися вечір-роковини чернівецької “Січі”. Ми станемо, подивимось на себе очима своїх гостей і, може, підемо далі. В сьогоднішньому числі “Грому” хочем згадати, як то було все, хочемо згадати всіх, хто починав з нами, хто пройшов через нашу душу мелодій вірша і гітари. Не дивуйте, що багато прізвищ – то наша історія. Даруйте, може, нескромність, але то теж наша історія»

[2]. Далі згадується й про перипетії з проведенням цього вечора: «Обком партії і облпрофрада, комсомол і КДБ схвилювані оголошеннями про вечір “Січі”. Не зважаючи на те, “Січ” вирішує проводити вечір» [2]. Попри всі неприємності, які спіткали організаторів, з роковинами «Січ» привітали представник Товариства єврейської культури Йосип Зісельс, голова чернівецької філії УГС Валерій Кузьмін. Натомість представники Чернівецької організації СПУ намагалися зірвати вечір, але це їм не вдалося. Окремо можна говорити і про вплив «Червоної рути» на діяльність «Січі», а також про роль, яку відіграли окремі відомі буковинці на її роботі. Крім того, молодші учасники товариства належали до УСС (Українська студентська спілка). І хоча «січовики» наголошували на власній «мистецькій місії», не могли залишатися осторонь багатьох політичних подій. Вони декларували: «До політичного життя “Січ” ставиться спокійно, без зайвої патетики чи патріотичного галушкізму, бо має собі за мету відроджувати на Буковині перш за все культуру. Але це не значить, що вона є аполітична. Вона політикою цікавиться, але вважає, що має бути не мистецтво для політики, а політика для мистецтва» [3].

Великий резонанс у Чернівцях мав вечір «Січі», присвячений творчості тоді забутого в Україні поета Богдана Ігоря Антонича, а також інші мистецькі заходи.

Молоде покоління буковинських авторів шукало можливості зустрічі з читачами, водночас з'явилася можливість зреалізуватися тим, хто через різні обставини не міг цього зробити. На жаль, роль і місце чернівецької «Січі» до сьогодні належно не оцінені дослідниками літератури.

У 1991 р. в Чернівцях був заснований «Буковинський журнал» (перше число вийшло друком у 1992 р., а його незмінним редактором став письменник Мирослав Лазарук). Поява журналу була гарним стимулом для творчої реалізації літературних сил Буковини. Саме тоді були опубліковані перші добірки, а згодом і поетичні збірки Катерини Міщенко, Василя Кожелянка, Сергія Пантюка, з'явилися друком збірки й поетів старшого покоління, а також публікації молодших буковинських авторів.

90-ті роки, зокрема друга їх половина, відкрила багато нових імен у літературному житті Буковини. Але складно сьогодні уявити,

якими могли бути наступні чверть століття в письменстві, якби в часі переходу на новий – уже пострадянський етап – не зродилося непомітне, на перший погляд, але заряджене діяльною силою містечке середовище.

Список використаної літератури

1. Історія української літератури у дванадцяти томах. Том 12: Література після 1991 року / наук. ред. Р. Харчук. Київ: Наук. думка, 2024. 1008 с.
2. Кухарук Р. Роковини. *Грім*. Видає чернівецька «Січ». 1990. С. 1.
3. Січовий Василь. Трохи політики... *Грім*. Видає чернівецька «Січ». 1990. С. 3.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕМИКИ

Наталія Коваленко

*доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
української мови Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
ndm.kovalenko@gmail.com*

Важливе значення у пізнанні світогляду людини як носія національної культури мають різноаспектні дослідження фразеологічних одиниць, адже саме образні сталі вирази здатні закодовувати риси ментальності та духовну сутність особистості, її особливості пізнання та розуміння навколишнього світу. Такі знання важливі не тільки для мовознавства, а й для фольклористики, етнографії, філософії, культурології та ін., що актуально через сучасну тенденцію до міждисциплінарності наукових досліджень.

Українські вчені неодноразово вказували на важливість та актуальність опису фразеологічних одиниць у діалектному мовленні, тісний зв'язок цих одиниць із навколишньою дійсністю, здатністю варіюватися та одночасно зберігати стереотипність (праці Г. Л. Аркушина, М. Т. Демського, А. І. Івченка, В. І. Лавера, З. С. Мацюк, А. А. Сагаровського, В. Д. Ужченка, Д. В. Ужченка та ін.). Досліджено, що визначальними ознаками фраземності є: семантична цілісність, нарізнооформленість, стійкість, відтворюваність, немотивованість (значення не формується із суми значень його складників), варіантність. З'ясовано, що особливості фраземного складу визначаються умовами життя народу, навколишнім тваринним і рослинним світом, географічним положенням, історією, культурою, звичаями, обрядами, традиціями, віруваннями. Це уможливорює зробити висновок про те, що самотність фразем визначається як закономірностями функціонування мови, так і її екстралінгвальними чинниками.

Сьогодні для науковців залишається актуальним дослідження фразеологічних одиниць як джерела інформації про національний спосіб мислення та світосприйняття, що важливо для розуміння та обґрунтування національної мовної картини світу –

«результат відображення колективною свідомістю етносу зовнішнього світу в процесі свого історичного розвитку одночасно з пізнанням цього світу» [1, с. 41] і фразеологічної картини світу зокрема. Матеріал з фразеології уможливує вивчення процесу еволюції колективної свідомості й становлення національної ідентичності українців, а тому є вкрай важливим сьогодні, у час війни, відстоювання незалежності та утвердження самобутності.

В українському мовознавстві є напрацювання в описі етнокультурної специфіки фразеологічних одиниць (праці Н.Ф. Венжинович, В.В. Жайворонка, Н.Д. Коваленко, З.С. Мацюк, М.І. Олійник та ін.), усе ж є потреба на певному етапі поглибити інформацію про культурно значущий для етносу змістовий компонент, що утворює образну основу внутрішньої форми сталого виразу, відповідно з'ясувати причини, шляхи і засоби переходу емоційно-експресивних виявів у вербальний варіант, тобто які відчуття та емоції людини вимагають словесної образності зокрема та можливості відтворюватися в усному мовленні загалом.

Вбачаємо потребу виявлення етнокультурної семантики фразеологічних одиниць на основі ґрунтовного вивчення родинних і календарних обрядів, зокрема просторової варіативності назв обрядових елементів. Системний опис таких мовних одиниць на матеріалі різних джерел допоможе дослідити парадигматичні зв'язки обрядофразеології в зіставно-типологічному аспекті. Найбільш інформативними й достовірними, на нашу думку, є записи діалектних текстів усного мовлення з усіх ареалів української мови.

Теоретичні напрацювання з української фразеології, опубліковані словники та матеріали до словників фразеологізмів говіркового українського мовлення, а також дані лінгвістичних атласів, етнографічних і фольклорних записів уможливають розпочати роботу з укладання зведеного словника фразеології українських говорів.

Список використаної літератури

1. Тараненко К. В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ, 2023. Т. 34 (73). № 4. С. 40–44.

СЛОВНИК В. ЛЕСИНА-О. ПУЛИНЦЯ ЯК ЗРАЗОК НАУКОВОЇ СПІВТВОРЧОСТІ ТА ЛЮБОВІ ДО СПРАВИ

Лідія Ковалець

*доктор філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
l.kovalets@chnu.edu.ua*

В історії кожної національної науки й культури є книжкові видання, значущість яких виходить далеко за межі їхнього формального призначення. Вони стають символами епохи, місцями кристалізації наукової думки, не кажучи, що свідченнями невтомної праці своїх авторів. Таким феноменом для української гуманітаристики другої половини ХХ ст., безперечно, є «Словник літературознавчих термінів» Василя Лесина та Олександра Пулинця. Його історія – це не просто хроніка створення успішного лексикографічного проекту, а й зразок дивовижної любові авторів до своєї справи, драматична оповідь про народження національної термінологічної традиції в умовах ідеологічного тиску. Зрештою, це свідчення унікального симбіозу авторської волі та конструктивної критики, що перетворила рецензування на повноцінну співтворчість. Важливо повернутись до досвіду цього видання, що буде не лише актом справедливості, а й можливістю на конкретному матеріалі досягнути природу наукового поступу, де діалог і вимогливість є не менш важливими, ніж авторське натхнення.

Поява вже першого видання «Короткого словника літературознавчих термінів» [4] у 1961 році стала подією вельми значущою. Українська філологічна наука, що поволі оговтувалася після десятиліть сталінських репресій та примусової русифікації, відчувала гострий голод на власний кодифікований термінологічний апарат. В умовах, коли вже існували багаторазово перевидані російські, польські та англійські аналоги, відсутність українського словника літературознавчих термінів виглядала як свідчення вторинності та неповноцінності національної наукової думки. І ось цю лакуну спільно з видавництвом «Радянська школа» заповнюють

не потужні академічні інституції, а двоє доцентів-ентузіастів із Чернівецького університету, колишніх фронтовиків, чия наукова сумлінність та відданість справі виявилися сильнішими за будь-які перепони. В. Лесин та О. Пулинець створили працю, що на десятиліття визначила вектор розвитку вітчизняного літературознавства. Феноменальний успіх видання, загальний наклад трьох редакцій якого сягнув майже 100 тисяч примірників, перетворив його на справжній науковий бестселер, що миттєво ставав бібліографічною рідкістю і був настільною книгою для кількох поколінь студентів, учителів та науковців.

Унікальність цього проєкту полягала і в його затребуваності, і в тій винятковій атмосфері фахової дискусії, що розгорнулася довкола кожної з редакцій. Наукова спільнота зустріла словник не мовчазним схваленням, а прискіпливим, часом гострим, але незмінно конструктивним аналізом. Рецензії, що з'являлися на сторінках провідних видань, таких як «Радянське літературознавство», «Вітчизна» чи «Жовтень», стали ефективним інструментом удосконалення праці. Це був рідкісний приклад того, як критика перетворюється на співпрацю, а зауваження рецензентів стають дороговказами для авторів.

Звісно, на виданні позначився ідеологічний контекст доби: вимоги «партійного підходу», цитування класиків марксизму-ленінізму та полеміка з «буржуазною наукою» були обов'язковими ритуалами, без яких не міг обійтися жоден науковий текст. Рецензенти справно відзначали «послідовне керування настановами партії» та дорікали за недостатній зв'язок з російською літературою, дарма що його було чимало. Проте за цією риторичною ширмою точилася глибока фахова розмова. Найяскравішим прикладом такого підходу стала рецензія М. Коцюбинської [2], якій вдалося, оминувши ідеологічні пастки, зосередитись на ключових естетичних проблемах. Авторка тонко вказувала на необхідність зміщення акцентів із соціологічних схем на власне літературний аналіз, закликала говорити про тропи не як про формальні фігури, а як про інструменти творення художнього світу, аналізувати їхню стилістичну функцію. Саме М. Коцюбинська звернула увагу на відсутність у словнику статей про базові наукові методи – порівняльно-історичний, біографічний, культурно-історичний,

що свідчило про її прагнення розширити методологічні горизонти української науки. До цієї розмови долучилися й інші провідні вчені. В. Лесик запропонував доповнити словник загальноестетичними поняттями, такими як «естетичний смак» та «естетичне почуття», загалом переглянути номенклатуру видання [див.: 3, с. 154], що й було враховано в наступній редакції, а М. Сорокіна й Ф. Білецький застерегли від надмірної категоричності в оцінках таких складних явищ, як сентименталізм [див.: 8, с. 80]. Усі ці зауваження авторами були ретельно опрацьовані, і друге видання 1965 року, що містило вже понад тисячу статей [5], виявилось набагато досконалішим за попереднє.

Проте діалог не припинився, нова редакція породила нову хвилю критики. А. Волков закликав збагатити номенклатуру словника найновішою термінологією, що відображала би зміни в європейській гуманітаристиці [1]. Найгострішою ж виявилася репліка О. Ющенка, присвячена аналізу ілюстративного матеріалу. Критик справедливо дорікав укладачам за використання цитат із творів невисокої художньої проби, що дискредитувало самі поняття, які ці цитати мали ілюструвати. Він був здивований, чому у статті про сонет не згадано імен М. Рильського та М. Зерова, а серед видатних перекладачів забуто про М. Лукаша та Б. Тена [див.: 9]. Ці, на перший погляд, дрібні зауваження насправді мали принципове значення, адже йшлося про формування національного літературного канону, про утвердження ієрархії естетичних цінностей.

І знову автори дослухалися. Третя, фінальна редакція словника 1971 року, що налічувала майже 1350 термінів [6], стала підсумком цієї десятирічної праці не лише двох авторів, а й усієї наукової спільноти. Було враховано слушні пропозиції, виправлено недоліки, тож на роки словник став еталонним довідковим виданням для українських філологів. Василь Максимович у 1985-му вже після смерті свого колеги видасть довідник для шкільної аудиторії «Літературознавчі терміни» і в такий спосіб іще раз доведе відданість одній з головних справ свого життя.

Про значення Словника В. Лесина – О. Пулинця вагомо висловилися ті, для кого ця книга стала невід’ємною частиною наукового становлення. Професор І. Денисюк назвав словник «великим

даром» для сучасників і нащадків [7, с. 24], письменник С. Пушик – «невмирущою книгою» [7, с. 253], журналіст і видавець В. Теремко – однією із найцінніших книг для його покоління [7, с. 194]. За словами літературознавця Р. Чопика, в його родині ця праця була порадиником, третейським суддею і своєрідним «літературознавчим “четвероевангелієм”» і «п’ятикнижжям» в одній палітурці [7, с. 220].

Нині словник В. Лесина-О. Пулинця – це не просто артефакт минулої епохи. Це пам’ятка високої наукової культури, що демонструє, як у несприятливих ідеологічних умовах можна творити якісний інтелектуальний продукт. Його історія свідчить, що справжня наука народжується і в тиші кабінетів, і у жвавій, часом гострій, але завжди доброзичливій та відповідальній дискусії. Це спадщина, яку ми маємо пам’ятати й вивчати, вбачаючи в ній як суму знань, так і зразок інтелектуальної чесності авторів у їхньому служінні улюбленій справі.

Список використаної літератури

1. Волков А. Тисяча пояснень. *Літ. Україна*. 1967. 13 січ.
2. Коцюбинська М. Літературний словник. *Рад. літературознавство*. 1961. № 6. С. 134–136.
3. Лесик В. Літературознавчий словник. *Жовтень*. 1962. № 5. С. 149–155.
4. Лесин В. М., Пулинець О. С. Короткий словник літературознавчих термінів. Київ: Рад. школа, 1961. 371 с.
5. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Рад. школа, 1965. 432 с.
6. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. Вид. 3-тє, перероб. і доп. Київ: Радянська школа, 1971. 487 с.
7. Професор Василь Лесин: Наука доброчинності: спогади, присвяти, бібліографія / уклад. Б. Мельничук, Л. Ковалець. Київ: Академвидав, 2013. 320 с. (Серія «Унікум»).
8. Сорокіна М. М., Білецький Ф. М. [Рецензія]. *Література в школі*. 1962. № 1. С. 79–82.
9. Ющенко О. Прикрі недогляди. *Рад. літературознавство*. 1967. № 6. С. 83–84.

КОСТЯНТИН ФЕДОРОВИЧ GERMAN — ПЕРШИЙ ЛІНГВОГЕОГРАФ БУКОВИНИ

Людмила Колеснік

*кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу
діалектології Інституту української мови НАН України*
l.koliesnik2023@gmail.com

Професор Костянтин Федорович Герман — знаний дослідник буковинських говірок. Основні його праці присвячені проблемам діалектної фонетики та граматики [5], окремий важливий аспект його студій — діалектна регіональна ареалогія.

Наукове становлення К. Ф. Германа відбувалося в період активного зацікавлення мовознавців застосуванням методів суміжних наук у лінгвістиці, зокрема представлення мовних явищ у просторі за допомогою нанесення умовних знаків на карти.

Поштовхом до розпрацювання такого підходу в дослідженні буковинських говірок стала участь у міжнародному славістичному проєкті *Загальнослов'янський лінгвістичний атлас* (далі — ЗЛА), робота над яким розпочалася за рішенням IV Міжнародного з'їзду славістів 1958 р. [докладно див. <https://slavatlas.org/>]. У кожній із країн-учасниць було створено національні комісії, у записуванні матеріалів за спеціально укладеним питальником брали участь учені-діалектологи, викладачі ЗВО, аспіранти й талановиті студенти. У цьому проєкті в межах території України представлено 132 н. пп, із них з Буковини — 4 н. пп. Матеріали із сс. Іванівці, Турятка, Шепіт, Южинець для ЗЛА записав К. Ф. Герман (зберігаються у відділі діалектології Інституту української мови НАН України).

На сторінках видання *«Нарада із Загальнослов'янського лінгвістичного атласу»* (в оригіналі рос. *«Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу»*) учений публікував тези доповідей про фонетичні, граматичні та синтаксичні особливості буковинських говірок, аспекти міжмовної взаємодії в регіоні [докл. див. 6, с. 13–15, 23, 29, 31, 33].

Матеріали, які записав К. Ф. Герман, уже оприєвнені на кар-

тах ЗЛА (за життя вченого опубліковано 8 томів у фонетико-граматичній серії і 5 – у лексико-словотвірній, загалом станом на 2025 – 19); їх досі продовжують опрацьовувати та використовувати для укладання карт для наступних випусків.

Досвід записування матеріалів для ЗЛА став надійним підґрунтям для розпрацювання власної системи дослідження буковинських та суміжних говірок в ареальному аспекті. Зокрема, у передмові до «Атласу українських говірок Північної Буковини» (далі – АУГПБ) учений вдається до пояснення різниці між працями такого типу: «“Атлас українських говірок Північної Буковини” ... не протиставляється згаданим атласам (ЗЛА, АУМ – прим. Л. Колеснік), а великою мірою доповнює, уточнює, деталізує, поглиблює факти, висвітлені в них, подає діалектний матеріал, якого немає в жодному іншому атласі...» [1, с. 17].

АУГПБ складається із двох частин: у першому томі скартографовано явища діалектного вокалізму та консонантизму [1], у другому – подано поширення та ізоглоси розмежування всіх варіантів парадигм словозміни повнозначних частин мови й різновидів форм службових слів гуцульських, буковинських, подільських говірок [2, с. 2].

Допоміжні карти, вміщені у першому томі, подають цінну екстралінгвальну інформацію про описаний регіон: адміністративно-територіальний поділ у різні історичні періоди (кк. 1–6), зміни державних кордонів (кк. 6–8), етнографічну інформацію (к. 12) та дані про перші згадки населених пунктів у письмових джерелах (к. 9).

Матеріали для дослідження зібрано упродовж 1971–1990, із 146 н. пп. Північної Буковини, Буковинської Гуцульщини, частини Бессарабії та суміжних територій за спеціально укладеною програмою, що містить понад 650 питань.

Докладний аналіз скартографованих явищ уповажнив К. Ф. Германа на укладання зведених карт [1, кк. 315–321; 2, кк. 188–199]. Отримані ізоглоси засвідчили чітке протиставлення власне буковинських (надпрутських) та буковинських говірок із рисами гуцульських, наддністрянських та подільських, що проілюстровано на узагальнювальних синтетичних картах [1, к. 322; 2, к. 200].

На сьогодні ця класифікація загальноновизнана в академічному мовознавстві. Висновки вченого в окремих аспектах суголосні із класифікацією попередніх дослідників [8]. Такий поділ засвідчують і дані сучасних лінгвістичних праць, присвячених буковинському обширу [9, с. 238–252].

Атлас К. Ф. Германа – на сьогодні найповніша й найдокладніша праця про цей регіон, він є надійною основою для наступних досліджень із діалектології, зокрема порівняльних студій, встановлення міжговіркових зав'язків, з'ясування динаміки фонетичних та граматичних рис буковинських говірок, удокладнення меж діалектного суміжжя. Крім того, вона має важливе суспільне значення, адже «фактичним мовним матеріалом ... переконує, що землі сучасної Буковини з найдавніших часів заселені слов'янським етносом, входили до прабатьківщини слов'ян» [1, с. 2].

Символічно, що видання цієї праці присвячено 120-річчю заснування Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (на час виходу – державного).

Як зазначав К. Ф. Герман, записи «... становлять 42 томи діалектного матеріалу, розміщеного в порядку нумерації населених пунктів» [2, с. 26]. Значна його частина залишилася поза межами картографування. Відтак, популяризація наукового доробку Професора, перевидання його праць, що вже стали класичними в українській діалектології, та збереження наукового архіву вченого є першочерговими завданнями для українських діалектологів.

Список використаної літератури

1. АУГПБ I – Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини : Фонетика, фонологія. Чернівці : Час, 1995. Т I. 410 с.

2. АУГПБ II – Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Словозміна. Службові слова. Чернівці : Прут, 1998. Т. II. 216 с.

3. Герман К. Ф. Лінгвогеографічне дослідження гуцульського діалекту. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXV–XXVI : Філологія. С. 3–5.

4. Герман К. Ф. Межі давніх українських діалектних ареалів у Східних Карпатах та Придунав'ї. *Український діалектологічний*

збірник. Київ, 1997. Кн. 3. С. 250–255.

5. Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті. Фонетика, фонологія. Чернівці : Рута, 1995. 391 с.

6. Говірки Буковини: бібліографічний покажчик / укл.: Н. В. Гуйванюк, Н. О. Руснак. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 144 с.

7. Гриценко П.Ю. Герман Костянтин Федорович. ЕУМ 2004.

8. Кисілевський К. Надпрутський говір. *Записки наукового товариства ім. Шевченка. Т. CLXII. Збірник філологічної секції. Діалектологія*. Нью-Йорк – Париж: Наук. товариство ім. Шевченка, 1954. Т. 25. Кн. 2. С. 9–52.

9. Колеснік Л. Я. Ареальне варіювання діалектної лексики поля «Людина». *Варіювання номінацій людини в українських покутсько-буковинських говірках: монографія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. С. 238–252.

ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ, ВИВЕЗЕНИХ ДО НІМЕЧЧИНИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗБІРНИКА ОЛЕКСИ ВОРОПАЯ «ЯСИР»)

Василь Костик

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

v.kostyk@chnu.edu.ua

В українській фольклористиці іще донедавна було чимало табу на розгляд актуальних і кричущих тем і проблем, які не влаштовували ідеологів компартії. До таких належить і фольклор українців, які були силоміць виселені, депортовані під час окупаційних режимів або у віддалені райони Росії, або на терени інших держав-агресорів.

У ході Другої світової війни близько 8 мільйонів українського населення було вивезено на примусові роботи до Німеччини працювати на тамтешню економіку. Фактично це була військова здобич, дармова робоча сила, ясир. Остарбайтерів, які потрапили в неволю, «новий Вавилон» зустрів каторжною працею, нуждою, голодом та цілковитим безправ'ям. Завдяки відкриттю другого фронту, підтримці США і Великої Британії були не тільки буквально розв'язані руки наших співвітчизників, але по суті «розімкнуті вуста» нашого народу, який зміг нарешті донести до всього світу правду про поневіряння в неволі. Фашизм як система виявив свою надмірну жорстокість до всіх чужинців, а передусім до поневолених народів.

Відомий український вчений-агроном, доктор природничих наук, доктор слов'янської етнології, доцент кафедри етнографії Українського Вільного Університету, керівник секції етнографії Української Вільної Академії Наук (УВАН) в Мюнхені, Олекса Воропай восени 1945 року видав в Авгсбурзі (Німеччина) під псевдонімом Олекса Степовий невелику книжку під назвою «В німецькій неволі». Спочатку це був невеликий за обсягом зошит, який згодом витримав три перевидання. Друге видання вийшло під

назвою «Ясир». Воно було надруковане звичайним друком у таборі «Сомме-казерне», у тому ж місті, з поміткою – «На чужині», 1947 рік. Нова книжка вже мала 64 сторінки: 56 із них – тексти, 7 сторінок ілюстрацій та зміст видання. Але й цей збірник не вмістив усього того матеріалу, який був у розпорядження О. Воропая, бо він друкував його власним коштом і не витягнув усіх фінансових витрат. Третє перевидання з'явилося 1966 року в Лондоні у «Визвольному шляху» накладом Української видавничої спілки [3]. Воно вмістило 35 листів як «остарбайтерів», так і кореспонденцій з України. Окрім того, оприлюднено пісенно-поетичну творчість українців у неволі. Збірка складається із кількох розділів: «Листи», «З кошмарного минулого», «Народна творчість у німецькій неволі», «Таборова творчість», «Концтабори». У них вміщено народні оповідання Михайлини Олійник; щоденник харків'янки Клави; пісні «Летить галка», «Лист до матері», «Дивлюсь у віконечко», «Я сама тут в Німеччині», «Була нова пора року», «Доробились українці», «Сон на чужині», «Мамі», «Вийхала на чужину уся Україна», «Якби мені крила» та ін. Чи не вперше в українській фольклористиці представлена таборова творчість: пісні «Іду шляхом понад ставом», «У Німеччині», «Село наше для нас таке рідне», «Вїїзд наш з України в Германію», «Сиджу на чужині», «Пісня вдови», «У неділю рано», «Нема моєї доньки», «Лист з Авшвіцу», «Не сумуй, мати рідна» та інші тексти, а також концтабірні щоденники. Збірник мав широкий резонанс серед прогресивних представників громадськості Європи і світу. Його вихід фактично мав застерегти людство від нових злочинів проти собі подібних.

Отже, Олекса Воропай є упорядником збірників «В німецькій неволі» (Авгсбург, Західна Німеччина, 1945) [1] та «Ясир» (Авгсбург, 1947) [2], виданих під псевдонімом «Олекса Степовий».

Текстами листів з неволі, щоденниковими записами, короткими народними оповіданнями, пісенною народною й авторською таборовою творчістю, їх постанням і побутуванням впритул зайнявся записувач.

Український фольклор цієї тематики є значущою частиною величезного масиву української усної народної словесності, що була породжена численними репресіями усіх окупаційних режимів

XX ст.: румунського, польського, радянського, німецького. Упродовж минулого найкривавішого XX століття велася нещадна боротьба проти борців за свободу і державну незалежність України та була спрямована на упокорення нашого народу і підпорядкування його волі поневолювачам.

Принагідно зазначимо, що Олекса Воропай не відразу зацікавився цим фольклором, що з'явився внаслідок одного із найбільших випробувань, яких зазнав український народ у Другій світовій війні, – «остарбайтерством», іще під час німецької окупації наших земель. Численні вражаючі факти цієї теми він вибирав упродовж вистражданої і вимушеної емігрантської подорожі на Захід і в перші роки після війни. Народознавець, перебуваючи в таборах для переміщених осіб у Баварії, обережно налагоджував різного роду контакти з німецькими бранцями, які довго чекали вирішення своєї участі або покійно продовжували служити в колишніх господарів. Ретельно занотовував їхні спогади, оповідання, пісні. Та лише окремі співбесідники довіряли йому свої листи до рідних, відправлені або написані для самозаспокоєння, щоденники чи інші важливі папери. Найбільш вдячними носіями та берегинями таких матеріалів були жінки і молоді дівчата. У власному щоденнику-записнику з тих часів О. Воропай записував окремі епізоди оповідей, виконуючи кропітку й делікатну роботу [4].

Народні пісні про виселення українців до Німеччини на примусові роботи в роки Другої світової війни, про депортацію з Польщі внаслідок операції «Вісла», про трудову й політичну еміграцію до Америки, Канади й у країни Західної Європи, тюремнокаторжні твори належать до найменше вивченого пласту народної лірики. Такі тексти вітчизняні фольклористи принагідно таємно фіксували. Але ні оприлюднювати, ні аналізувати їх через ідеологічні упередження у своїх працях не могли. Серед них варто згадати В. Гнатюка, М. Гайдая, Г. Дем'яна, С. Грицу, Р. Кирчіва, А. Яківчука, Л. Яценка та багатьох інших народознавців, які частково порушували окремі аспекти побутування подібних творів.

Відрядно, що до цієї забороненої в сср теми звернувся в роки німецької окупації наших земель О. Воропай, якому вдалося скомпонувати невеликий фольклорний збірник. Перше видання мало

вигляд невеликого зошита, що був надрукований на цикльостилі. Та ця скромна книжечка зробила свою справу. Вона привернула увагу громадськості, й автор-упорядник відразу отримав кілька схвальних приватних листів та прочитав в українській закордонній пресі позитивні рецензії. Одним із таких був і його однодумець – історик Д. Дорошенко [7].

О. Воропай згадував, що, буваючи в оточенні тих людей та спілкуючись із ними, він помітив, що в цій тяжкій німецькій неволі існувала своя народна творчість: оповідання, пісні та вірші [5]. Він почав вибірувати такі фольклорні матеріали, а разом із ними й листи та різноманітні нотатки, які зробили «остовці». Та він усвідомлював, що почав збирати вже занадто пізно, лише навесні 1945 року, коли основна маса тих матеріалів назавжди пропала [6].

Найперше, у книжці вміщено листи дівчат-«остовок», які працювали на фабриках, заводах і приватних «баворських» господарствах. Найбільше листів написала 18-річна Антося Яремчук, яка походила з села Стецківці на Житомирщині. Дівчина, перебуваючи на роботі в одному із заводів Брауншвайгу, упродовж двох років листувалася зі своєю землячкою Марією Конопацькою, що працювала в Баварії у бауера села Бокгаген. Перечитавши чимало таких листів, О. Воропай прийшов до висновку, що листи А. Яремчук своїм змістом і стилем є найбільш характерними для українських дівчат-селянок, примусово вирваних з родини й кинутих у страхіття німецької дійсності в часи війни.

Творчість українського народу в німецькій неволі є важливим розділом аналізованого збірника. Тут зібрано пісні й вірші, які не мають авторів, або, принаймні, вони не відомі. Своім стилем, на думку О. Воропая, ця творчість може бути віднесена до народної пісенної чи віршованої творчості.

У листах, щоденнику, оповіданнях, піснях і віршах проступає важке страждання молодих дівчат і хлопців, які були силоміць вивезені в німецьку неволю. Разом із тим, в усіх зібраних матеріалах впізнаються риси українського національного характеру: релігійність, безмежна любов до батьківщини, до своїх рідних, особливо – до матері, природне прагнення до волі та велика ненависть до рабства.

Список використаної літератури

1. Степовий О. В німецькій неволі. Авгсбург, 1945.
2. Степовий Олекса [Воропай Олекса]. Ясир [На чужині]. 1947.
3. Ясир: Листи, оповідання і народна творчість у німецькій неволі / Зібрав і впоряд. Олекса Воропай [У двадцятиліття звільнення 1945–1965]. Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. 68 с.
4. Воропай О. В дорозі на Захід. Щоденник утікача. Лондон, 1970. С. 121–155.
5. Воропай О. Українська оповідна народна творчість. *Визвольний шлях*. 1976. Кн. 7–8. С. 889–902; Кн. 9. С. 1045–1054; Кн. 11. С. 1283–1294.
6. Воропай О. Українські народні перекази. *Визвольний шлях*. 1968. № 8. С. 1115–1117.
7. Дорошенко Д. Олекса Степовий. «Ясир». На чужині. 1947. *Український літопис*. 1947. Черга 5–6. С. 56–58.

ВИДАННЯ «ІМ'Я В НАУЦІ. ПРОФЕСОР ІВАН ЧЕРЕДНИЧЕНКО»: ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Олена Кульбабська

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
o.kulbabska@chnu.edu.ua*

1. Ідея підготувати видання про життя і наукову творчість Івана Григоровича Чередниченка, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української мови (1955–1963) Чернівецького університету належить проф. Ніні Гуйванюк. У жовтні 2010 р., повертаючись із ювілейної академії з нагоди 75-річчя члена-кореспондента І. Р. Вихованця, Ніна Василівна поділилася планами поїхати до Краснодару, щоб опрацювати архів тамтешнього педагогічного університету й зібрати матеріали про навчання (1931–1935), початок (1932–1940) і завершення (1963–1968) трудової діяльності видатного українського граматики, стиліста й лінгводидакта І. Г. Чередниченка. На жаль, ці плани через хворобу Ніни Василівни так і залишилися планами. Утім, 2019 року у видавництві Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича вийшло друком монографічно-довідкове видання «Ім'я в науці. Професор Іларіон Слинько» (608 с., автори-укладачі Олена Кульбабська та Наталія Шатілова), що розпочало серію «Історіографія мовознавчої науки в Чернівецькому університеті». Нова книга цієї серії «Ім'я в науці. Професор Іван Чередниченко» (512 с., автори-укладачі Олена Кульбабська, Оксана Максим'юк та Наталія Шатілова) побачила світ 2024 року. У центрі монографії багатогранна постать ученого, вихідця з кубанських козаків, засновника синтаксичної наукової школи, ідеї якого розвинули численні послідовники й учні – Іларіон Слинько, Костянтин Герман, Михайло Вихристюк, Ніна Гуйванюк, Марія Кобилянська та ін.

2. *Мета* монографічно-довідкового видання – оприявнити канву життя і творчості професора Чередниченка І. Г., повернути до наукового обігу плідні ідеї ученого-філолога в мовознавчій, лінгводидактичній та лінгвокультурологічній царині, окреслити його

внесок у розвиток української мови – «осердя україноцентризму, хребта українськості» (за П. Ю. Гриценком) [1, с. 7].

3. Книжка має передмову, три розділи й два додатки. У *першій частині* «Іван Григорович Чередниченко – людина, науковець, педагог» з опорою на архівні матеріали окреслено біографічні віхи та наукові пріоритети знаного в лінгвістичному світі філолога, наведено повний хронологічний список його мовознавчих праць, що, сподіваємося, стане в пригоді під час читання основних і вибіркових компонент із ОПП для магістрантів, зокрема, «Історіографія української мовознавчої науки», «Проблеми і досягнення сучасного українського мовознавства», «Основи лінгвоперсонології» тощо. До *другого розділу* – «Домінанти науково-дослідницьких зацікавлень Івана Чередниченка» увійшли наукові розвідки мовознавця, які об'єднано в хрестоматійні рубрики «Синтаксис української мови», «Українська лінгвостилістика», «Українська діалектологія» та «Лінгводидактичні аспекти вивчення української мови у ЗЗСО» (більшість із систематизованих мовознавчих студій, що їх надруковано в періодичних виданнях і збірниках наукових праць, уже стали раритетами). *Третій розділ* репрезентує два блоки рецензій: по-перше, автором яких є професор Чередниченко І. Г., а по-друге, рецензії інших філологів-сучасників про монографії та навчальні посібники чернівецького дослідника.

У *Додатках* до монографії репрезентовано наукові матеріали, що визначають оригінальність авторських концепцій і значущість мовознавчої спадщини І. Г. Чередниченка загалом, а також запропоновано практичні завдання для студентів, які опановують обов'язкові та вибіркові освітні компоненти: «Синтаксис і пунктуація української мови», «Історія лінгвістичних учень», «Вступ до спеціальності», «Основи мовознавчих досліджень», «Методологія та організація наукових досліджень», «Методика викладання української мови в ЗЗСО», «Методика викладання української мови в закладах вищої освіти».

Список використаної літератури

1. Ім'я в науці. Професор Іван Чередниченко: монографічно-довідкове видання / упорядн. О. В. Кульбабська, О. В. Максим'юк, Н. О. Шатілова. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2024. 512 с. (Серія : Історіографія мовознавчої науки в Чернівецькому університеті).

КОНЦЕПЦІЯ СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА НІНИ ВАСИЛІВНИ ГУЙВАНЮК

Наталія Ладиняк

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ladynyak.nataliya@kpnu.edu.ua

Доктор філологічних наук, професор Ніна Василівна Гуйванюк – високоавторитетний мовознавець. Вона є автором понад 300 наукових праць – із синтаксису української мови, діалектології, лінгвостилістики й лінгводидактики. Професор європейського рівня Н.В. Гуйванюк продовжила синтаксичні традиції І.Г. Чередниченка, І.І. Слинька, науковців Чернівецького університету, створила свою наукову школу. Як зауважує О.В. Кульбабська, «праці Ніни Василівни для багатьох стали платформою зростання, стежиною до наукових вершин» [6].

Наукова діяльність доктора філологічних наук, професора Ніни Василівни Гуйванюк є предметом розвідок Н. І. Бойко [2], В. В. Грещука, В. В. Грещук [1, с. 80–83], О. В. Кульбабської [6; 7], А. К. Мойсієнка [1, с. 142–145], Н. О. Руснак, С. Т. Шабат-Савки [1, с. 23–30], Н. О. Шатілової [1, с. 207–210] та ін. [8]. Її вагомі здобутки в царині української лінгвістичної науки, зокрема й синтаксису, гідно пошановують учні, колеги, учені-однодумці [1; 8; 9].

Метою пропонованої статті є аналіз мовознавчих праць професора Ніни Василівни Гуйванюк, які присвячені теорії синтаксису української мови.

З-поміж праць Н.В. Гуйванюк виокремимо ті, у яких, на нашу думку, найповніше представлено погляди дослідниці на синтаксис української мови: «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання» (написано у співавторстві з І.І. Слиньком, М.Ф. Кобилянською), «Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні» (у співавторстві з В.А. Чолкан), «Питальні речення в сучасній українській мові» (у співавторстві із С.Т. Шабат-Савкою), «Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ» (у співавторстві з А.М. Агафоновою), «Складні

ускладнені речення» (у співавторстві з О. В. Кульбабською), «Синтаксис неповного речення. Еквіваленти речень» (у співавторстві з А. М. Агафоновою, С. Т. Шабат-Савкою), «Нерозкладні компоненти у структурі речення» (у співавторстві з О. В. Максим'юк); «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць», «Слово – Речення – Текст» (одноосібні), а також наукові розвідки з проблем експресивного синтаксису.

Фундаментальна праця «Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання» [10] стала, за висловом К. Г. Городенської, найґрунтовнішим курсом із теоретичного синтаксису та найавторитетнішим навчальним посібником для викладачів і студентів. Книга містить синхронний опис синтаксису сучасної української мови. Особливу увагу автори приділили визначенню основних синтаксичних одиниць із формально-граматичного, семантичного і комунікативного поглядів. Нове трактування парадигм простих і складних речень, яке запропонували науковці, мало значний вплив на розвиток теорії синтаксису сучасної української мови.

Розбудова в українському мовознавстві теорії кореферентності синтаксичних одиниць пов'язана насамперед з іменем доктора філологічних наук Ніни Василівни Гуйванюк. Зокрема, її монографія «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць» (якій передував посібник зі спецкурсу для студентів-філологів) містить комплексний аналіз формально-синтаксичних співвідношень синтаксичних одиниць з урахуванням різноманітності їхньої структури, семантики, а також функційних і комунікативних характеристик. Авторка визначила критерії кореферентності синтаксичних одиниць, встановила типи кореферентних співвідношень у синтаксисі сучасної української мови. В основі кореферентних співвідношень, зауважила дослідниця, «лежить віртуальний (потенційний) характер семантики мовних засобів, що передбачає наявність декількох актуалізованих варіантів у конкретних актах висловлення» [5, с. 29]. Комплексний підхід до вивчення формально-семантичних співвідношень синтаксичних одиниць визначив новизну праці науковиці, а новітні погляди на кореферентність як референційну тотожність і функційну еквівалентність знаків синтаксичної номінації набули розвою у

дослідженнях з Л. П. Куриляк, О. В. Максим'юк, Г. В. Осіповою.

У співаторстві з О. В. Максим'юк написано монографію «Нерозкладні компоненти у структурі речення» [3]. У трьох розділах праці з погляду теорії синтаксичної номінації та кореферентності розглянуто дискусійні питання щодо специфіки нерозкладних компонентів. Н. В. Гуйванюк та О. В. Максим'юк по-новому витлумачили поняття «кореферентність», «тотожність», «вторинна номінація» і «трансформація», встановили причини видозмін синтаксичних зв'язків, проаналізували синтаксично неподільні словосполучення з ономасіологічним іменником та семантично неподільні словосполучення із синсемантичним субстантивним компонентом [3]. Результати цього дослідження мають важливе теоретичне й практичне значення для подальших студій із синтаксису сучасної української мови.

Праця Н. В. Гуйванюк «Слово – Речення – Текст» [4] містить розвідки авторки, надруковані в наукових виданнях України та за кордоном. За висловом О. В. Кульбабської, це «результат 37-літнього спостереження за динамікою граматичної системи, за мовним простором синтаксичної номінації та кореферентності й головне – за мовним існуванням українського етносу» [7]. У книзі ґрунтовно висвітлено проблеми співвідношення мови і мовлення, зокрема синтаксичної номінації, типології синтаксичних одиниць, засобів мовленнєвої реалізації речення та діалектології української мови (лексикології, лексикографії, синтаксису). Фундаментальні ідеї праці дослідниці відбито у дисертаціях науковців Л. В. Бережан, Г. А. Валігури, О. В. Кульбабської, О. В. Максим'юк, Л. С. Рабанюк, Т. М. Романюк, Л. М. Томусяк, Н. О. Руснак, В. А. Чолкан, С. Т. Шабат-Савки, В. Д. Шинкарука.

Отже, наукова діяльність доктора філологічних наук, професора Ніни Василівни Гуйванюк сприяла утвердженню успішних граматичних інтерпретацій в україністиці. У її роботах висвітлено дискусійні питання українського мовознавства, що потребують подальшого дослідження і можуть послугувати предметом нових наукових студій із синтаксису сучасної української мови.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої

75-річчю від дня народження професора Ніни Гуйванюк / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернів. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2024. 216 с. URL : <https://surl.li/kidoxxv> (дата звернення : 28.08.2025).

2. Бойко Н. І. Проблеми експресивного синтаксису в лінгвістичній спадщині професора Н. Гуйванюк. *Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження* : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька (Чернівці, 16–17 червня 2022 р.) / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 58–60.

3. Гуйванюк Н. В., Максим'юк О. В. Нерозкладні компоненти у структурі речення : монографія. Чернівці : Рута, 2010. 224 с.

4. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст. Чернівці, 2009. 664 с.

5. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.

6. Кульбабська О. В. Лінгвопоетичний портрет Ніни Гуйванюк. *Colocviul Internațional de științe ale Limbajului «Eugeniu Coșeriu» (ediția XV-a) «Schimbărea Lingvistică și schimbărea în Lingvisticii»*. Cernăuți : Universitatea Națională din Cernăuți, 2020. P. 76–83. URL : <https://surl.li/dymhov> (дата звернення : 03.09.2025).

7. Кульбабська О. В. Ніна Василівна Гуйванюк (18 листопада 1949 – 24 вересня 2013). *Українська мова*. 2014. № 1. С. 170–179. URL : <https://surl.li/zinuth> (дата звернення : 03.09.2025).

8. Програма Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження», присвяченої 75-річчю від дня народження професора Ніни Гуйванюк (14–15 листопада 2025 року) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. 21 с.

9. Синтаксис української мови : на перетині традицій та інновацій. Ніні Василівні Гуйванюк : колективна монографія / за заг. ред. О. В. Кульбабської. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. 592 с.

10. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.

КОРЕЛЯЦІЯ ПОНЯТЬ «ЗАПЕРЕЧЕННЯ» / «ВІДМОВА» / «НЕЗГОДА» В КОНТЕКСТІ УНІВЕРСАЛЬНОЇ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ

Наталія Максим'юк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу й логістики Чернівецького торговельно-
економічного інституту ДТЕУ
danatmax1981@gmail.com*

Обсяг поняття «відмова» усвідомлюється у двох площинах: як предмет наукового осмислення (поняттєвий опис) і з лексикографічного погляду (визначення тлумачних словників).

Аналіз лексикографічних праць уможливив визначення семантичного обсягу поняття «відмова». Значення «відмова» корелює зі значеннями «заперечення» та «незгода». Тому встановлення співвідношення понять «відмова» – «заперечення», «відмова» – «незгода» є релевантним для нашого дослідження.

Схарактеризуємо лексикографічні джерела, у яких зафіксовано значення згаданих лексем та парадигматичні відношення, у які вони вступають.

«Словник української мови» в 11-ти т. [4] подає такі визначення:

Заперечення – 1. Дія за значенням заперечити. 2. Заява про незгоду з ким-, чим-небудь, доказ проти чогось // Спростування чого-небудь. 3. Невизнання існування, значення, доцільності чого-небудь. 4. *філос.* Знищення, подолання, заміна старого новим, попереднього наступним у процесі поступального розвитку. 5. *грам.* Слово, яке заперечує зміст слова або іншого речення [Том 3, 1972, с. 250].

Відмова – відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ і т. ін. [Том 1, 1970, с. 608].

Незгода – 1. Відсутність взаєморозуміння, мирних стосунків, злагоди; є чвари, розлад. 2. Розбіжність в поглядах, думках, світогляді і т.ін. 3. Негативна відповідь на що-небудь, заперечення чого-небудь, непогодженість з чимось, відмова // у *знач. присудк. сл.* Відмовлятися, не погоджуватися. 4. Несчасть, біда, труднощі в чому-небудь [Том 5, 1974, с. 314].

Заперечувати, заперечити – 1. *перех. і неперех.* Не погоджуватися з ким-, чим-небудь у чомусь, висловлювати протилежну думку або доказ проти чогось. // Виразати незгоду з чим-небудь рухом, поглядом і т. ін. // Спростовувати що-небудь. 2. *перех.* Не визнавати існування, значення, доцільності чого-небудь. Заперечувати (заперечити) свою провину (участь) – не визнавати, відмовлятися визнати свою провину, участь у чому-небудь [Том 3, 1972, с. 250].

Відмовляти, відмовити – дати відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ [Том 1, 1970, с. 608].

Відмовлятися – 1. Не погоджуватися робити що-небудь. 2. Не погоджуватися брати що-небудь, не приймати. 3. Наводити які-небудь докази, часом вигадані, щоб не виконувати прохання, наказу [Том 1, 1970, с. 608].

До складу словникових дефініцій лексеми «заперечення» входить значення незгоди, а до складу словникових дефініцій лексеми «незгода» – відмови. Лексеми «заперечувати» і «відмовлятися» марковані інтегральною семою «незгода». Таке «переплітання» окремих лексико-семантичних варіантів аналізованих лексем свідчить про наявність синонімічних відношень, що зафіксовано у відповідних словниках. Зокрема, у словнику С. Караванського [2] наведено такі синонімічні ряди:

Незгода – незлагодa, нелад, розлад, звада, с. сварка, чвари, розбрат; (у поглядах) розбіжність, незгідність; (несхвалення) відмова.

Відмовляти – не давати згоди, не погоджуватися, *обр.* давати гарбуза; (на запит) відповідати; (кого) відраджувати.

Відмовлятися – (від чого) відступати|ся|, зрікатися чого; (від слів) відмагатися, відпиратися, брати свої слова назад, с. відхрещуватися руками й ногами; (від кого) відкасуватися, сахатися <цуратися> кого; (від місця) д. резигнувати; (від ідеї) облишати що; (якоюсь причиною) звертати на що; (від участі) ід. умивати руки.

Функціонування синонімічних корелятів понять «незгода» («заперечення») і «відмова» ускладнює встановлення чітких меж між обсягами їхніх значень.

Незгода входить до категорії «згода – незгода». На думку Н. К. Войцехівської, «згода та незгода (заперечення) протилежні і за

своєю суттю, і за комунікативною спрямованістю, і прагматичними результатами, що досягаються в спілкуванні» [1, с. 20]. Суть незгоди дослідниця вбачає в маркуванні несумісності поглядів комунікантів, розбіжності в думках. Дисонансні висловлення здебільшого зорієнтовані на припинення акту інтеракції та переслідують такий прагматичний результат, як навмисне недосягнення / уникання взаєморозуміння. Однією з форм незгоди є незгода з відмовою в дії [1, с. 21].

У діалогічному дискурсі трапляються так звані перехідні явища, що зумовлюють нечіткість межі між категоріями згоди та незгоди. Такі висловлення балансують між унісоном і дисонансом і маркують або відношення часткової згоди (що тяжіють до незгоди), або часткової незгоди (що тяжіють до згоди).

О. П. Куш зазначає, що об'ємний комплекс перехідних явищ втілюється в таких синтаксичних конструкціях, де своєрідно поєднуються значення ствердження й заперечення. «Вживаючи нечленоване речення *Навряд*, ми виражаємо сумнів у чомусь і цим послаблюємо значення ствердження як певного й окремого різновиду думки з її категоріальною значеннєвістю. Таким нечленованим реченням належить проміжне місце між тими структурами, в яких або що-небудь стверджується, або щось заперчується» [3].

Згода і незгода – взаємопов'язані полюси одного цілого: перший передбачає наявність другого і навпаки. Вони не можуть усвідомлюватися цілком індивідуально один від одного; якби у свідомості людини не витворилося поняття про ствердження як різновид і елемент мислення, то не сформувалося б у ній і поняття заперечення [1, с. 23].

В сучасному мовознавстві більшість дослідників відмову зараховують до мовленнєвих жанрів, які обслуговують ситуацію незгоди. Згідно з цією концепцією, відмова – це один із дев'яти мовленнєвих жанрів (МЖ) (разом із запереченням, спростуванням, сперечанням, несхваленням, критикою, зреченням, протестом, суперечністю), який обслуговує мовленнєву ситуацію незгоди й може кваліфікуватися як жанр негативної реакції, яка не сприяє збереженню комунікативної рівноваги, а почасти й призводить до розриву комунікації. І водночас, проаналізувавши теоретичні напрацювання в цій царині, зазначимо, що семантичне наповнення терміна «мовленнєва ситуація незгоди» ширше, ніж

відмова, і поєднує в собі три основних компоненти: 1. Непогодження з думкою співрозмовника, оцінка його як такого, що не відповідає дійсності, дотримання різних поглядів. 2. Розлад, сварка. 3. Відсутність згоди на що-небудь, негативна відповідь як реакція на спонукання (наказ, прохання, порада, пропозиція) – власне-відмова як мовленнєвий жанр. Тож МЖВ (мовленнєвий жанр відмови), з одного боку, є частиною мовленнєвої ситуації незгоди, а з іншого – мовленнєва ситуація незгоди є одним із чинників, що моделює МЖВ, оскільки в певному контексті відмова може використовуватися і в ситуації згоди (найуживаніші в юридичній практиці): *Ви відмовляєтеся від позову? – децю розгублено реагує один із суддів. Для юристів є різниця. Відкликати – означає забрати свою заяву. Відмовитися – означає визнати свою неправоту. – Відмовляюся (city.kr.ua).* У цьому разі власне-відмова перебуває поза мовленнєвою ситуацією незгоди.

Семантичне наповнення мовленнєвих жанрів – складників комунікативної ситуації незгоди – і спільні мовні засоби сприяють виявленню зони «переплітання» цих типів – заперечення. Трапляються випадки, коли зазначені чинники ускладнюють розмежування аналізованих жанрів. Зокрема, зафіксовано такі дифузні жанрові різновиди: 1) відмова-протест: *[Голос Якимів (на дворі):] ... Гей, пане Золотницький! Віддайся на нашу ласку, – ліпше буде, бо згинеш! [Золотницький:] А ось тобі моя ласка! (Стріляє у вікно)* (Б. Грінченко); 2) відмова-спростування: *– Лиши виноград! – кричав він мені. – Та ж він ще зелений, буде живіт боліти!.. – Мене від винограду живіт не болить! (Таня Малярчук);* 3) відмова-сперечання: *– Ти хворий, ти повинен спочатку видужати, а вже тоді до діла братись. – Діло – найкращі ліки! (В. Шевчук);* 4) відмова-несхвалення: *[Софія:] Нате вам ось карбовання і віднесіть Реписі і скажіть, щоб зараз прийшла сюди. [Яків:] Чи не чарувать часом задумала пана? Я не згоджуюсь на таку послугу. Правдою все зроблю, а брехнею ні. Мій вхвал такий: «По правді роби, по правді й очі вилізуть» (М. Кропивницький);* 5) відмова-критика: *– То, може б, ви взяли кермо? – спитав Василь. – Я вам би ревно допомагав... – Ні, – встав Тарас. – Журнал з таким редактором у світ ніхто не пустить. Як пустять же через недогляд, то враз прикриють. А друге, братія пишуца наша – хто в*

ліс, а хто по дрова, їй треба час, щоб взяти правильний, єдиний тон. Я для такого діла гарячий надто, а ти – якраз... (В. Шевчук); 6) відмова-суперечення: [Рухля:] ...Іди в хату! Іди, кажу тобі, я тебе буду колотить! [Харитина:] Не піду, бо ви й так добре мене били... (І. Карпенко-Карий) або 7) комплексна репрезентація: – Наробив шкоди, треба якось полагодити. Ось я що надумався з Настею: ...нехай отець Лука зв'яже вам руки, то очіпок укриє. Мій Максим як скочить... – Тату, швидше на шибеніцю, ніж під вінець з нею... (О. Кониський). Репліка-відповідь представляє кілька мовленнєвих жанрів – відмови (Максим відмовляється йти під вінець), несхвалення (хлопець не погоджується з думкою батька про шлюб), протесту через погрозу (самогубство).

Отже, категорія заперечення слугує семантичним підґрунтям формування висловлень зі значенням відмови. Відмова як мовленнєвий жанр є частиною мовленнєвої ситуації незгоди, а мовленнєва ситуація незгоди є одним із чинників, що моделює мовленнєвий жанр відмови.

Список використаної літератури

1. Войцехівська Н. К. Категорія згоди в українському літературному діалогічному дискурсі (на матеріалі художньої літератури ХХ – початку ХХІ століть) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. Київ, 2009. 20 с.
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. [Третє видання, опрацьоване й значно доповнене]. Львів : БаК, 2008. 512 с. Режим доступу: <http://tlumach.com.ua/>
3. Куш О. П. Категорії ствердження і заперечення в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетр. нац. ун-т. Д., 2002. 16 с.
4. Словник української мови: в 11-томах [Електронний ресурс]. К. : Вид-во «Наукова думка», 1970–1980. Режим доступу : <http://sum.in.ua>

АНАЛІТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ОДИНИЦІ СИНТАКСИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ

Оксана Максим'юк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
o.maksymiuk@chnu.edu.ua

Слова в синтаксичному, лінійному ряду не є рівноцінними одиницями, оскільки розрізняються різними семантико-синтаксичними характеристиками, різним номінативним потенціалом. Наприклад, клас допоміжних слів (найчастіше, дієслів) знаходиться між повнозначними і службовими словами, об'єднаними ознакою функційної несамотійності. Найбільш суттєвою з погляду синтаксичних зв'язків є ознака слова, яку називають «ступенем семантичної наповненості», який зумовлюється ступенем «необхідності в доповненні значення одного слова іншими словами», а отже, і необхідними синтаксичними зв'язками з іншими словами [1, с. 92].

Вузьке розуміння номінації пов'язане з наявністю передусім у лексичних засобів поняттєво-предметної, поняттєво-процесуальної чи поняттєво-ознакової співвіднесеності. Проте останнім часом все більшого утвердження набуває широке розуміння номінації.

Номінативний аспект мовленнєвої діяльності дає змогу простежити репрезентативні відображальні потенції мовних знаків у сфері синтаксису. Такими номінативними знаками тут, як ми знаємо, є не тільки слова, слововиди, але й словосполучення і речення. А оскільки словосполучення є номінативним знаком, то все більше увагу мовознавців привертає проблема потенційної участі в реалізації репрезентативної функції мови.

Важливою у встановленні номінативної природи аналітичних конструкцій є проблема інформативної достатності/недостатності слова в плані номінації, його автосемантичності чи синсемантичності та обов'язкової сполучуваності з іншими словами.

Розглядаючи граматичний лад мови як струнку побудову з ієрархічними рівнями, наголошуємо на важливості дослідження проблем синтаксичної сполучуваності та валентності.

Валентнісну граматику в структурному й комунікативному аспектах учені пов'язують з питанням про виражальні можливості мови, яка є предметом позначення реалій об'єктивної дійсності, готовим «матеріалом», яким послуговуються відповідно до потреб комунікації і синтаксичної номінації.

Особливо актуальною є проблема взаємозв'язку змісту й форми в художній творчості, адже мова є матеріалом, найбільш гнучким і здатним до різних семантичних і структурних трансформацій, метафоричних побудов.

Одним з основних законів мовних побудов у валентнісній граматиці вважаємо «закон *семантичної узгодженості*» слів. Тісно з цим законом пов'язані закони сполучуваності, з якими пов'язуємо механізм реалізації закону *семантичної узгоджуваності* в мові й мовленні. Зокрема, зауважимо, що закон семантичної узгоджуваності, валентність і граматична сполучуваність (частіше – «граматична валентність», «синтаксична валентність») розглядаються здебільшого як непов'язані чи такі, що існують паралельно один з одним. Разом з тим, всі вони репрезентують реалізацію одного глобального явища в мові – смислової цілісності мовного простору – необхідної умови виконання мовою всіх своїх функцій передусім *комунікативної* та *інформативної*.

Питання про аналітичні конструкції тісно пов'язане з проблемою формальної та змістової валентності повнозначних слів. В енциклопедії «Української мова» валентність – це «здатність слова визначати кількість і якість залежних від нього словоформ, зумовлена його семантичними та граматичними властивостями» [2, с. 62]. Проте синтаксична валентність – це не лише здатність повнозначного слова вступати в семантико-синтаксичні відношення з іншими словами, а імпліцитно виражена в слові вказівка на необхідність *доповнення* його словами інших типів у реченні. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що не кожне повнозначне слово володіє такою валентністю, а лише те, яке потребує доповнення у змістовому, тобто інформативному плані. Синтаксична валентність прямо пов'язана із семантикою стрижневого слова в

словосполученні, з його інформативною достатністю / недостатністю чи, точніше, з інформативною незавершеністю, що й зумовлює доповнення іншим словом певної семантики. Змістова валентність має універсальний характер, вона пов'язана з конкретним лексичним значенням слова та особливостями його реалізації у контексті речення.

Семантико-синтаксична валентність стрижневого компонента аналітичної конструкції зумовлює ступінь його розгортання, передбачаючи поєднуваність зі словами іншої семантики, які часто передають одне поняття, пор.: *Коли **вечірньою добою** до мене пісня донесеться і, завмираючи луною тихенько-тихо відгукнеться у темній гаї під вербою, – моя душа уся здригнеться* (М. Чернявський). Аналітична конструкція «вечірньою добою» займає позицію обставинного поширювача часу. Синсемантичне слово «*добою*» у цій позиції доповнюється атрибутом часової семантики (*вечірньою*). У реченні «*За своєю натурою і за освітою Василь Стус був далеко не тією вузькою людиною, що ятрить у собі національні болі і потихеньку шукає винуватців серед сусідів*» (Є. Сверстюк) виділене словосполучення займає позицію предиката. Стрижневе слово *людиною* у ролі предикативної ознаки щодо підмета *Василь Стус* не виявляє інформативної достатності (пор.: *Василь Стус був людиною*). Завдяки своїй валентності синсемантичне слово узагальненої семантики «*людиною*» передбачає обов'язкове доповнення атрибутом, який би розкривав, якою саме людиною, тобто яким був Василь Стус. Певною мірою заповнюють «прогалину» у якісній характеристиці прикметник «*вузькою*» та частка «*далеко*». Проте, як видно з контексту наведеного складного речення, безпосередню участь у «доповненні» до інформативної достатності предиката бере й підрядна означальна частина (...*тією людиною, що ятрить у собі національні болі і потихеньку шукає винуватців серед сусідів*).

Проблему валентнісної граматики пов'язуємо з комунікативною діяльністю, зокрема, в галузі художньої літератури. Мистецтво сполучати слово зі словом – це основа основ будь-якої творчості, у тім числі й художньої. І тут важлива не лише лексична, але й синтаксична сполучуваність.

З-поміж багатьох актуальних проблем синтаксичної номінації

вирізняються проблеми рольової специфіки номінативних одиниць, які в процесі мовленнєвої діяльності виконують свої прямі функції позначення. Крім однослівних найменувань, серед номінативних значень вирізняються сполученнєві найменування на позначення фрагментів та ситуацій дійсності у формі речень, а також їх поєднань (текстових одиниць).

Аналітичні субстантивні конструкції є контамінованими (нерозчленованими) найменуваннями суб'єктів, об'єктів, ознак, обставинних кваліфікаторів тощо. Це особливі семантико-синтаксичні єдності, поєднані синтаксичним позиційно зумовленим зв'язком (стійкої позиційної зв'язаності). Вони утворюються з повнозначних частин мови, один з компонентів яких має послаблену номінативність, яка доповнюється іншим компонентом. Неабияке значення має частиномовна належність слів послабленої номінативності та їх ономасіологічні характеристики.

Проблеми вивчення синтаксичної номінації тісно пов'язані з теорією референції, преференційної семантики. Учені порушують проблему про шляхи набуття референційності реченням – висловлюванням і через нього – словами й сполуками слів. Використовуючи той чи інший номінативний засіб, мовець спочатку вирізняє денотат – реалію об'єктивної дійсності, який збігається із сигніфікатом, закріпленням за певним мовним засобом. Референт репрезентує окремо взятий денотат через мовне найменування.

Сучасні підходи до явищ синтаксису висвітлюють цілий ряд проблем, пов'язаних з лінгвістичною природою аналітичних компонентів речення, які так само потребують наукового висвітлення. Як слушно зауважує А. П. Загнітко, «актуалізація цілого ряду традиційних проблем зумовлена видозміною наукової парадигми, оскільки номінативно-екзистенційна наукова парадигма ґрунтується на трьох визначальних компонентах: 1) теорії номінації, 2) теорії референції і 3) теорії мовленнєвих актів» [3, с. 32–36].

Теорія референції виходить з того, що мовець у процесі комунікації використовує принципи подвійного означування: спочатку реєструється денотат – клас реалій, що адекватні сигніфікату, закріпленому за цим засобом, а референт є елементом денотативного класу. Референція, на думку А. П. Загнітка, «забезпечує індивідуалізацію самої номінації» [4, с. 12].

Отже, основне референційне значення аналітичних конструкцій виражає не стержневий компонент (граматично незалежний), а компонент, що займає синтаксично залежну позицію. Компонент словосполучення, що актуалізує певну ознаку референта, (квантитативну (кількісну), розподільну (вибірковості), уточнювальну) і под.), хоч і займає граматично незалежну позицію, містить додаткову інформацію у плані номінації.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибрані праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
2. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид., випр. и доп. Київ : Укр. енцикл., 2004.
3. Загнітко А. П. Актуальні проблеми сучасної граматики. *Лінгвістичні студії*: Зб. наук. пр. Вип. 2. Донецьк : ДонНУ, 2001. С. 32–36.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.

ДО ВИТОКІВ ВІРШОЗНАВЧОЇ НАУКИ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (КІНЕЦЬ XIX – ПЕРШІ ДЕСЯТИРІЧЧЯ XX СТ.)

Валентин Мальцев

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
v.maltsev@chnu.edu.ua*

Питання теорії вірша в Чернівецькому університеті розпочали розробляти ще в австрійський та румунський періоди. Видатний український мовознавець, багаторічний професор університету Степан Смаль-Стоцький (працював в університеті в 1885–1918 роках) 1893 р. у співавторстві з німецьким мовознавцем Ф. Гартнером (який викладав романську філологію в Чернівецькому університеті) у Львові видали «Руску граматику»³, що ґрунтувалась на фонетичному принципі правопису. Праця витримала 4 перевидання: 1893 (Львів), 1907 (Львів), 1914 (Відень; вже під назвою «ГраMATика руської мови»), 1928 (Львів; під назвою «ГраMATика української (руської) мови»); крім того, 1919 р. у Вінніпезі (Канада) було передруковано 3-тю редакцію. Її затвердили як офіційний підручник для шкіл Галичини й Буковини (рецензували працю О. Огоновський, О. Партицький та І. Третяк). ГраMATика С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера, за словами К. Кисілевського, «має в історії нашого правописного питання основне значення. То реформа тодішнього українського правопису за фонетичним принципом» [3], яку не спинили протести москвофілів, церковних діячів, навіть дипломатична протидія Російської імперії.

«ГраMATика» С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера містила додаток під назвою «Українське віршованє» (цікаво, що через уже згадану причину в назві перших редакцій граMATики залишився

³ За словами К. Кисілевського, «проти назви „українська”, заведеної в Буковині, побивався найбільше намісник у Львові граф Пінинський, і на це автори погодилися, як на компромісову форму, що від неї залежала апробата» [3].

етнонім «руська», тоді як віршування вже означено етнонімом «українське»). Цей додаток складається з невеликої вступної частини, де автор окреслив поняття *ритм*, *вірш*, «*головний наголос ритмічний*» (константний у клаузулі), *цезура* (або *пересічка*), *строфа*, *чоловіча та жіноча рими*. Впадає в око, що С. Смаль-Стоцький ототожнює поняття пісенного й віршового ритмів.

З лінгвістичного погляду принципово важливим був фонетичний принцип правопису та орієнтація на живу розмовну мову (як на власне мовознавчому, так і загальнокультурному чи й політичному рівнях, адже це був час боротьби з москвофільством). Такий підхід було екстрапольовано й на літературознавчий рівень, що проявилось в певній переоцінці значення пісенних фольклорних ритмів для формування українського літературного вірша. Власне, відобразився такий підхід і на структурі віршознавчого додатку, який виразно протиставляє «українські народні ритми» (частина А), винятково пісенні, та «чужі ритми» (частина Б), до яких учений зарахував силабо-тонічний та силабічний вірші. Останнього, щоправда, за словами С. Смаль-Стоцького, «дуже рідко подибати в українській штучній поезії» [7, с. 189]. Зрозуміло, що до цієї категорії він зарахував лише силабічні розміри літературного походження (адже до фольклорного віршування науковець підходив винятково з погляду музичного ритму), зазначаючи, що «найчастіше ще стрічається у нас 11- і 13-складовий вірш» [7, с. 189].

Інший видатний науковець, тісно пов'язаний із Чернівецьким університетом, учень С. Смаль-Стоцького Василь Сімович, загалом дуже високо оцінив підходи вчителя до будови віршового (пісенного) ритму, зокрема, щодо ритміки Т. Шевченка: «Основні думки, основний підхід до Шевченкової ритміки треба визнати не тільки правдивими, правильними, але просто – ревелюційними» [6]. Проте відзначив і певні недоліки: «Можна не погоджуватися з поодинокими висновками професора (напр., щодо ямбічного ритму, який він уважає просто – колядкою) [...]. Можна не погоджуватися з тим, щоб одне мистецтво (спів, музику) переносити в ділянку другого (говорена мова, деклямація), можна оспорювати чи, виголошуючи Шевченкову поезію, в деяких випадках скорочені вірші можна заступати протяжністю складів» [6].

У 1917 р. (перевид. – 1919 р.) вийшла «Грамматика української мови» вже самого В. Сімовича, яка також містила додаток «Віршовання». Ця частина досить ґрунтовна й порівняно велика за обсягом (понад 70 с.). Автор подав опис кількох систем віршування: силабічної, «народних» та «чужих ритмів». До першої групи В. Сімович підійшов з розповсюджених тоді позицій, що така система природна лише для мов із фіксованим наголосом: «Вірш цей до нашої мови не підходить, бо в нашій мові наголос у словах рухомий, а не постійний [...]. У мовах, де наголос рухомий, складовий вірш не робить вражіння музики, співу, отже й ритму в ньому не відчувається. Та все-таки цей вірш, під впливом польської мови, держався в нас до кінця XVIII століття, а ще й у XIX ст. користувалися ним деякі наддніпрянські письменники (Метлинський) й багато галичан (М. Шашкевич, Могильницький і т.д.), та ще дехто й сьогодні пише ним вірші» [5, с. 490]. Вчений наводить низку зразків 8-, 10-, 11-, 12- та 13-складового українського силабічного вірша, але робить парадоксальний висновок: «Чисто силабічними віршами поскладані тільки народні думи, які більш виголошували, ніж співали українські кобзарі при згуках бандури» [5, с. 492].

«Народні ритми» науковець розглядав як «перехід від складів до тоніки» [5, с. 491]. Всередині таких версів він виділяв такти, у яких «можна тільки говорити про постійну кількість наголошених складів, але на котрі склади повинен падати наголос, того сказати не можна» [5, с. 493]. Відповідно, він перераховує вірші із 4-складовими, 2- та 4-складовими, 3- та 2-складовими тактами.

Силабо-тонічний (в його термінології – тонічний) вірш В. Сімович, як і С. Смаль-Стоцький, зараховує до «чужих ритмів» (детальніше про його віршознавчі погляди див. [1]).

Згадана праця чи лекції С. Смаль-Стоцького, вочевидь, вплинули на віршознавчі погляди й іншого відомого буковинця Дмитра Загула (більша частина творчої та літературознавчої діяльності якого, щоправда, пов'язана з Києвом). Як переконливо довели С. Далавурак та Ю. Прокопчук, Д. Загул навряд чи навчався в Чернівецькому університеті. Проте він точно був добре знайомий із родиною Смаль-Стоцьких (як самим Степаном, так і його сином

Романом), а також міг відвідувати лекції видатного філолога як вільний слухач (детальніше про це див. [4, с. 114]).

Ю. Прокопчук простежила чимало подібностей чи навіть тожностей у підходах Д. Загула та С. Смаль-Стоцького (як і В. Домбровського – літературознавця й ще одного учня С. Смаль-Стоцького в Чернівецькому університеті), принаймні щодо ритмічних варіантів «коломийки»: «І Д. Загул, і В. Домбровський при подачі модифікацій коломийки орієнтувалися на вже раніше розроблену С. Смаль-Стоцьким класифікацію розмірів коломийки, підтвердженням цього є майже ідентичний набір схем коломийки, а також наведені Д. Загулом приклади з народної поезії, які ми зустрічаємо і в С. Смаль-Стоцького» [4, с. 115].

Список використаної літератури

1. Бунчук Б. Віршознавчі погляди Василя Сімовича. *Наук. вісник Чернівецького університету*: Зб. наук. праць. Вип. 312–313, Чернівці : Рута, 2008. С. 335–341.

2. Бунчук Б. Віршування Івана Франка. Монографія. Чернівці : Рута, 2000. 308 с.

3. Кисілевський К. Українознавчі праці акад. Степана Смаль-Стоцького. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/45826> (дата звернення: 24.05.2025). [Передрук: Зап. НТШ, т. CLXXII, 1960, С. 28-69].

4. Прокопчук Ю. Дмитро Загул – літературознавець і перекладач: Монографія. Чернівці : Букрек, 2020. 232 с.

5. Сімович В. Граматика української мови. Київ-Ляйпціг Українська накладня, 1919. 584 с.

6. Сімович В. Наукова діяльність академіка Смаль-Стоцького. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/12853> (дата звернення: 25.05.2025) [Передрук з газети Діло за 15.09.1938].

7. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень, 1914. 202 с.

МОВНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ У ФОКУСІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Богдана Марковська

*учитель української мови та літератури опорного закладу
«Карпатівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів»
Вашиківецької міської ради Вижницького району
Чернівецької області*

Яна Малайко

*учитель української мови та літератури опорного закладу
«Карпатівський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів»
Вашиківецької міської ради Вижницького району
Чернівецької області*

На сучасному етапі розвитку української освіти інтеграція виступає не лише як дидактичний принцип, а як системотворний чинник реформування всієї освітньої галузі. У контексті НУШ інтегроване навчання потрактовано як засіб формування цілісного світогляду учня, що відповідає його віковим особливостям, пізнавальним потребам та соціальним запитам суспільства. Згідно з Концепцією Нової української школи, навчання має бути особистісно орієнтованим, діяльнісним, компетентнісним, а його зміст – осмисленим і прикладним [2].

Інтеграція в мовній галузі дає змогу забезпечити міжпредметні зв'язки, сформувати в учнів системне бачення мови як культурного, соціального, комунікативного явища, а не просто як набору граматичних правил. Уроки української мови, поєднані з елементами літературного читання, громадянської освіти, мистецтва, ІКТ, сприяють розвитку мовленнєвої компетентності, критичного мислення, емоційного інтелекту та навичок комунікації.

Інтегроване навчання – це дидактичний підхід, який передбачає об'єднання знань з різних навчальних предметів, що вивчають одну тему, або зосередження на наскрізних змістових лініях [1, с. 15]. У науковій педагогіці розрізняють кілька типів інтеграції:

- міжпредметна (горизонтальна) – об’єднання знань і навичок з кількох предметів (мови та літератури, історії, мистецтва, громадянської освіти, інформатики тощо);
- внутрішньопредметна (вертикальна) – синтез знань у середині одного предмета (наприклад, узгодження тем з граматики, стилістики, орфографії);
- інтеграція з життєвим досвідом учнів – актуалізація досвіду дитини в контексті теми уроку;
- інтеграція через компетентності – формування ключових та предметних компетентностей, зокрема мовленнєвої, соціальної, громадянської.

Практика засвідчує, що найефективнішими є комбіновані моделі, коли на уроці поєднують елементи різних видів інтеграції.

Мовна освітня галузь є базовою в структурі української освіти. Саме вона забезпечує формування державної мовної компетентності, комунікативної компетенції, мовленнєвої культури та ключових умінь для подальшого навчання.

Методика інтегрованого навчання у мовній галузі ґрунтується на комунікативно-діяльнісному підході (зосередженість на мовленні в реальних ситуаціях), контекстному підході (презентація навчального матеріалу в життєво значущому контексті), модульному підході (поєднання тематичних блоків з елементами різних галузей) та інтерактивному навчанні (робота в парах, групах, проєктна діяльність, дебати тощо).

Серед ефективних методів інтегрованого навчання основними є аналіз медіатекстів, колективне створення інтерактивних карт, інтерактивне читання, рольові ігри, метод «ПРЕС», кластер, кубування, «Fishbowl», QR-квести, сторітелінг, есе на основі літературного твору тощо.

Підручники НУШ для 5–7 класів створені за принципом інтеграції. У них простежуємо тематичне узгодження текстів з різних джерел (літературних, публіцистичних, науково-популярних); системне поєднання мовної й літературної складової (наприклад, вивчення займенника на матеріалі байки); використання завдань з формування медіаграмотності, критичного мислення, міжособистісної комунікації; наявність міжпредметних рубрик («Досліджуємо мовлення», «Мовні цікавинки», «Діємо етично»);

можливість роботи з візуалізацією (інфографіка, діаграми, мапи мислення) [3, с. 32].

Реалізація інтегрованого підходу можлива за допомогою: *інтегрованих уроків* – за участі двох або більше вчителів (мова + громадянська освіта; мова + література; мова + мистецтво); *інтегрованих тем* – об'єднання навчального матеріалу в межах одного предмета (наприклад, створення есе на основі історичного тексту); *інтегрованих навчальних ситуацій* – модельовані життєві ситуації, у яких учень застосовує знання комплексно; *інтегрованих проєктів* – довготривала дослідницька чи творча діяльність (наприклад, створення буклету, постера, відео).

Отже, інтегроване навчання в НУШ у мовній освітній галузі має беззаперечну педагогічну цінність, оскільки сприяє глибшому засвоєнню знань, їх усвідомленню й проєктуванню на нові ситуації; підвищує мотивацію до вивчення української мови та літератури; формує критичне мислення, емоційний інтелект, навички ефективної комунікації; виховує культурно свідому, комунікативно компетентну особистість; відповідає сучасним викликам освіти і вимогам суспільства.

Список використаної літератури

1. Бондаренко Н. І. Модернізація методики інтегрованого навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2021. № 3. С. 15–18.
2. Концепція «Нова українська школа». Київ: МОН України, 2016. 40 с.
3. Хорунжак Н. І. Інтегровані завдання в підручниках з української мови для 5 класу. *Українська мова і література в школі*. 2023. № 2. С. 30–35.

ПОЕТИКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ ОМЕЛЯНА ЛУПУЛА

Лариса Маркуляк

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

l.markuliak@chnu.edu.ua

Буковинський письменник Омелян Лупул відомий читачам передусім своєю поетичною творчістю. Він автор 25 поетичних збірок, які репрезентують тридцятирічний шлях його поетичного зростання. У 2023 році вийшов друком перший прозовий твір Омеляна Лупула – роман у новелах «Світе білий – світе чорний...». Це «панорамне полотно» [1] про життєві перипетії буковинців у різні історичні періоди життя краю – від нацистської окупації Буковини до сучасних воєнних подій, пов'язаних з брутальним вторгненням рашистської росії.

Жанрове полотно роману виформовує різноаспектна тематика: Голокост на Буковині, репресії радянської влади проти українського населення краю, життя колишніх репресованих громадян після перебування в ув'язненні, моральні пріоритети людини, боротьба українців за свою ідентичність у російсько-українській війні.

Новелістичний роман «Світе білий – світе чорний» складається із шести новел, персонажі яких тісно пов'язані з головним топосом – селом Волошки. Цей топос стає центром життєвих катаклізмів єврейських родин, зокрема в новелі «Полонез для Єгови». Ставлення до цього топосу у персонажів новели різне, часто – протилежне. Так, для єврейських родин Арона Зельдовича та Мошка Зісельса – це прихисток, який уособлює Свій світ. Правда, пізніше він поруйнований і трансформується в Чужий. Для унтерофіцера Вермахту Адольфа Розенберга Волошки – чужий світ, у якому він змушений перебувати, постійно відчуваючи неприязнь і підозрілість.

Персоносфера новели допомагає глибше зрозуміти конфлікти, що виникають в аспекті опозиції свій-чужий. З одного боку – мешканці Чернівців та Волошок, з іншого – образ нациста в особі унтерофіцера Адольфа Розенберга.

У вирішенні основної проблематики роману беруть участь образи-символи: церква, вітряк, глинище та ін. Церква виступає центром сакрального простору Волошок. Образ-символ вітряка набуває ознак сакральності, виступаючи в ролі духовного прихистку єврейських родин. Цей топос є своєрідним символом спротиву смерті.

Посутнє місце в новелістичному романі посідає поетика кольору. Власне, вже сама назва «Світе білий – світе чорний» декларує дві основні барви: білу та чорну. Контраст білого та чорного символізує світло та темряву, радість та смуток, отримуючи акцентуаційний посил на головний мотив твору – боротьбу добра і зла. І хоча використання цих кольорів у полотні роману в новелах загалом непродуктивне, вважаємо, що смислове навантаження акумулюється саме на цій контрастній парі. Дізнавшись про плани окупаційної німецької влади заганяти євреїв у гетто, головний персонаж новели «Полонез для Єгови» Арон Зельдович вигукує фразу «Світе білий – світе чорний..», яка є лейтмотивом усього романного полотна. Чорний колір має у творі полісемантичне смислове наповнення. Передусім він ретранслює жакливу новину про полювання на юдеїв, що ввійшла в кожну оселю мешканців Волошок («чорна звістка»), в також через тавтологію підсилює трагізм ситуації («чорна хмара»). Чорний колір подекуди виформовує готичну образність: «Глипнув стривожено туди, де мало бути сонце о цій порі, і вжахнувся: пів неба закрила вороняча хмара із кількох тисяч чорних птахів, яка стрімко насувалася на село» [2, с. 61].

Проаналізовані поетикальні домінанти новели дають змогу ствердити, що символічне тло твору виформовують ключові символи-образи: церква, вітряк, глинище. При цьому подекуди відбувається трансформація профанного простору у сакральний. Дихотомію біле-чорне, красиве-потворне, добро-зло, свій-чужий Омелян Лупул репрезентує крізь призму головної проблеми твору – Голокосту.

Список використаної літератури

1. Григорук Аделя. І труд важкий, і гріх, і каяття... *Лупул Омелян. Світе білий – світе чорний...: роман у новелах*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 264 с.

2. Лупул Омелян. Світе білий – світе чорний...: роман у новелах. Вступ. сл. А. Г. Григорук. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 264 с.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ СТЕПАНА ДІГТЯРА НА СТОРІНКАХ БУКОВИНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

Ольга Меленчук

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
o.melenchuk@chnu.edu.ua*

В історії розвитку філологічного факультету, зокрема кафедри української літератури Чернівецького університету, помітний слід залишив видатний педагог і літературознавець Степан Іванович Дігтяр (1919 – 1985), котрий упродовж 1944–1985 рр. викладав українську літературу та написав низку статей про українських письменників. Його перу належать розвідки про І. Вишенського, Г. Сковороду, Т. Шевченка, Г. Квітку-Основ'яненка, Є. Гребінку, Л. Глібова, Ю. Федьковича, І. Франка, О. Кобилянську, С. Коваліва, О. Стороженка та багатьох інших письменників, особливо його сучасників-буковинців.

Питання біографії та певні грані літературознавчого доробку С. Дігтяра частково висвітлено у публікаціях В. Антофійчука, М. Івасюка, Л. Ковалець, В. Колодія, В. Косяченка, Б. Мельничука та О. Романенка. Як підкреслено у спільній публікації В. Антофійчука і В. Колодія, «літературознавчі праці С. І. Дігтяра відзначаються концептуальністю мислення, широтою тематичного діапазону, органічною єдністю соціального і естетичного аналізу» [1, с. 3]. У цьому ж ключі доповнює думку колег-філологів і М. Івасюк, узагальнивши, що «спостереження і роздуми дослідника відзначаються свіжістю і точністю», загалом «він вніс чимало нового у трактування художніх явищ минулого, сприяючи глибшому розумінню окремих аспектів розвитку літератури» [4, с. 3] та зараховував С. Дігтяра до найкращих шевченкознавців Буковини. Натомість В. Косяченко віддавав першість С. Дігтяреві як авторитетному знавцеві творчості Г. Сковороди [5, с. 1].

Творчий доробок С. Дігтяра охоплює не лише наукові праці, а й численні літературно-мистецькі матеріали, опубліковані на

сторінках буковинської періодики, зокрема газет «Радянська Буковина», «Молодий буковинець», «Радянський студент», «Комсомольське плем'я» тощо. Зміст публікацій розкриває широку палітру зацікавлень вченого – від серйозних роздумів про літературні явища до аналізу й оцінки численних культурних подій, зокрема театральних постановок, про які автор розмірковує на сторінках преси. Викладацька діяльність С. Дігтяра стала потужним імпульсом до наукових пошуків і відкриттів. Оприлюднення нових фактів з історії української літератури, введення в науковий обіг маловідомих імен та їхніх творів – це водночас не лише збагачувало навчальний процес, а й розширювало літературознавчий дискурс в цілому: «Давно полюбили студенти його лекції з історії української літературної критики та журналістики, з радянського шевченкознавства, з історії українського театру, українсько-російських літературних зв'язків, з основ літературознавчих досліджень» [7, с. 2], – підкреслював у публікації з нагоди ювілею С. Дігтяра О. Романенко.

Неодноразово у літературознавчій діяльності С. Дігтяра предметом аналізу ставала творчість Т. Шевченка, що відбилося у низці газетних матеріалів: «Полум'яне слово Кобзаря» («Рад. Буковина», 1961), «Як живий з живими» («Рад. Буковина», 1964), «Російської землі людина пречудова (163 роки від дня народження Т. Г. Шевченка)» («Молодий буковинець», 1977), «В сім'ї вольній, новій: Сьогодні минає 120 років від дня смерті Т. Г. Шевченка» («Рад. Буковина», 1981). Дослідницький інтерес ученого зосереджувався як на творах класичної української літератури, так і сучасного письменства. З погляду часу не втрачає своєї актуальності науково-популярний доробок дослідника з нагоди ювілеїв письменників, серед яких – публікації про М. Устияновича («Автор пісні „Верховино, світку ти наш. . .”», 1961), В. Самійленка («Дар великої і вірної любові», 1964), Панаса Мирного («Сила і краса літератури нашої», 1969), І. Котляревського («Слава сонцем засіяла», 1969), П. Гулака-Артемовського («Біля колиски нової літератури», 1970), Лесю Українку («Слово, міцніше від криці», 1971), Г. Сковороду («Криниця мудрості», 1972), О. Кобилянську («Нев'янучий талант», 1973), Л. Глібова («Читайте, згадуйте мене...», 1977), Г. Квітку-Основ'яненка («Фундатор

української художньої прози», 1978), І. Франка («Вічний революціонер», 1981), Марка Вовчка («Поборниця волі і правди», 1983), надруковані на сторінках газети «Радянська Буковина» упродовж 1960 – початку 1980-х років. У кожній зі своїх публікацій С. Дігтяр не лише аналізує художні здобутки українських письменників, а й розкриває феномен творчої особистості, вказує на суспільне значення їхньої спадщини в історії розвитку національної культури.

Окрім того, літературознавчі дописи подано у формі рецензій на нові наукові та художні видання. Зокрема, відгук на літературно-критичний нарис П. Яшука про М. Павлика «Сівач зерен плодючих» («Рад. Буковина», 1960), в якому С. Дігтяр уважно простежуючи змістове наповнення цієї праці, попри загалом схвальну оцінку, виявляє і певні недоліки, мовляв, автор рецензованої книги «не чітко охарактеризував систему літературно-критичних поглядів М. Павлика, не висвітлив його значної фольклористичної діяльності, недостатньо розкрив суперечності в його світогляді» [3, с. 3]. Ґрунтовному аналізу дослідник піддає критико-біографічний нарис Ф. Погребенника про О. Маковея, відгукуючись на появу монографії у рецензії «Дослідження спадщини Осипа Маковея» («Рад. Буковина», 1960). Автор рецензованої книги підкреслює важливість її появи, оскільки дослідник «зібрав і ввів у науковий вжиток чимало нових, досі не відомих фактів з життя і творчості О. Маковея, що дало змогу чіткіше охарактеризувати світогляд письменника, визначити його громадську позицію в складній політичній і літературній боротьбі на межі двох століть» [2, с. 3]. І разом з тим, на думку С. Дігтяра, загальний обсяг монографії не дозволив більше акцентувати увагу на публіцистиці О. Маковея, проаналізувати його віршовані фейлетони, друковані у газеті «Буковина», а також повніше охарактеризувати науково-популяризаторську і педагогічну діяльність письменника, участь у різних товариствах. До аналізу кожного видання дослідник підходить з науковою виваженістю, демонструючи глибоке розуміння предмета дослідження. Чи то газетні, чи фахові наукові публікації С. Дігтяра вирізняються аргументованістю та обґрунтованістю тверджень, що засвідчує його широку ерудицію у питаннях українського письменства.

Відгуки на твори буковинських літераторів, зокрема збірку оповідань В. Баблика «Літопис горбатої ниви» та роман «Жванчик», збірку нарисів і оповідань І. Сосновського «Знайдені скарби», роман Х. Меламуда «Глибочок», повість О. Сенчика «Березова брость», вказують на те, що дослідник постійно тримав у полі зору найновіші художні здобутки краян, уважно відстежуючи розвиток сучасного літературного процесу на Буковині. Особливе зацікавлення літературою Буковини втілюлося не лише у монографічній праці «Літературна Буковина» (1966), підготовленій у співавторстві з О. Губарем, О. Романцем та Л. Чернецем, а й на сторінках періодичних видань. Показовими в цьому контексті є його публікації, присвячені творчості журналіста і письменника М. Бурбака («Для щастя людині праці», 1961; «Пером публіциста», 1971; «Возвеличення людини праці», 1981), письменника і науковця М. Івасюка («Творче повноліття», 1977) тощо.

У корпусі мистецьких матеріалів значне місце займають критичні огляди вистав на сцені Чернівецького музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської. Серед них – рецензії «По-шевенківськи гнівно» (1961) на виставу за інсценізацією драми М. Кропивницького «Титарівна»; «За велінням драматурга» (1976) на виставу «Безталанна» за п'єсою І. Карпенка-Карого; «Вистава про легендарного бунтівника» (1962) на постановку драми В. Суходольського «Устим Кармалюк»; «Веселка народного гумору» (1966) на постановку п'єси М. Старицького «Сорочинський ярмарок» за мотивами повістей М. Гоголя; «Звертаючись до класики» (1974) на театральну інтерпретацію драми М. Старицького «Панське болото»; «Винахідливо і дотепно» (1982) на виставу «Українські вечорниці» за драматичними етюдами С. Васильченка та М. Кропивницького тощо. Дослідник факхово аналізує ідейний задум режисера, драматургічну основу, гру акторів, сценографію, музичне й світлове оформлення, оцінюючи цілісний художній образ вистави.

Враховуючи незаперечну цінність літературно-мистецьких матеріалів С. Дігтяра, їх слід розглядати як важливе джерело пізнання історії розвитку літературного процесу та мистецьких традицій Буковини.

Список використаної літератури

1. Антофійчук В., Колодій В. З лелечого лету. *Рад. Буковина*. 1984. 21 жовтня. № 202 (10673). С. 3.
2. Дігтяр С. Дослідження спадщини Осипа Маковея. *Рад. Буковина*. 1960. 21 лип. №166 (4320). С. 3.
3. Дігтяр С. Сівач зерен плодючих. *Рад. Буковина*. 1960. 9 серпня. №187 (4341). С. 3.
4. Івасюк М. На ниві добра й краси. *Рад. Буковина*. 1989. 11 жовт. № 195 (11916). С.3.
5. Косяченко В. Наше сердечне віншування. *Рад. студент*. 1969. 10 жовт. С. 1.
6. Мельничук Б. Дігтяр Степан Іванович. *Шевченківська енциклопедія* : в 6 т. Т. 2 : Г – З / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; редкол. : М. Г. Жулинський (гол.) [та ін.]. К., 2012. С. 358–359.
7. Романенко О. Ветеран. *Рад. студент*. 1979. 5 жовт. С. 2.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА: ВІД ГРАМАТИКИ ДО МОВЛЕННЄВОЇ ПРАКТИКИ

Марта Москаль

*учитель української мови та літератури опорного закладу
«Карпатівський заклад загальної середньої освіти
I-III ступенів» Вашиківецької міської ради Вижницького району
Чернівецької області*

Лариса Литвінчук

*учитель української мови та літератури опорного закладу
«Карпатівський заклад загальної середньої освіти
I-III ступенів» Вашиківецької міської ради Вижницького району
Чернівецької області*

У сучасному освітньому просторі в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» важливим орієнтиром мовної освіти є формування ключових компетентностей, зокрема комунікативної. Згідно з новим Державним стандартом базової середньої освіти [2], завданням шкільного курсу української мови є не лише засвоєння системних знань про мову як суспільне явище, але й формування в учнів умінь ефективно, доречно, логічно й грамотно висловлювати свої думки в усному й писемному мовленні. У зв'язку з цим формування комунікативної компетентності школярів постає як пріоритетна мета мовної освіти.

Особливу роль у розвитку мовленнєвих умінь відіграє вивчення граматичних категорій, які, з одного боку, слугують основою для побудови правильного мовлення, а з іншого – дають змогу урізноманітнити його засобами мови. Серед них важливе місце посідає прикметник – частина мови, яка не лише уточнює, конкретизує або емоційно забарвлює висловлювання, а й виступає інструментом для створення зв'язного, змістовного та стилістично виразного мовлення.

Нерідко в освітній практиці спостерігається формалізм засвоєння граматичного матеріалу: учні механічно виконують вправи, не усвідомлюючи, як застосовувати здобуті знання у реальних мовленнєвих ситуаціях. Тому особливої ваги набуває проблема практичної реалізації граматичних знань через мовленнєву діяльність.

Оновлення підходів до вивчення прикметника, зокрема в

6 класі ЗЗСО, з урахуванням комунікативно-діяльнісної методики, інтерактивних технологій, міжпредметної інтеграції та діяльнісного підходу сприяє якісному навчанню української мови, підвищенню інтересу до предмета й забезпеченню реальної мовленнєвої практики.

Особливості формування комунікативної компетентності у 6 класі зумовлені віковими характеристиками підлітків: активізацією інтересу до спілкування, зростанням потреби в самовираженні, схильністю до діалогічних і полілогічних форм взаємодії. Цей період особливо сприятливий для розвитку таких якостей, як уважність до мовлення співрозмовника, здатність будувати логічні, емоційно забарвлені, виразні висловлювання, адекватно реагувати на думку іншого. Вивчення прикметника як частини мови набуває функціонального змісту: учні повинні не лише знати граматичні ознаки прикметника, а й уміти доречно використовувати його у мовленні для опису, характеристики, оцінки, створення образу в усному або письмовому тексті, що поєднує мовну й мовленнєву компетентності в єдине ціле [3, с. 48].

Формування комунікативної компетентності передбачає свідоме засвоєння учнями мовного матеріалу та його активне використання в усному й писемному мовленні. При вивченні прикметника важливо акцентувати увагу на таких напрямках:

1. Семантичне наповнення прикметника. Учні повинні навчитися розрізняти різні відтінки значення прикметників, синонімічні ряди, антоніми, емоційно-експресивні забарвлення. Наприклад: *веселий – радісний – щасливий*.

2. Функціонування прикметників у тексті. Рекомендована робота з текстами художньої літератури, що дає змогу учням простежити стилістичну роль прикметника, його вплив на виразність мовлення.

3. Побудова власних висловлювань. У практиці важливими є вправи на складання описів предметів, пейзажів, портретів із використанням прикметників; складання текстів за малюнками або серією прикметників.

4. Мовні ігри та інтерактивні методи. Завдання на зразок «добери прикметник», «знайди зайвий прикметник», «склади речення з прикметником» активно розвивають мовлення учнів [1, с. 36].

Завдяки умінню використовувати прикметник у власному мовленні школярі навчаються не лише називати ознаки, а й виражати своє ставлення до предмета, явища, події. Наприклад, у висловлюваннях: «*милосердна людина*», «*страшна хвороба*», «*світла пам'ять*» прикметники мають виразне оцінне значення. Вивчення прикметника сприяє формуванню естетичного смаку, почуття мови, розвитку емпатії. Учні, навчаючись бачити багатство відтінків значень прикметників, краще сприймають художнє слово, формують мовну й моральну культуру.

Формування комунікативних умінь – це складний багаторівневий процес, який охоплює як мовну грамотність, так і соціально-комунікативну компетентність учнів. Його ефективність залежить від доцільного добору форм, методів та прийомів навчання. До найбільш результативних форм належать: уроки-комунікації, парна й групова робота, рольові ігри, проекти. Методи ситуативного моделювання, мовних ігор, критичного мислення забезпечують не лише засвоєння знань, а й розвиток мовленнєвої діяльності загалом.

Отже, прикметник є не лише граматичною категорією, а й важливим інструментом розвитку мовленнєвої діяльності учнів. Його вивчення сприяє збагаченню лексичного запасу, удосконаленню усного та писемного мовлення, розвитку образного мислення й естетичного сприймання. Уміння користуватися прикметниками надає учням широкий арсенал мовних засобів для створення точних, емоційно забарвлених і стилістично доречних висловлювань.

Методика формування комунікативних умінь на уроках української мови у 6 класі має бути спрямована на активну мовленнєву практику, яка ґрунтується на глибокому розумінні функцій частин мови, зокрема прикметника, у мовленні. Успішне формування комунікативної компетентності можливе лише за умови системного, цілеспрямованого і творчого підходу вчителя.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Формування комунікативної компетентності: методичні рекомендації. Київ, 2019. 136 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Київ : МОН України, 2020. 64 с.
3. Молчанова С. М. Комунікативний підхід до вивчення прикметника в 5-6 класах. *Дивослово*. 2020. № 5. С. 48–53.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Галина Морараш

*кандидат філологічних наук, доцент, керівник Центру
забезпечення якості освіти Приватного вищого навчального
закладу «Буковинський університет»
galya.morarash@gmail.com*

У сучасних умовах реформування освіти перед закладами вищої освіти України постають нові виклики: інтеграція до Європейського освітнього простору, підвищення рівня академічної доброчесності, формування компетентнісної моделі випускника. У цій системі мовно-літературна освіта посідає особливе місце, адже саме вона формує у студентів ключові гуманітарні компетентності – критичне мислення, уміння працювати з текстами, навички комунікації та культурної інтерпретації.

Варто зауважити, що традиційні підходи до викладання філологічних дисциплін вимагають осучаснення. Сьогодні стає очевидним, що інноваційні технології навчання є не лише додатком до класичних методів, а й передумовою забезпечення високої якості освіти, її привабливості та конкурентоспроможності.

Забезпечення якості освіти у мовно-літературній галузі передбачає поєднання не тільки відповідності освітніх програм європейським стандартам та розвитку в студентів компетентностей XXI ст. (комунікація, креативність, критичне мислення, співпраця), а й збереження національної ідентичності та формування гуманістичних цінностей.

Філологічна підготовка має орієнтуватися на практико-орієнтовану та дослідницьку діяльність, а це вимагає удосконалення методів викладання й оцінювання. У практиці університетів України та Європи дедалі ширше застосовуються підходи: 1) змішаного та дистанційного навчання – поєднання аудиторної та онлайн-роботи сприяє гнучкості та персоналізації освітнього процесу; 2) електронні освітні платформи (LMS) – Moodle, Google, Canvas LMS, Microsoft Teams for Education, Coursemos, які дозволяють створювати інтерактивні курси для якісного надання освітніх

послуг; 3) цифрові інструменти розвитку академічного письма – онлайн-ресурси для перевірки стилю, структури тексту та дотримання академічної доброчесності; 4) кейс-методи та проблемно-орієнтоване навчання – аналіз реальних текстових і комунікативних ситуацій, що дозволяє розвивати критичне мислення; 5) інтерактивні технології (подкасти, сторітелінг, відеоесе) – студенти створюють власні продукти, що формує їхню креативність та медіаграмотність; 6) міждисциплінарність – поєднання філології з цифровою гуманітаристикою (digital humanities), культурологією, соціологією та педагогікою сприяє синергетичному розвитку наукових знань та вищої освіти, об'єднуючи часткові аспекти досліджень у ширші, цілісні напрямки.

Особливу увагу варто приділити формуванню навичок академічного письма та етичної роботи з джерелами. Викладання мовно-літературних дисциплін має включати практики перевірки текстів на плагіат, навчання цитуванню, уміння вести дискусію в межах наукової етики. Це підвищує якість підготовки студентів-філологів та рівень довіри до університету.

У цьому контексті філологічні дисципліни можуть стати майданчиком для експериментів з освітніми технологіями, адже вони безпосередньо пов'язані з комунікацією, текстом і медіа.

Отже, філологічна освіта, модернізована відповідно до вимог ХХІ століття, здатна стати важливим чинником інтеграції українських університетів у європейський освітній простір, а поєднання традиційних академічних підходів із цифровими інструментами забезпечує баланс між національною освітньою традицією та сучасними викликами.

Список використаної літератури

1. Pikhurets O., Shyshka O., Shyshka N., Aiupova R. Academic integrity as a prerequisite for the development of higher education and science in Ukraine. *Law, Education, Social Policy (LESP)*. 2025. № 2. С. 4–10.
2. Дуліба Ю., Петрове О., Плецан К., Гаврилюк А., Антоненко В., Антонова О. Академічна доброчесність у закладах вищої освіти в умовах пандемії Covid-19: світовий досвід та українські реалії. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Т. 13, № 1. С. 20–35.
3. Ілійчук Л. Академічна доброчесність як складова системи забезпечення якості вищої освіти. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2021. № 25. С. 5–8.

ГЕНЕТИЧНО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ МЕТОД У ФОЛЬКЛОРИСТИЦІ: НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ Г. К. БОСТАНА

Крістінія Паладян

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
румунської та класичної філології Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
c.paladyan@chnu.edu.ua*

Професор Григорій Костянтинович Бостан (1940–2004) посідав вагоме місце в літературному та культурному житті Чернівецької області другої половини ХХ століття. Він був однією з провідних постатей румунської культури Північної Буковини, утвердившись насамперед як фольклорист, літературознавець і письменник.

Григорій Бостан провів ґрунтовні наукові студії, присвячені вивченню румунського фольклору Карпато-Дністрянського регіону. Визнаний продовжувачем традиції засновника румунської етнографії Симеона Флорі Маріана, він зосереджував свої дослідження у двох основних напрямках: збиранні фольклорного матеріалу та його науковому аналізі.

Усвідомлюючи, що сільські громади з компактним румунським населенням становлять справжні осередки національної культури, Г. Бостан упродовж 1960–2000 рр. організував систематичне збирання фольклору Північної Буковини, Північної Молдови, Герцаївського краю, Закарпатської та Одеської областей з метою виявлення автентичності та життєздатності румунського фольклорного репертуару в зонах безпосереднього контакту з іншими етносами. Фольклорист розробив сучасну методологію комплексних досліджень поліетнічних територій та заснував Фольклорний архів кафедри румунської та класичної філології Чернівецького університету, який налічує понад 25 000 записів, з яких лише близько тисячі було опубліковано в різних періодичних виданнях та антологіях. Фольклорний репертуар Архіву охоплює тексти, сюжети, мотиви, поетичні формули широкого вжитку;

водночас зафіксовані численні варіанти й версії, які засвідчують високий творчий потенціал буковинських румунів.

Предметом дослідницьких зацікавлень професора Г. Бостана стало порівняльне вивчення румунського фольклору прикордонних територій, виявлення оригінальних рис, зовнішніх впливів і тематичних інтерференцій у контексті народної творчості. У праці «Типологічне співвідношення та взаємозв'язки молдовського, російського та українського фольклору» (1985), що становить порівняльне дослідження етнофольклорних взаємозв'язків румунсько («молдо»)-російсько-українських традицій, автор, за власним свідченням, поступово відійшов від спрощеної та методологічно жорсткої інтерпретації радянської науки, зосередженої виключно на виявленні східнослов'янських впливів, які вважалися визначальними для народної культури північно-східного Карпатського регіону, до більш зваженого розуміння, що враховує етнокультурні взаємозв'язки, зумовлені багатовіковими двосторонніми процесами безпосереднього контакту різних культур. У цьому контексті дослідник прагнув окреслити систему етнопоетичних ознак румунів Буковини, а також інших регіонів з компактним румунським населенням, виокремлюючи їх на тлі типологічних паралелей – універсальних, міжрегіональних та локальних.

Порівняльні дослідження та вивчення проблеми типологічних кореляцій засвідчили однобічність і надмірну категоричність методології, поширеної в радянській науці. Усвідомлюючи необхідність вироблення нових методів дослідження та спираючись на студії відомого антрополога Клода Леві-Строса, який вважав, що «на сучасному етапі розвитку науки ніщо не може підтвердити перевагу чи інтелектуальну неповноцінність однієї раси по відношенню до іншої, лише задля прагнення виявити, обхідним шляхом знову відтворюючи поняття раси, що великі етнічні групи, які складають людство, внесли специфічний внесок у загальне надбання» [3, с. 7], Григорій Бостан у подальшій науковій практиці застосовував диференційоване вивчення за етнофольклорними зонами, беручи до уваги геополітичні й демографічні процеси, а також міжетнічні контакти. Ці підходи знайшли відображення в праці «Румунська народна поезія в карпато-дністрянському просторі» (1998) – найвагомішому внеску Григорія Бостана у сферу

компаративних досліджень румунського фольклору північно-східного Карпатського регіону. На основі порівняльних досліджень систем звичаїв, мотивів і поетичних формул творів з ритуальною функцією, народної лірики та румунської балади, у співвідношенні з подібними мотивами більш чи менш сусідніх народів, що належать до давнього фракійсько-гето-дакійського масиву, Г. Бостан прагнув висвітлити «первісний спадковий фонд етнофольклорних традицій румунів, що зберігся крізь віки». Об'єктом його компаративних студій стали поетичні формули з магічними функціями, зразки поезії календарних та сімейних обрядів, сталі ліричні мотиви. Порівняння здійснювалося між поняттями-символами румунського фольклору й подібною символікою українського, болгарського, сербського, албанського, італійського фольклору. Виходячи з того, що в «людських суспільствах співіснують сили, які діють у протилежних напрямках, одні прагнуть до збереження і навіть до підкреслення особливих рис, інші діють у сенсі конвергенції та спорідненості» [3, с. 14], фольклорист поставив собі за мету, в контексті культурної конвергенції, з'ясувати: специфіку румунської народної поезії карпато-дністрянського простору; життєздатність і тривалість румунських фольклорних традицій та їхній вплив на фольклорні твори інших національних культур; відображення слов'янських та українських звичаїв у румунській народній поезії досліджуваного ареалу [1, с. 36].

Прагнучи висвітлити особливості, що відрізняють румунський фольклор від аналогічних творів сусідніх народів, дослідник проаналізував типи та сталі поетичні елементи кожного фольклорного жанру, застосовуючи сучасні методи й прийоми, зокрема «зіставлення шляхом накладання» груп поетичних формул кількох національних репертуарів. Використання цього методу дало змогу окреслити національний фонд румунських фольклорних творів, увиразнивши оригінальні риси як на рівні мотивів і художніх прийомів, так і на семантико-символічному рівні ключових понять, що стало «переконливим свідченням багатовікової стійкості визначальних елементів румунської культури в карпато-дністрянському просторі» [2, с. 9].

На основі цього методу вчений виокремив румунські фольклорні жанри, які були невідомі або малопоширені серед інших

народів, підкреслив типологічні збіги та пояснив характер тематичних інтерференцій. У такий спосіб дослідник обґрунтовано спростував перебільшене уявлення слов'янських запозичень у румунському фольклорі – тезу, яка з великою наполегливістю поширювалася в роки тоталітарної ідеології, – доводячи, що буковинський фольклор зберіг стійкість перед процесами слов'янських впливів й асиміляції. Водночас Г. Бостан підтвердив, що ці впливи стосувалися лише зовнішніх аспектів фольклору, як, наприклад, румунських колядок, у яких простежуються певні румунсько-слов'янські зв'язки, проте вони «не торкнулися основних пластів румунської етнофольклорної системи, залишаючись переважно на периферії – як нашаровані елементи» [1, с. 77].

Григорій Бостан створив цінний фонд етнофольклорних документів, зібраних у більшості румунських поселень Карпато-Дністрянського регіону. Його дослідження засвідчили, що міжетнічні контакти та впливи східнослов'янських народів не змогли зруйнувати та спотворити давній і потужний художній комплекс румунської народної творчості Буковини, яка повністю інтегрується у контекст загальних румунських традицій.

Список використаної літератури

1. Bostan G. Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean. Iași: Cantes, 1998. 280 p.
2. Bostan G., Bostan L. Patrimoniul cultural-literar românesc (actuala regiunea Cernăuți). Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2011. 271 p.
3. Levi-Strauss C. Rasă și istorie. Iași: Fides, 2001. 88 p.

РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (ДОСВІД РОМАНО-ГЕРМАНСЬКИХ КРАЇН У ХХІ СТОЛІТТІ)

Ольга Пономаренко

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
olga0508009510@gmail.com*

Дипломатичний дискурс у ХХІ ст. набуває особливої ваги в умовах збройних конфліктів. Він перетворюється на інструмент формування міжнародного порядку денного, мобілізації партнерів, легітимації рішень і водночас стає простором боротьби за інтерпретацію подій. Збройні конфлікти не лише перевіряють стійкість дипломатії, а й вимагають трансформації її дискурсивних стратегій. Для романо-германських країн, які мають потужні дипломатичні традиції, характерне поєднання класичних переговорних практик і новітніх комунікативних підходів, зумовлених цифровізацією та глобалізацією. Дослідження їхнього досвіду дає змогу зрозуміти механізми впливу дипломатичного дискурсу на врегулювання конфліктів у сучасному світі.

Мета цієї наукової розвідки – окреслити роль дипломатичного дискурсу романо-германських країн у період активних збройних конфліктів ХХІ ст., простежити його основні стратегії, функції та ефективність. Основними завданнями є: уточнити функціональні характеристики дипломатичного дискурсу у воєнних умовах; проаналізувати практики Франції, Іспанії та Італії; показати особливості дипломатичної риторики при збройній агресії; виокремити тенденції та виклики розвитку дипломатичного дискурсу під час конфліктів.

Убачається логічним розподілити одержані результати дослідження на теоретичні та практичні. В теоретичному плані встано-

влено, що дипломатичний дискурс у період збройних конфліктів виконує кілька ключових функцій, зокрема: переговорну, адже сприяє діалогу між сторонами; інформаційну, оскільки транслює офіційну позицію держави; репрезентативну, тому що презентує національні інтереси у глобальному просторі; мобілізаційну, як наслідок того, що залучає міжнародних партнерів до спільних дій; легітимаційну, через те, що обґрунтовує політичні та військові кроки. У цьому сенсі дипломатичний дискурс поєднує традиційні мовні інтеракції із засобами стратегічної комунікації [3].

На практиці, прагмалінгвістичний потенціал дипломатичного дискурсу в часи воєнних конфліктів реалізується шляхом застосування диверсифікованого арсеналу лексико-граматичних засобів, якими мовці оформляють комунікативні тактики чи наскрізну стратегію. До прикладу, Франція традиційно поєднує класичні дипломатичні формати з активною публічною дипломатією. У конфлікті в Лівії (2011) французький дискурс базувався на легітимації військової інтервенції через риторику захисту цивільного населення та прав людини [8]. У сирійському конфлікті Франція [4] активно використовувала дискурс міжнародної відповідальності, наголошуючи на неприпустимості застосування хімічної зброї. У війні Росії проти України французький дипломатичний дискурс згоджує свої заклики до миру з чіткою підтримкою європейської єдності та санкційної політики [5]. Особливістю французького стилю є урочистість промов, використання метафор і посилай на універсальні цінності; апеляція до ідей свободи, демократії, єдності Європи [5]. Водночас дипломатичні заяви супроводжуються потужним візуальним та медійним супроводом: виступи на тлі прапорів, що акцентує значимість міжнародного права. Це створює багатошаровий мультимодальний ефект, де вербальне посилення підкріплюється символікою та візуальною репрезентацією.

Іспанія бере активну участь у врегулюванні криз переважно через інституційні формати ЄС та ООН. Її дипломатичний дискурс вирізняється акцентом на гуманітарних питаннях і захисті цивільних. Зокрема, у контексті сирійської кризи [9] іспанські дипломати наголошували на необхідності гуманітарних коридорів, а у війні в Україні – на забезпеченні продовольчої безпеки та

підтримці біженців [2]. Іспанський дипломатичний дискурс емоційно забарвлений: у промовах часто використовуються образи миру, співпраці, солідарності, що формує позитивний імідж країни як держави, орієнтованої на колективні рішення.

Італія поєднує прагматизм і гуманітарність. У врегулюванні конфліктів на Близькому Сході Італія використовувала дискурс діалогу, наголошуючи на ролі посередництва. У війні в Україні італійський дипломатичний дискурс вирізняється балансом між підтримкою санкцій та закликами до мирних переговорів [1]. Особливістю італійського стилю є використання культурних і символічних наративів: апеляції до європейської спадщини, єдності, історичного досвіду. Відтак, посилюється персуазивний ефект і мобілізація суспільства.

Цікавими та специфічними є прояви англомовного дипломатичного дискурсу міжнародних організацій. Так, у резолюціях, заявах, прес-релізах Ради Безпеки ООН, ЄС та ОБСЄ дипломатія відіграє стратегічну роль. Саме через ці країни формується спільна позиція, котра впливає на санкційні режими, гуманітарні програми та миротворчі місії. Дипломатичний дискурс у цьому випадку стає колективним: він поєднує національні особливості риторики з необхідністю вироблення узгодженої європейської лінії.

На загал, основними викликами для дипломатичного дискурсу в умовах збройних конфліктів є ризик маніпуляцій, конкуренція наративів, поширення пропаганди. При цьому, сучасна комунікація дипломатів характеризується посиленням мультимодальності (використання цифрових платформ, інфографіки, відеозвернень). Відзначається посилений динамізм і доступність дипломатичного дискурсу для глобальної аудиторії [6; 7].

Зрештою, у ХХІ ст. дипломатичний дискурс романо-германських країн у період збройних конфліктів набув нових форм та функцій. Наразі він слугує засобом не лише для ведення переговорів, а й для формування глобальних наративів, легітимації дій, мобілізації міжнародної спільноти. Сучасні комунікативні практики засвідчують зростання стратегічної важливості дипломатичного дискурсу в умовах війни (його використання як інструменту політичної взаємодії, засобу формування міжнародної солідарності, знаряддя впливу на глобальну громадську думку). Перспективи

вивчення дипломатичного дискурсу полягають у поєднанні традиційних переговорних форматів із цифровими інструментами дипломатії, що дозволить країнам залишатися впливовими акторами у парадигмі міжнародної комунікації.

Список використаної літератури

1. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / За ред. В.Кулика. К.: ІТІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.

2. Іспанія зацікавлена в українській кукурудзі та соняшнику. Кабінет Міністрів України. 30 січня 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minanhropolityky-ispanii-potribni-ukrainski-kukurudza-ta-soniashnyk> (дата звернення: 02.09.2025).

3. Bjola, C., Manor, I. The Oxford handbook of digital diplomacy. Oxford: Oxford University Press, 2020.

4. France. Syria – Chemical weapons (12 Dec. 2024). Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères. Paris, 2024. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/news/2024/-article/syria-chemical-weapons-12-dec-2024> (дата звернення: 01.09.2025).

5. Macron, E. France reaffirms support for Ukraine, welcomes new EU sanctions on Russia. Anadolu Agency. 18.07.2025. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/france-reaffirms-support-for-ukraine-welcomes-new-eu-sanctions-on-russia/3634789> (дата звернення: 02.09.2025).

6. Manor, I. The digitalization of public diplomacy. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.

7. Ociepka, B. Public diplomacy and soft power. Cham: Palgrave Macmillan, 2022.

8. Pattison, J. France, humanitarian intervention and the responsibility to protect. Manchester: Manchester University Press, 2019.

9. Spain to provide almost €15 million to strengthen food security in Ukraine. Ukrainska Pravda, 25.03.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/03/25/7395018/> (дата звернення: 30.08.2025).

ОСИП МАКОВЕЙ У ЗВ'ЯЗКАХ З ЧЕРНІВЕЦЬКИМ УНІВЕРСИТЕТОМ

Олександр Попович

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
o.popovych@chnu.edu.ua*

Українське національне відродження на Буковині, як відомо, розпочалося наприкінці 50-х – на початку 60-х років XIX ст. з приходом в українську культуру Ю. Федьковича, згодом братів Сидора та Григорія Воробкевичів, Є. Ярошинської та багатьох інших творчих особистостей.

Надто важливу роль в розвитку духовного життя буковинців відіграло відкриття в австрійський період Чернівецького університету, а в його структурі – філософського факультету, на якому й розпочалося вивчення української мови та літератури. Як зазначала професор Н. Бабич, «предтечею буковинської україністики» на створеній кафедрі слов'янської філології став Клим Ганкевич – перший «викладач української мови і літератури, письменник, мовознавець, етимолог, етнограф, автор теоретичних і методичних праць з філософії, перекладу [...]» [1, с. 37]. Окрім нього, на кафедрі в різні роки працювали вчені-філологи, зокрема Омелян Калужняцький – філолог-славіст, фольклорист, видатний дослідник і видавець староукраїнських пам'яток.

Утвердження філологічної школи в університеті відбувалося з приходом на кафедру «іменованого» 1885 року професора С. Смаль-Стоцького. У співавторстві з Теодором Гартнером він підготував «Руску граматику» (Львів, 1893). Водночас розпочав знайомити студентів із надбаннями української літератури, насамперед з творчістю Т. Шевченка. Не полишав учений своїх наукових спостережень над культурно-літературним процесом буковинського краю від його зародження до кінця XIX ст., що знайшло відображення в унікальній праці «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок» [9]. С. Смаль-Стоцький заклав основи наукового літературознавства в Чернівецькому університеті,

зокрема своїми працями про І. Котляревського, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, О. Кобилянську тощо.

Наукові ідеї чернівецького вченого продовжили гідно розвивати його сучасники і наступники. Серед них данину першості відводимо Осипові Маковеєві (1867–1925), який увійшов в історію української культури як письменник, педагог, вчений-філолог, редактор і видавець. Галичанин за походженням, він проживав і трудився на Буковині, коли українці краю перебували у стані національно-культурного піднесення. І в цьому була певна частка заслуг О. Маковея. На початках, як редактор в 1895–1897 рр. першої української чернівецької газети «Буковина», він підніс цей часопис до загальноукраїнського рівня, що сприяло консолідації українців, роз'єднаних державними кордонами двох імперій.

Упродовж 1899–1910 років О. Маковей викладав українську мову і літературу в Чернівецькій учительській семінарії (нині – фаховий педагогічний коледж імені Осипа Маковея Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича). В умовах німецькомовного навчання обдарованому педагогові вдалося прищепити любов до рідного слова, закріпити і підтримати творчу молодь, серед якої були й відомі в майбутньому українські письменники – Д. Харов'юк, І. Діброва (Гаврило Гордий), І. Карбулицький, С. Канюк, М. Марфієвич.

У 1907 р. О. Маковея запросили до викладання філологічних дисциплін в університеті. За свідченням щорічних ректорських звітів, лектор пропрацював на кафедрі як викладач-сумісник до 1910 р. Саме в цей період О. Маковей розгорнув активні літературознавчі пошуки матеріалів щодо розвитку українського художнього слова в Буковині. Нагадаємо, що викладацькій праці передував успішний захист О. Маковеєм 20 червня 1901 р. в Чернівецькому університеті докторської дисертації про життя і творчість «наділеного великим талантом, а ще більшою амбіцією» (І. Франко) – П. Куліша. Високого наукового ступеня доктора філософії дослідник удостоївся за привселюдний захист та опубліковану роком раніше монографію «Панько Омелькович Куліш. Огляд його діяльності».

До того ж О. Маковей мав уже вагомий науковий зажінок і як мовознавець – 1903 року з-під його пера вийшла праця «Три

галицькі граматисти. Іван Могильницький, Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський», що дало підстави НТШ у Львові прийняти його у свої члени.

Ставши доктором філософії, О. Маковей отримав дозвіл викладати в університеті. Німецькомовна «Чернівецька газета» 9 липня 1907 року писала: «Старший викладач учительської семінарії у Чернівцях, доктор Осип Маковей, запрошений лектором української мови в університет і почне свої лекції в наступному зимовому семестрі».

У фондах ЦДІА України в м. Львові [10] зберігся документ, датований січнем 1906 року, в якому йдеться про подяку О. Маковееві за дорогі книжки (вартістю щонайменше 250 корон), передані ним університетській бібліотеці. Подяка підписана керівником українсько-руського семінару професором С. Смаль-Стоцьким та бібліотекарем М. Равлюком. Невідомо, яку кількість книг О. Маковей подарував бібліотеці, та дві з них, підписані власником, збереглися і донині у фондах найбільшої книгозбірні краю. Це книги філософського змісту, надруковані німецькою мовою у Лейпцізі в 70-х роках XIX ст.

Робота на кафедрі української мови і літератури Чернівецького університету, якою на той час керував С. Смаль-Стоцький, стала доброю школою для О. Маковей як педагога та науковця. На роки викладання в університеті припадає підготовка «Матеріалів до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича» [7] та першої наукової біографії буковинського Соловія «Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» [6]. Оцінюючи ці праці вченого, чернівецький дослідник Б. Мельничук у передмові до сучасного перевидання останньої праці писав: «Осип Маковей своїм «Життєписом...» створив найкращий пам'ятник і Юрієві Федьковичу, і собі самому» [8, с. 14].

Окрім неперевершеного внеску в царину фєдьковичезнавства, О. Маковей внїс вагому лепту й у воробкевичезнавство – видав найповнїший і понинї тритомник творїв С. Воробкевича (Львїв, 1909–1911). Упорядник творчої спадщини С. Воробкевича спорядив видання загальною передмовою [2] та ґрунтовними післямовами кожну з книг [3; 4; 5].

Отже, ім'я О. Маковей назавжди вписане до когорти найталановитіших вчених-україністів, які розвивали філологічну науку в Чернівецькому університеті й в Україні загалом.

Список використаної літератури

1. Бабич Н. 15 не останніх із могікан. Педагоги і вчені Буковини другої половини XIX – початку XX століття. Чернівці: Букрек, 2010. 320 с.
2. Маковей О. Ізидор Воробкевич. *Твори Ізидора Воробкевича*. Том I. Львів, 1909. С. 5-8.
3. Маковей О. Загальні замітки про поезії Ізидора Воробкевича. *Твори Ізидора Воробкевича*. Том I. Львів, 1909. С. 400–408.
4. Маковей О. Загальні замітки про оповідання Ізидора Воробкевича. *Твори Ізидора Воробкевича*. Том II. Львів, 1909. С. 402–409.
5. Маковей О. Загальні замітки про драматичні твори Ізидора Воробкевича. *Твори Ізидора Воробкевича*. Том III. Львів, 1909. С. 404–417.
6. Маковей О. Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Львів, 1911. 591 с.
7. Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича. З перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснив Др. Осип Маковей. Львів, 1910. 653 с.
8. Мельничук Б. Життєписний монумент Буковинському Солов'єві. *Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича*. Чернівці : Золоті литаври, 2005. С. 3–14.
9. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь. Культурно-історичний образок. Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 192 с.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 386. Оп. 1. Спр. 11. С. 4.

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ УРБАНОЛІНГВІСТИКИ

Олена Руда

*кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України
olenaruda@yahoo.com*

Формування концепції національної мовної політики вимагає обов'язкового врахування регіональної мовно-культурної специфіки. А тому макросоціолінгвістичні дослідження повинні спиратися на широку базу мікроурбанолінгвістичних студій, які пропонують аналіз того, як мови, поширені в Україні, взаємодіють у межах окремих міських просторів, а також як певні ідіоми (арго, жаргон, койне, міські діалекти тощо) виникають і використовуються в малих соціальних групах одного чи низки міст.

У сучасній україністиці сформувалися два напрями вивчення мови міста. Перший розвивається в річищі дослідження урбанонімікону – виникнення і значення назв найменувань міських об'єктів, їх мотивованості тощо; в межах другого аналізують особливості мовних практик містян (різномовне спілкування, урбаністичні форми комунікації, діалектні контакти, концептуалізацію міських реалій тощо), здійснюють мовне портретування представників соціальних груп. Українське мовознавство має значний доробок у цій царині. Так, складено соціолінгвістичні портрети окремих українських міст, укладено їхні лексикони, подекуди здійснено їх реконструкцію. Частина наукових розвідок зосереджується на описі особливостей діалектної взаємодії, процесів становлення койне й просторіччя. Досить ґрунтовно досліджено мовну поведінку містян в умовах масового українсько-російського білінгвізму, зокрема мовні стереотипи й процеси мовної адаптації – наприклад, мовну стійкість й мовну лабільність новоприбулих мешканців міста. Перспективним напрямом є вивчення відображення функціонування мов та їхнє співвідношення у процесах номінації міських об'єктів у межах аналізу мовного ландшафту міста.

На заваді розв'язанню повного спектра урбанолінгвістичних завдань стоїть те, що досі в українському мовознавстві не вироблено *загальних принципів лінгвістичної типологізації населених пунктів*. До того ж на сьогодні не зібрано достатній емпіричний матеріал для складання лінгвістичних портретів більшості українських міст, не сформовано банку даних про мовлення людей різних соціальних груп. Соціологічно збалансована колекція має враховувати гендерний, соціально-професійний, соціально-територіальний фактори й відповідати усталеній у колоквіалістиці традиції виокремлення трьох вікових груп інформантів: «старше покоління» (понад 50 років), «середнє покоління» (від 30 до 50 років), «молодше покоління» (від 17 до 30 років). Бажано також виокремлювати групи «діти» (2–10 років) і «підлітки» (10–17 років).

Кожен мешканець міста входить одночасно до декількох соціальних об'єднань і, відповідно, володіє більше ніж однією «мовою». Нагальними є дослідження *мовлення різних прошарків населення* – як традиційно усталених, так і новоутворених спільнот – ветеранів, волонтерів, внутрішньо переміщених осіб, представників різних професій і сфер діяльності – ІТ-фахівців, політиків, військових та інших. Отже, створення *бази мовленнєвого матеріалу*, яка б репрезентувала живе мовлення конкретного регіону чи міста й була збалансованою за низкою параметрів, а також структурована за типами та величиною населених пунктів (великі міста, малі міста, районні центри, селища тощо) – завдання, яке потребує чималих інтелектуальних і часових ресурсів. Його виконання ускладнює ще й те, що в українській лінгвістиці досі не дійшли згоди щодо транскрибування фонетичних і просодичних особливостей мовлення, фіксації невербальних засобів тощо, розмітки тексту.

Українські міста вирізняють ще й локальні мовні елементи, поширення яких обмежене межами регіону. Тож перспективним є вивчення *регіонального варіювання, функціонування діалектів у лексиконі міста*, що формує «місцевий колорит» міського мовлення й дає підстави мовцям говорити про «одеську мову», «харківську мову», «львівську гвару», «львівський балак», «полтавсь-

кий суржик» тощо. Бракує в українському мовознавстві й спеціальних досліджень, присвячених співвіднесенню просторіччя з певним діалектним ареалом.

Місто не є сталим соціально-економічним, демографічним і культурним утворенням. Відтак урбанолінгвістичні дослідження не можуть не враховувати *статистичних, демографічних даних, фактів політичного життя*. Нові виклики перед українськими дослідниками постали у зв'язку з посиленням внутрішньої міграції, спричиненої повномасштабним вторгненням Російської Федерації. Склад населення багатьох міст сильно змінився як кількісно, так і за соціально-професійними, етнічними, освітніми та іншими характеристиками. Зміни мовного обличчя багатьох українських міст помічають навіть пересічні мовці. Завданням лінгвістів є зафіксувати ці трансформації, пояснити їх та запропонувати шляхи збалансування мовної ситуації в певному регіоні чи місті.

Особливості мовлення представників різних соціальних груп, рівень володіння мовними кодами доцільно досліджувати у групах респондентів з тотожними наборами етномовних, гендерних, професійних, інших соціальних характеристик за допомогою класичних соціолінгвістичних методів – спостереження, зокрема включеного, усного інтерв'ю, фокус-групового опитування, тестування, анкетування, складання мовних біографій, а також аналізу писемних джерел.

Список використаної літератури

1. Брага І. І. Лінгвосоціокультурний простір м. Суми. *Соціолінгвістичні студії* ; за заг. редакцією Л.О. Ставицької. Київ, 2010. С. 123–128.
2. Залізник Г., Масенко Л. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдеший. Київ, 2001. 95 с.
3. Короткий словник львівської гвари / упор. Люба Козак. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n36-1texts/gwara.htm> (дата звернення: 06.06.2025).
4. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Вид. 2-ге, доповн. і випр. / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2012.
5. Марчук Л. Мовний портрет інтелігента – мешканця Кам'яця-

Подільського. *Мова і суспільство*. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. № 1. С. 181–188.

6. Мовна М. Словник львівської говірки першої третини ХХ ст. Львів, 2013.

7. Мовне обличчя міста: Черкаси – 2007: матеріали науково-практичної конференції. Черкаси, 2008.

8. Олійник О. Ю. Особливості співіснування та взаємодії мов у мовному ландшафті міста (на матеріалі знаків Києва). *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя*. 2013. Кн. 1. С. 223–227.

9. Руда О. Г. Урбанолінгвістика в Україні: надбання та перспективи досліджень. *Культура слова*. 2021. 1 (94). С. 140–164.

10. Руденко С. М., Кондратенко Т. С. Харківські діалектизми, архаїзми та історизми. *Тенденції та перспективи формування професійної лексики* : доповіді VI Міжвуз. науково-практ. семінару. Ірпінь : УДФС України, 2016. С. 104–109.

11. Сахарова О. В. Мовні стереотипи сучасного Києва (соціолінгвістичний аспект). *Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія* : зб. наук. праць. Київ, 2001. Ч. 2. С. 337–343.

12. Сікора Г. Текст міста як лінгвістичний феномен. *Українська мова*. 2016. № 4. С. 122–135.

13. Соколова С. О. Полілінгвальний мовний ландшафт міста в сприйнятті киян. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. Вип. 48. С. 406–414.

14. Соколова С. О. Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі / С. Соколова та ін. *Українські обрії*: доповіді XV Міжнародного з'їзду славістів. Київ, 2013. Вип. 6. Ч. 1. Мовознавство. С. 173–196.

15. Степанов Є. М. Російське мовлення Одеси : монографія. Одеса : Астропринт, 2004.

16. Шумарова Н. П. Мова міста в соціолінгвістичному вимірі. *Мова, суспільство, журналістика* : матеріали XIV міжн. наук.-практ. конференції. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 16.

ПАРЕМІЇ ГОВІРКИ СЕЛА ЮЖИНЕЦЬ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наталія Руснак

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, n.rusnak@chnu.edu.ua*

Юлія Руснак

*кандидат філологічних наук, викладач фахового коледжу
Буковинського державного медичного університету
yuliyarusnak@bsmu.edu.ua*

Паремії (фразеологізми та прислів'я) окремої говірки відображають основні тенденції функціонування сталих народних виразів (фольклорних одиниць) у буковинському говорі. У «Діалектологічно-фольклорних матеріалах говірки села Южинець Кіцманського району Чернівецької області» представлено 326 народних фразеологізмів та 447 прислів'їв [1].

3-поміж мовних одиниць відомі у всій Україні – загальноукраїнські, цікаві тим, що до їхнього складу входять слова, адаптовані мовною системою говірки, напр.:

В голові пирирвиртаяси. Роздумувати над чимось. *За тиж-день вісілЄ, ткої роботи, в голові всьо пирирвиртаяси* (дієслівні форми теперішнього часу 3 особи однини І дієвідміни у говірці мають нетипове для буковинського діалекту закінчення -я).

Взєтиси за розум. Виправитися, змінитися на краще. *Малий взєвси за розум, уроки вчєт, мамі помагая, ни впізнати йго* (фонетична особливість буковинських говірок – звук *є* на місці *а*, що походить з *є* носового).

Добре за смертев посилати. Про того, хто довго не повертається (стала морфологічна риса буковинських говірок – закінчення -ов в орудному відмінку однини іменників І відміни).

Зацєгнеш пиром – ни вікігнеш волом (у фонетичній системі говірки спостерігаємо цекання та реалізацію м'яких передньоязикових *т' д' задньоязиковими к', г'*).

І пальцем ни кинути. Не допомогти. *Що він тепер хоче? Опходу файного? Та він для неї і пальцем ни кинув, нічого ни зробив у життю* (у буковинських говірках має місце ствердіння л').

Де два б'юти, третий користая (асиміляція за місцем і способом творення дієслівних форм на *-ться* реалізується як *-тици*; у прикметникових формах — індукція твердої групи відмінювання на м'яку).

Горбатого і могила ни справит (дієслівні форми теперішнього часу 3 особи однини II дієвідміни функціонують із закінченням *-ит*).

Чюжса вош анакше кашлая (у буковинських говірках приголосний ч' (завжди м'який)).

Закономірно, що паремійний склад говірки поповнюється мовними одиницями з сучасної української мови. До інноваційних паремій входять екзотизми, суржикові слова. Зазвичай лексичний склад таких мовних одиниць не піддається закономірностям фонетико-граматичної системи говірки. Напр.:

Доходить, як до жирафи, на третій день.

Жінка за рульом, як мавпа з гранатою.

Ліпше бути коровою в Індії, ніж биком в Іспанії. Про вибір меншого зла.

Здоров'я ни купиши, його розум дарує. Про необхідність берегти здоров'я.

Горілка білого кольору, але фарбує ніс і чорнить репутацію.

Проте найцікавіші мовні одиниці локального характеру. Одні з них архаїчні, реалізують усталені поняття в оригінальному мовному оформленні (до їхнього складу входять лексичні одиниці із затемненою етимологією). Зазвичай такі мовні одиниці мають статус регіоналізмів, напр.:

БудЕ вінок. Закінчувати роботу. Те саме, що *вхопити за фіст*. *Мой, будЕ вінок, дискувати Богу, таки скінчели жести.*

Війти на ред. виправити щось. *СкрижувавАли матерію, війшли на ред.*

Гарбуз бабі. Кажуть, з неохотою погоджуючись з кимось, зі значенням «нехай буде так». *Та ну тебе! Нима с ким говорити, най буде, як ти хочеш, гарбуз бабі!*

Добре заходєси. Про тих, хто допомагає один одному, товаришують. *Сусіди добрі люди, добре заходєси.*

Мати потУку. Підтримувати когось. *Іван мая потуку від братів.*

У лЕксі мати, заст. Байдужий, такий, що ні про що не думає, нічим не переймається. *Я пириживаю, аж ни сп'ю, а він у лексі мая.*

Муха би роціхнуласи. Дуже чисто. *Зайшла до Зоні до хати, а там така чистота, шо муха би роціхнуласи.*

Най дервІя. Хай сидить. *Лишила йго дома, най дервІя.*

Нима доброго дОбитку. Нема розуму. *Так шос робит, нима доброго добитку.*

Нима с ким розум класти. Безвідповідальний. *Кілько ни просю – нічьо ни помагая. Нима с ким розум класти.*

ОбрІг грАя. Мати хороший настрій. *Хочеться гратися, веселитися. Йй, лиши мене, в тобі обрІг грая, а мині світ ни милий.*

ПробУя у кума розума. Про намір обдурити когось. *Мой-мой, хитрун, пробую у кума розума, з ним траба бути на чеку.*

Деякі прислів'я носять жартівливий характер.

Гоп, стоп, моя мила, ти си впоросила, жарт. Кажуть, коли жінка після пологів береться за важку роботу.

Гона й цуна коло слупа. Кажуть про погано виконану роботу.

Або грайте, або гроші виртайте. Про необхідність вибору. Прислів'я виникло у зв'язку з тим, що колись на весіллі музиканти робили дуже довгі перерви.

Йшов ледом помежи сАпальники, жарт. Нісенітниця.

Узагальнення конкретної ситуації ілюструє паремія жартівливого характеру з яскраво вираженим підтекстом (двозначністю)..

Йой, вуйку Гьоргій, я встала, а він стоїт (годинник), жарт. Про запізнення на роботу тощо. Так пояснювала доярка причину запізнення на роботу.

Отже, паремії (народні фразеологізми та прислів'я) – мовні одиниці, які в максимально конденсованій (лаконічній) формі реалізують морально-етичні норми народу, «здоровий глузд нації».

Список використаної літератури

1. Діалектологічно-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області: наук.-попул. вид. / уклад.: О.В. Піцик, В.В. Ковач, Н.О. Руснак, Ю.М. Руснак, Є.Д. Квітень. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2019. 336 с.

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ НАЗВ ПОЯСНОГО ЖІНОЧОГО ОДЯГУ У БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Наталія Руснак

доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, n.rusnak@chnu.edu.ua

Анна Чорна

студентка 4 курсу філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, лаборант кафедри сучасної української мови chorna.anna.o@chnu.edu.ua

Тематичну групу назв жіночого одягу, що покриває фігуру від талії донизу у буковинських говірках формують лексеми: *катрІнца* [СБГ, 193], *горботка* [СБГ, 74], *фОта* [СБГ, 598], *рІкля* [СБГ, 457], *запАска*, *опІнка*, *спіднІца*.

Плахту, виткану із вовняних ниток, на Буковині називають *гОрботка*, слово побутує і в українських говірках Румунії [Горб., 265]. У наддністрянських говірках зареєстровані назви *гобОртка*, *горБАтка* «спідниця з двох пілок» [Шило, 93].

На Буковині відома загальноукраїнська назва *спідниця*. «Поширеним є окремий її вид – *горботка*, художньо витканий з вовняних ниток широкий шматок матерії, яким жінки обгортали стан, після чого підперізувалися крайкою. Слово *горботка* відоме і в покутських говірках. Воно утворилося шляхом метатези від *обгортка*. Останнє в галицьких говірках називає такий же вид спідниці. Це слово належить до числа поширених на Буковині», – стверджує В. Прокопенко. Однак, *Етимологічний словник української мови* фіксує спорідненість слова *горботка* з польським *chorbot* «мереживо, (жіночі) прикраси»; яке походить, очевидно, від іспанського *farhado* «бахромчатий, торочкуватий» [ЕСУМ I, 563].

Буковинки носили горботки у свято і в будень. Одяг відрізнявся оздобленням. До «назв святкової горботки» належать мовні одиниці: *горботка забІрана*, (*забЕрана*), *горботка роблЕна*, *чорна горботка з всілякими квітками*.

Одним з поширених різновидів поясного одягу була *фота* «кольорова запаска, різновид горботки, який виготовляли фабричним способом». Фота, на відміну від горботки, була святковим одягом. Діалектоносії стверджують *Колис давно кожда молода мусила мати фоту* (с.Мамаївці Кіцманського району). Слово *фота* поширене у Заставнівському, Кіцманському, Сторожинецькому, Вижицькому, Глибоцькому, Новоселицькому р-нах, у гуцульських говірках [ГГ, 47]; пор. також у наддністрянських говірках *фота* «обгортка із двох пілок, які носять замість спідниці» [Шило, 263].

Щодо походження слова *фота* Б. Кобилянський зазначає: «Через грецьке і молдавсько-волоське посередництво сприйнялась у покутських і гуцульських говірках назва спіднього жіночого одягу *фота* – червона або чорна шерстяна тканина домашнього виробу в одній пілці. В мовах молдавській, румунській, угорській слово це взято з грецької, а останнє із турецько-османського *futa*, яке в свою чергу походить з арабської» [2, с. 243].

Слово *катрінца* «вид плахти, витканої з різнокольорових ниток» – румунського походження, пор. *catrință* «домоткана вовняна опинка» [РУС, 72] У XIX ст. у румунів побутував звичай наступати на катрінцу, напевно, у такий спосіб виказати свою зверхність над жінкою [Бук., 64] Слово поширене у Кельменецькому і Сокирянському районах, які межують з Молдовою.

Буковинки носили *ріклю* «спідницю, зібрану на талії в гармошку, переважно квітчасту». У деяких населених пунктах це був обов'язковий одяг молодой: *Ріклі бУли чорні або червоні, а на них квітки і їх убирали лиш княгині* (с. Борівці Кіцманського р-ну). Первісно *рікля* «старовинний жіночий костюм з декольте; жіноча сукня, спідниця» – запозичення з німецької мови [ЕСУМ V, 95]. У с. Борівці Кіцманського району на весілля одягали *мальовані ріклі*, тобто кольорові (здебільшого червоні).

Гуцулки Буковини як поясний одяг використовували *запАски і опІнки*. *Опинка* – «плахта, запаска» [НТСУМ II, 466]. Слово *опІнка*, напевно, мало первісний вигляд *запинанка* «передник, фартух» [Тим. I, 281], пор. у гуцульських говірках Закарпаття *опинка* «запаска, замість халата» [Піп., 126], у говірках Нижньої Наддніпрянщини *опинка* «фартух» [Чаб. II, 54].

Тлумачення слова *запаска* знаходимо у Словнику Б. Грінченка: «женская одежда, замѣняющая юбку» [Грінч. II, 76], з цим же значенням побутує слово *запаска* у гуцульських говірках [ГГ, 77]. *Запаска* «фартух» у буковинських говірках [СБГ, 138], у наддністрянськх [Шило, 123] та західноволинських [Корз., 121].

Тож етнолінгвістичний аспект дослідження лексики передбачає з'ясування культурної компоненти реалії позамовної дійсності.

Перелік використаних джерел

Бук. – Буковина. Загальне краєзнавство / [перекл. з нім. Ф. С. Андрийця, А. Т. Квасецького]. Чернівці : Зелена Буковина, 2004. 484 с. (Історична бібліотека «Зеленої Буковини»).

ГГ. – Гуцульські говірки. Короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. Львів, 1997. 232 с.

Грінч. – Гринченка Б.Д. Словарь української мови. У 4-т. / [ред. В. Д. Гринченка; передм. О. Тараненко]; репринт. вид. 1906–1907 pp.]. К. : Лексикон, 1996.

РУС, 72 Румунсько-український словник / ред. М. Ilie / Tipărit la Imprimeria «Vasovia» Vasău, 2008. 563 с.

Корз. – Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика: зб. наук. пр. / [ред. І. Г. Матвія та ін.]. К. : Наук. думка, 1987. С. 262–268.

НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. / [уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко]. К. : Аконт, 2001.

Тим. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. У 2-х кн. / відп. ред. В. В. Німчук; передм. В. В. Німчук]. К., 2002.

Чаб. – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. У 4-х т. / В. А. Чабаненко. Запоріжжя, 1992.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

Список використаної літератури

1. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови) К. : Рад. школа, 1960. 276 с.

2. Прокопенко В. Назви одягу, взуття та головних уборів у буковинських говірках Питання історії і діалектології. Львів, 1961. Кн. 2. Т. 42. Вип. 11. С. 45–62.

НАЗВИ ВИРОБІВ КОВАЛЬСТВА У ГОВІРЦІ СЕЛА ВАСИЛІВ ЗАСТАВНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наталія Руснак

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Валентина Радик

*магістр кафедри сучасної української мови Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
v.raduk@chnu.edu.ua*

За класифікацією Костя Федоровича Германа, говірка села Василів Заставнівського району Чернівецької області належить до буковинських говірок із рисами наддністрянських.

Важливим ремеслом у селі Василів було ковальство. Село славилося ковалями та столярами.

Лексика на позначення виробів ковальства формує такі угруповання: 1) назви предметів побуту: *кавуш, кофля, путня, рафа, станок, терб'єчка*; 2) назви предметів для догляду за худобою: *жсребло, приколинь, ланц, кулко*; 3) назви предметів для будівництва та назви будівель: *кельня, кливец, клямбри, коїц, колодка, корма, роскаль, фіртка*.

Назви професійної лексики ковальства проаналізовано за Етимологічним словником української мови та Словником буковинських говірок. Серед назв предметів побуту виокремлюємо:

Кофля – ополонник. *Озми кофлю, черпни борщю*. Етимологи вважають, що слово *кофля* – це результат контамінації п. *chochla* «ополоник» (або укр. [хóхля] «тс.») і п. ст. *kofel* «кухоль», що відбулася у польських або суміжних з ними українських говірках [ЕСУМ VI, с. 205]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *кофля* зареєстрована з таким самим значенням [СБГ, с. 228].

Путня – відро. *Понаскладували тут цих путень, шо нема куда пройти до хати*. Загальноприйнятої етимології щодо слова *путня* немає. Ймовірно, це слово запозичене через польське посередництво з давньовірхньонімецької мови; двн. *butina* (*putina*), свн. *buten*, нвн. *Bütte* «діжка, чан» (баварське [putten] «тс.») походять від лат. *butina*, гр. πυτίνη «оплетена пляшка» [ЕСУМ IV, с. 641].

Слово *путня* поширене в буковинських говірках [СБГ, с. 447].

З-поміж назв предметів для догляду за худобою такі слова.

Жгребло – щітка для розчісування корів. *Корову траба роцісувати, для цього є жгребло*. Назва запозичена з польської мови; п. *zgrzebło* «скребло, скребниця» походить від *grzebać* «ворушити, рити», спорідненого з укр. *гребті* [ЕСУМ II, с. 253]. У буковинських говірках *жгребло* – скребниця [СБГ, с. 111], як у говірці села Василів.

Кулко – невелике кільце на ланцюзі. *Припни корову до кулка*. На думку етимологів, слово кулко – запозичення з польської мови; п. *kółko* «коліщатко; кружок» є зменшеною формою від *koło* «коло, круг; колесо», що відповідає укр. *коло* [ЕСУМ III, с.134]. За *Словником буковинських говірок*, слово *кулко* багатозначне, пор.: 1) невелике кільце (в ланцюгу, упряжі тощо); 2) вічко в черевіку; 3) коло в танці; 4) кільце (візерунок на тканині, папері) [СБГ, с. 239].

До назв предметів для будівництва та назв будівель, виготовлених ковальством, належать:

Клямбри – металеві вставки, які забивають в стіну кімнати. *Щоб скіна була моцна, б'ють клямбри у стіну*. Лексема *клямбри* запозичена з німецької мови; свн. *klamer, klamere* (нвн. *Klammer*) «тс.» пов'язане з свн. *klamben, klambere* «міцно спаювати, сполучати скобою», споріднене з сангл. *clameren, clambren* «дертися вгору», *climben* «тс.» (англ. *climb* «тс.»), дісл. *klembra* «стискати» [ЕСУМ II, с. 469]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *клямбри* має три значення: 1) це дрюк із залізним гачком, щоб набирати відром воду з криниці та витягати затоплені відра; 2) пристрій для зривання плодів з високого дерева; 3) худа людина [СБГ, с. 211].

Коїц – клітка для курей. *Кури сидя у койци май тихо, тай добре несутьци*. Назва *коїц* запозичена з польської мови; п. *kojес* «клітка для свійської птиці; огорожа на скотному дворі, у хліву, у курнику; приміщення для пташенят, маленьких тварин; місце в коморі, огорожене для зерна; скриня, ящик для зерна; огорожа за домом для свиней чи інших маленьких тварини» пов'язане з ст. *kojес* «клітка; клітка для домашньої птиці, приміщення для птахів і тварин», що є результатом видозміни форми *kociес* «тс.», якій відповідає укр. *[котéць]* «комишева загата для ловлі риби», *[кутіць]* «клітка; огорожа для свиней, овець»; виводиться також від псл. **kojiti* «заспокоювати» (пор. укр. *по кій*) [ЕСУМ II,

с. 492]. З таким самим значенням слово *коїц* побутує у буковинських говірках [СБГ, с. 216].

Ювелірна справа також була відома у селі Василів. Проте Гривул Василина Василівна стверджує, що це не було таким відомим ремеслом у селі, як ткацтво, будівництво або вишивання.

Лексем на позначення ювелірної справи небагато. Серед них виокремлюємо: 1) назви прикрас, виготовлених ювелірами: *кульчики, перстень, салби, коралі*; 2) назви процесів, пов'язаних з ювелірною справою: *вінцувати, віглянцувати*.

Перстень – каблучка. *Мой, маю шє перстені від мОї баби*. Назву утворено від архаїчного слова *перст* «палець», що має праслов'янське походження; псл. **pъrstь* «палець» споріднене з лит. *pirštas*, лтс. *pirksts*, прус. *pirsten* «тс.», а також, очевидно, з двн. *first* «гребінь даху», снн. *vorst* «стовп», лат. *postis* «тс.», дінд. *pr̥ṣṭhām* «хребет, вершина», ав. *paršta-* «спина» [ЕСУМ IV, с. 354]. У буковинських говірках лексема має фонетичні відповідники *перстинь, перстінь* та означає «залізне кільце, що з'єднує п'ятку коси з кіссям, наперстоку» [СБГ, с. 407].

Салби – намисто з монет для нареченої. *Салби шє маю давні, може, шє від мОї прабаби*. Етимологи вважають, що це слово запозичене з румунської мови; рум. *sălbă* «намисто» виводиться від лат. *subalba* «білувата», утвореного з прийменника *sub* «під» і прикметника *albus* «білий» [ЕСУМ V, с. 168]. У *Словнику буковинських говірок* слово *салби* фігурує з таким самим значенням [СБГ, с. 474].

Віглянцувати – натерти до блиску, зробити глянцеvim та сяючим. *Перстені треба віглянцувати, щоб аж блищєли*. Лексема *віглянцувати* запозичен з німецької мови; нім. *Glanz* «блиск» споріднене з псл. **ględēti*, укр. *глядіти* [ЕСУМ I, с. 532]. У *Словнику буковинських говірок* лексема *віглянцувати* – начистити до блиску [СБГ, с. 52].

Наразі лексика на позначення виробів ковальства використовується у говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області, хоча саме ремесло відійшло у минуле.

Список використаної літератури

1. Етимологічний словник української мови. У 7 т./ ред. О. С. Мельничук та ін. Київ : Наук. думка, 1982 – 2012.
2. Словник буковинських говірок / заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСИЧНОЇ ПЛАТФОРМИ «ПУЛЬС» НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Олена Синчак

*кандидат філологічних наук, доцентка кафедри філології
Українського католицького університету,
o_synchak@ucu.edu.ua*

Юрій Прокопенко

*здобувач Львівського національного університету імені Івана
Франка, georgeprokopenko.vn@gmail.com*

Інтеграція України в європейський освітній простір і зростання попиту на вивчення української мови після повномасштабного вторгнення росії зумовлюють модернізацію методик і технологій викладання [1]. Як зазначає О. Тараненко, війна змінила ставлення суспільства до мовної ситуації: українська мова усвідомлюється як чинник безпеки, тоді як російська – як «мова окупантів» [2, с. 15–16]. В умовах цифровізації особливого значення набувають інноваційні застосунки, що підвищують ефективність навчання й забезпечують відповідність CEFR. Знання іноземної мови асоціюється зі знанням слів [3, с. 158], а опанування лексики є осердям мовної освіти [4, с. 31]. Водночас затверджений Стандарт державної мови для рівнів A1–C2 [5] не визначає обсягу лексики за рівнями CEFR. Нині створені лексичні мінімуми, як-от «1000 й 1 слово» О. Туркевич і К. Бородін [6], «Лексичний мінімум з української мови для слухачів-іноземців підготовчого відділення» Л. Азарової [7] рідко узгоджуються з CEFR і ґрунтуються радше на експертизі укладачів, ніж на корпусних даних. На цьому тлі вирізняється новостворена лексична платформа «Пульс», що створила команда Школи української мови та культури УКУ [11]. Вона поєднує корпусні дані з експертною оцінкою, враховує частотність, поширеність і навчальні цілі. Це дозволяє визначати списки слів на кожному рівні, структурувати їх за складністю і темами. Дослідники А. Пінтар і Т. Франсуа відзначають, що базування профілів лише на частотності або лише на експертній оцінці має свої обмеження [8, с. 86]. Своєю чергою,

А. Капель описує засади укладання English Profile, наголошуючи на аналітичній валідації наявних списків слів [9, с. 2]. Методологію ж створення лексичного профілю ПУЛЬС на основі корпусу підручників з УМІ обґрунтовують О. Синчак, В. Старко та М. Бурак [10]. Вони зазначають, що згодом на основі запропонованого порівневого списку слів буде створено низку інших ресурсів, таких як навчальний словник з УМІ, навчальну платформу та інспектор текстів [10, с. 22]. Загалом, ПУЛЬС є «інноваційною лексичною платформою, яка надає докладну інформацію щодо словникового запасу з української мови як іноземної» [11], відкриваючи можливості для індивідуалізації навчання й формування власних списків слів відповідно до рівня та тематики. Далі наведемо приклади застосування цього ресурсу у навчальному процесі на прикладі теми «Місто». Для цього на платформі потрібно перейти на сторінку «Слова» й обрати там відповідну тематичну групу й рівень (див. Рис. 1).

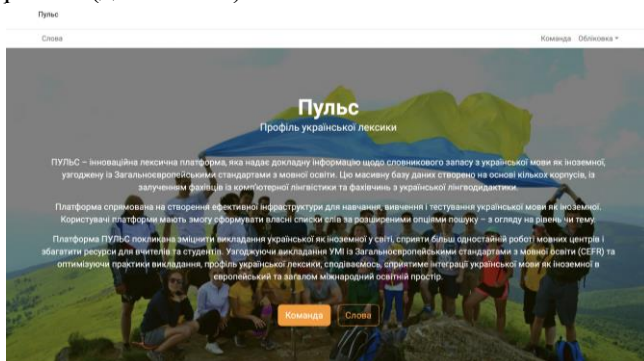

Рис. 1. Головна сторінка.

Запропонований перелік слів (див. Рис. 2) містить інформацію про написання слів, рівненалежність (відповідність рівням CEFR – Ю. П.), частиномовну належність та належність до тематичної групи (узгоджену і з вимогами CEFR, і зі згаданою вище новою редакцією Стандарту державної мови [5]). Відповідно до навчальних цілей, слова можна відсортувати за рівнем, частиною мови та тематичною групою. Така функціональність платформи дає змогу викладачам УМІ швидко відібрати лексику для вивчення на уроці, що суттєво полегшує створення лексичних завдань із конкретної теми на певному рівні.

Пульс

Слова

Команда Облікова *

Слова

Написання ▶	Рівень ▶	Частина мови ▶	Тематичні групи	За рівнем
шестиповхровий	B1	прикметник	Будинок, квартира, дім	☐ A1
гіталопохровий	B1	прикметник	Будинок, квартира, дім	☐ A2
шестиповхровий	B1	прикметник	Будинок, квартира, дім	☐ B1
гіталопохровий	B1	прикметник	Будинок, квартира, дім	☐ B2
ластівка	B2	іменник	Тварина	☐ C1
ластівка	B2	іменник	Тварина	☐ C2
ластівка	B1	іменник	Тварина	За частинами мови
ластівка	B1	іменник	Тварина	☐ іменник
ластівка	B1	іменник	Тварина	☐ прикметник
ластівка	B1	іменник	Тварина	☐ займенник
ластівка	B1	іменник	Тварина	☐ числівник
ластівка-іноземка	B1	іменник	Навчання й освіта	☐ дієслово
студентка-іноземка	B1	іменник	Навчання й освіта	☐ прислівник
інді-рок	B1	іменник	Захоплення і дозвілля, Мистецтво і розваги	☐ прийменник
інді-рок	B1	іменник	Захоплення і дозвілля, Мистецтво і розваги	☐ сполучник
мільярдерка	A2	іменник	Фінанси	☐ частка
				☐ вигук
				☐ неозначене слово
				☐ фраза

Рис. 2. Побудова лексичної платформи.

Застосувавши параметри: *A1, іменник, «Місто: заклади, будівлі, споруди»*, отримано перелік слів: *автовокзал, цирк, їдальня, аеропорт, завод, супермаркет, басейн, кінотеатр, інститут, базар, аптека, церква, вокзал, лікарня, стадіон, банк, пошта, клуб, готель, бібліотека, кафе, музей, ресторан, театр, школа, університет*. Цей матеріал може стати основою навчального модуля початкового рівня. Лексична платформа «Пульс» дає змогу не лише відсортувати слова, а й створювати навчальні активності: картки у Quizlet із фото, озвученням, прикладами речень та різнотипними вправами. Лексика теми «Місто» підходить для опанування місцевого відмінка (у місті, на вокзалі), чергування приголосних (к–ц) та вживання прийменників у/на. У підручнику «Яблуко» базового рівня саме на матеріалі міста вводиться місцевий відмінок. Слова можуть бути використані для рольових ігор, описів рідного міста, інтерактивних опитувань про знайомі місця, слухання тематичних текстів. «Пульс» забезпечує викладачів зручним інструментом для формування матеріалів відповідно до рівня й тематики, а студентів – мотивацією та умовами для розвитку комунікативних навичок у реальних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Українська мова набуває популярності у світі – Суспільне новини – Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/335872-ukrainska-mova-opinilas-sered-najpopularnisih-dla-vivcenna-u-sviti-duolingo/>.

2. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження). II. *Мовознавство*. 2023. № 4. С. 3–25.
3. Зозуля І. Є. Вивчення лексики української мови як іноземної. *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 13–15 березня 2019 р.* Вінниця: ВНТУ, 2019. С. 158–159.
4. Єщенко Н. Методика навчання лексики та граматики української мови в іншомовній аудиторії: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 243 с.
5. Стандарт державної мови «Українська мова як іноземна: рівні загального володіння А1–С2» / за ред. Д. В. Мазурик. Київ, 2024. 139 с.
6. Бородін К., Туркевич О. 1000 й 1 слово. Лексичний мінімум з української мови (А1) : навчальний посібник. *Slavic Language Education (Language-Lab)*. Берлін, 2023. 58 с.
7. Лексичний мінімум з української мови для слухачів-іноземців підготовчого відділення : [словник] / Л. Є. Азарова, І. Є. Зозуля, Л. В. Горчинська, Л. В. Солодар. Вінниця: ВНТУ, 2018. 128 с.
8. Pintard A., François T. Combining Expert Knowledge with Frequency Information to Infer CEFR Levels for Words. *Language Resources and Evaluation Conference*. 2020. P. 85–92.
9. Capel A. A1-B2 Vocabulary: Insights and Issues Arising from the English Profile Wordlists Project. *English Profile Journal*. 2010. Vol. 1, № 1. P. 1–11.
10. Synchak O., Starko V., Burak M. Developing a CEFR-Aligned Vocabulary List for Ukrainian as a Foreign Language. *Responding to the CEFR Alignment Handbook conference (Barcelona, 18th October 2024)*. URL: https://ealta.eu/wp-content/uploads/2024/12/Olena_Synchak_et-al.pdf.
11. Профіль української лексики | ПУЛЬС. URL: <https://puls-peremova.org>.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Наталія Сніжко

*кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної
лінгвістики Інституту української мови НАН України*
natasnow@ukr.net

Потужним пріоритетним напрямом сучасних лінгвістичних досліджень є лексикографічне моделювання динаміки українського мовомислення та систематизування знань про національно і культурно значущі мовні одиниці в інтегральних словниках нового покоління.

З метою всеосяжного адекватного відтворення традицій та інновацій українського світосприймання науковці відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України визначили нагальні завдання: 1) реєстрування та систематизування українського лексикону за парадигматичними, синтагматичними, епідигматичними, аксіологійними, хронологійними та ін. лексикографічними параметрами; 2) формування нової джерельної бази системних досліджень лексики та фразеології сучасної української мови; 3) оновлення системи лексикографічних маркерів для позначення динаміки лексичного та фразеологічного складу мови; 4) дослідження тенденцій та закономірностей розвитку лексичного складу мови; 5) моделювання мовної і концептуальної картин світу на основі нової джерельної бази сучасної лексикографії; 6) поглиблення теорії та прагматики тлумачної лексикографії; 7) розбудова української металексикографії; 8) поглиблення теорії інтегрального лексикографічного моделювання розвитку мови і суспільства; 9) формування наукових засад створення інтегральних лексикографічних середовищ тощо [2; 3].

У низці словників та теоретичних праць ХХІ століття українські лінгвісти засвідчують та осмислюють тенденції розвитку української мови і суспільства, увиразнюючи вагому роль національних традицій в мовному та суспільному розвитку [1–4]. Послідовно

у словниках ХХІ ст. відтворено мовні знаки української культури (ЗУЕЖ), увиразнено культурні традиції та звичаї українського народу (СУМЖ, СУМД, СМТОУ), реактивовано забуту давню етнічну лексику (УЛ), зібрано нову й авторську лексику, досліджено тенденції неосемантизації (Г.М. Вокальчук, Є.А. Карпіловська, В.В. Максимчук, А.М. Нелюба, Н.М. Сологуб, О.М. Тищенко, Ю.О. Цигвинцева та ін.). Постає можливість теоретичного осмислення динамічних процесів у сучасній українській мові, систематизування знань про специфіку її розвитку в умовах російсько-української війни тощо. Основне завдання інтегральних лінгвістичних досліджень – зберегти ментальну основу української мовотворчості й увиразнити вагомість питомої лексики для розвитку мови в умовах сучасних глобальних викликів.

Традиційно укладачі українських тлумачних словників здійснюють комплексний лексикографічний опис лексичного складу мови, увиразнюють його художньо-образний потенціал та здатність термінологічного застосування. Системна параметризація лексики за сферами її побутування уявляє поліфункційність мови, забезпечення усіх сфер мовної діяльності. За принципом всебічного опису лексики, дібраної з творів різних стилів і жанрів, укладаємо і новітній тлумачний «Словник сучасної української мови активного типу» (далі – АСУМ) [4]. АСУМ – надійний спосіб адекватного відтворення сучасного активного лексикону, увиразнення ролі мовотворчих традицій народу у збереженні й розвитку мови. АСУМ містить інформацію про сучасну термінологію та фразеологію, моделює структуру лексичного ядра мови та відтворює активне функціонування його одиниць. У рамках послідовного системного опису лексики науковцями ХХІ ст. АСУМ постає основою осмислення співвідношення активної й пасивної лексики української мови. В УЛ лексикографи зібрали лексику давню, забуту, а також нову й реактивовану, в реєстрі АСУМ подали сучасну активну лексику. Сукупно обидва словники постають цінним джерелом дослідження стратифікації лексики, моделювання лексичного ядра мови і тих концептуальних домінант (констант культури), які важливі для українців завжди [4–6].

Сучасний мовний світ – це творчий доробок провідних українських письменників, перекладачів, журналістів, науковців, громадських діячів, у якому відтворено традиції та інновації українського світосприймання. Напрямок послідовного лексикографічного моделювання українського світосприймання дозволяє простежити вагомість традицій віри, любові, прощення, творчості й рішучого опору загарбникам, брехунам та зрадникам. Автори текстів сучасної літератури суголосні в засудженні явищ тоталітаризму, зросійщення українського народу, загарбницької імперської політики держави-агресора. Усі ці проблеми змодельовані укладачами СМТОУ (на основі творів О. Гончара, І. Дзюби, Гр. Тютюнника, Є. Сверстюка, М. Лукаша, О. Забужко та Ю. Андруховича) й знаходять продовження в АСУМ, у якому мовні і концептуальні здобутки постають на основі текстів Л. Костенко, В. Шкляра, В. Лиса, Н. Гуменюк, М. Матіос, З. Мензатюк, І. Савки, Дари Корній, Г. Вдовиченко, Д. Чередниченко, С. Талан, Люко Дашвар, В. Слапчука, С. Жадана, М. Кідрука, Л. Ворониної, Л. Мовчун, Ю. Ілюхи, Орести Осійчук, А. Кокотюхи, Д. Гнатко та ін. креативних особистостей.

Новітня українська лексикографія засвідчує майстерне використання письменниками традиційних засобів художньо-образного відтворення українського мовомислення та створення ними низки нових яскравих образних висловів і влучних ФО. Дослідження механізмів метафоризації, творення нових порівнянь, фразеологізмів та афоризмів – шлях до з'ясування глибинної мотивації мовотворчості та чинників високої української духовності, закоріненої у фольклорну та народно-пісенну творчість. Системне відтворення знаків української культури, концептуальних доміант, констант культури, низки фразеологізмів, афоризмів, образних висловів тощо у нових лексикографічних працях – важливе підґрунтя перспективних досліджень мовного і суспільного розвитку та моделювання українського мовомислення і світосприймання.

Джерела

ЗУЕЖ – В.В. Жайворонок. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

СМТОУ – Словник мови творчих особистостей України другої

половини XX – початку XXI століття. З.Г. Козирєва, Л.В. Мовчун, І.А. Самойлова, Н.В. Сніжко, О.М. Тищенко, Т.В. Цимбалюк-Скопненко, Л.І. Дідун; Наук. ред. Є.А. Карпіловська, З.Г. Козирєва. Київ: Інститут української мови НАН України, 2022. [Електронне видання]. URL: <https://drive.google.com/file/d/>

СУМД – Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х кн. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

СУМЖ – Словник української мови. За ред. В.В. Жайворонка. Київ: Просвіта, 2012. 1320 с.

УЛ – Український лексикон кінця XX – початку XXI ст.: словник-індекс: у 3-х т. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

Література

1. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

2. Сніжко Н.В. Концепції новітніх тлумачних словників української мови та проблеми металексикографії. *Українська мова*. 2022. № 3. С. 3–24.

3. Сніжко Н.В. Металексикографія. *Лексикографічний бюлетень*. 36. наук. праць / Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Вип. 32. Київ, 2023. С. 270–272.

4. Сніжко Н.В. Новітній тлумачний словник активного типу: реєстр, джерела укладання, структура словникової статті. *Лексикографічна парадигма XXI ст.: теорія і методологія* / Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. 569 с. [Електронне видання] С. 452–476.

5. Сніжко Н.В. Сучасне українське мовомислення в художньо-образному та лексикографічному відтворенні. *Лексикографічний бюлетень*. 36. наук. праць / Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Вип. 32. Київ, 2023. С. 54–70.

6. Сніжко Н.В. Тенденції оновлення лексикону та джерельної бази сучасної академічної лексикографії. *Галактика Слова*. Київ, 2020. С. 123–136.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ІНТИМНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Іванна Струк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
iv.struk@chnu.edu.ua

Інтимний дискурс посідає особливе місце в системі міжособистісної комунікації, оскільки поєднує емоційний, психологічний й соціокультурний складники. Його лінгвістичне осмислення дозволяє виявити не лише закономірності вербалізації інтимних переживань, а й механізми уникання прямого називання певних реалій. Інтимність як феномен мовлення постає складним поєднанням емоційно-почуттєвої та когнітивної сфер. У сучасному українському дискурсі вона знаходить своє втілення передусім у поетичному слові, у якому відображено не лише індивідуально-авторську модель любові, пристрасті чи духовної близькості, але й культурно-національні уявлення про сферу інтимного.

У науковій розвідці насамперед звертаємо увагу на інтимний дискурс закоханих, який вирізняє «спонтанність мовлення комунікантів, зосередження уваги на суб'єкті кохання, емоційність та експресивність, насиченість невербальними компонентами комунікації, серед яких провідними є постійний зоровий контакт, виражена міміка, посилена жестикуляція, емоційна забарвленість спілкування» [2]. Художня взаємодія автора й читача в поетичних творах пов'язана з поняттям інтимізації, під яким А. Загнітко розуміє «мовні засоби і прийоми, що передають настрій автора, наближають його до читача, роблять автора і читача співрозмовниками» [1, с. 215].

Інтимний досвід належить до однієї з найделікатніших сфер людського буття, що безпосередньо відображає емоційно-чуттєвий світ особистості. Українська поезія постає своєрідним простором художнього осмислення інтимності, де вербалізація почуттів відбувається через багатий спектр лексико-семантичних засобів. Дослідження семантичного аспекту вербалізації інтимності дозволяє

виявити специфіку поетичної мови, простежити динаміку образних систем та оцінити роль метафорики й символіки в репрезентації внутрішнього світу ліричного суб'єкта.

Вербалізація інтимного досвіду в поезії представлена у двох взаємопов'язаних вимірах: лексико-семантичному (добір слів, що репрезентують емоційні, тілесні, еротичні, екзистенційні стани) та образно-символічному (використання метафор, порівнянь, символів, здатних передати почуття).

Українські поети широко використовують лексику, що маркує природні реалії та є семантичним кодом інтимності: *І пахнеш ти, як синій степ, / омитий свіжими вітрами...* (І. Калинець). Автор репрезентує інтимність через відчуття запаху, асоційованого з безмежністю, чистотою та свободою. Нерідко природа постає тлом романтичної зустрічі: *Ніч яка, господи! Місячна, зоряна: / Ясно, хоч голки збирай... / Вийди, кохана, працю зморена, / Хоч на хвилиночку в гай!* (М. Старицький). Лексеми *ніч, місячна, зоряна, гай* кодують інтимну атмосферу як гармонію космосу й людини та підсилюють чуттєві переживання.

У поезії Л. Костенко інтимний досвід постає як гармонія природи та почуттів. Любов прирівнюється до природних процесів – запаху сосни, музики беріз, ранкових і вечірніх ароматів: *Недумано, негадано / забігла в глухомань, / де сосни пахнуть ладаном / в кадильницях світань. / Де вечір пахне м'ятою, / аж холодно джмелю. / А я тебе, / а я тебе, / а я тебе / люблю! / Ловлю твоє проміння крізь музику беріз. / Люблю до оніміння, до стогону, до сліз.* (Л. Костенко). Лексеми «ладан», «кадильниця» апелюють до релігійного (культового) простору: кохання набуває ознак обрядовості, святості. Наростання емоційної напруги посилює градація: *«люблю до оніміння, до стогону, до сліз»*. В іншій поезії Л. Костенко репрезентує екзистенційно-емоційний вимір інтимності, зокрема через лексику на позначення фізичного страждання («відболіла», «отрута», «печаль»), що відтворює драматизм інтимних стосунків: *Я дуже тяжко Вами відболіла. / Це все було як марення, як сон* (Л. Костенко); *І як тепер тебе забути? / Душа до краю добрела. / Такої дивної отрути / я ще ніколи не пила / Такої чистої печалі...* (Л. Костенко). Семантичний континуум вірша будується на метафорах хвороби, отрути, сну й смерті, які

відображають трансформацію любовного почуття у страждання.

У поетичних рядках спостерігаємо метонімічне та метафоричне ототожнення коханої зі світом та часом, зокрема в М. Вінграновського образ коханої стає часовим універсумом, що охоплює цілу добу. Лексико-семантичне поле «часу» трансформується у поле «любові»: *Ти – ранок мій, ти – південь мій і вечір. / Ти – ніч моя... Хоч все на світі – втеча!* (М. Вінграновський).

Інтимність як центр світового порядку та основу життя моделює у своїй поезії В. Стус: *Тільки тобою білий святиться світ, / тільки тобою повняться брості віт, / запарувала духом твоїм рілля, / тільки тобою тішиться немовля, спів калиновий піниться над водою – / тільки тобою, тільки тобою! / Тільки тобою серце кричить мос. / Тільки тобою сили мені стає / далі брести хугою світовою, / тільки Тобою, тільки Тобою* (В. Стус). Присвятивши твір своїй дружині, автор підкреслює винятковість та сакральність своєї коханої жінки через ритмічну анафору (*тільки тобою*), яка є лексичним стрижнем тексту.

Важливе місце в інтимному поетичному дискурсі займає еротична символіка, наприклад, у рядках Д. Павличка інтимність вербалізована через тілесну метафорику, з'єднану з музичною символікою: *Візьми мене, як арфу, поміж ноги, / І грай, і грай, та струни не порви, / Бо я прийшов з далекої дороги, / Подібний до згорілої трави* (Д. Павличко). Лексеми *арфа*, *струни* метафоризують тіло як музичний інструмент, що втілює одночасно еротичний та естетичний аспекти інтимності. У ще одній інтимній поезії Д. Павличко апелює до біблійного коду, де яблуко символізує спокусу й тілесність: *Ти, мов яблуко з галузки, / Впала в трави молоді. / Я звільнив тебе від блузки, / Клавиши руку на груді* (Д. Павличко). Фізична близькість постає як акт переродження («я злетів, я народився»), що поєднує тілесне й духовне, а інтимність одночасно репрезентована як чуттєва й сакральна подія: *Я звільнив тебе від льолі / І від інших одержин, / Розглядаючи поволі / Кучерявий, гострий клин. / Я на нього настромився, / Я відчув небесний біль, / Я злетів, я народився* (Д. Павличко).

В інтимному поетичному дискурсі поети нерідко звертаються до алюзій, зокрема Михайль Семенко вербалізує інтимність через звернення до образів відомих письменників («в тобі і Стріндберг

і Ростан»)), що розширює смисловий простір, підкреслюючи універсальність інтимного досвіду. *Я люблю твоїй стан / Я закоханий у згиби тіла / В тобі і Стріндберг і Ростан / Як затремтіла / Прекрасна ніби станс / Ти у екстазах загорілась...* (Михайль Семенко). Лексеми «стан», «тіло», «згиби» відтворюють безпосереднє тілесне сприйняття.

Інтимний простір тілесного дотику через семантику наближення створює Г. Чубай: *Коли до губ твоїх лишається півподиху, / Коли до губ твоїх лишається півкроку* (Г. Чубай). Відчуття інтимності забезпечують лексеми *подих, губи, крок*, які відображають фізичну близькість, межу єднання.

Отже, інтимний досвід у сучасній українській поезії постає багатовимірним феноменом, що поєднує емоційно-чуттєвий, тілесний, духовний та екзистенційний виміри. Вербалізацію цього досвіду забезпечують різні лексико-семантичні засоби, серед яких особливе місце займає символіка природи, метафоричні й метонімічні перенесення, еротична образність. Інтимність у поетичному слові постає не лише як художній засіб відтворення особистісного переживання, але і як культурно-національна категорія, що репрезентує уявлення українців про любов, близькість і сенс людського буття.

Список використаної літератури

1. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни у 4 т. Донецьк: ДонНУ, 2012. 386 с.
2. Зимич Є. В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості маритального діалогічного дискурсу: дис. ... канд. філол. наук: спеціальність 10.02.04 – германські мови. Харків, 2011.

СЕМАНТИКО-КОМУНІКАТИВНІ ПАРАМЕТРИ АСИМЕТРИЧНИХ СИНТАКСИЧНИХ СТРУКТУР У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ

Галина Теслицька

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
g.teslitska@chnu.edu.ua*

Поетичний синтаксис – це система спеціальних засобів побудови мовлення, що пов'язані зі своєрідністю зображуваних у творі характерів та життєвих ситуацій, а також з авторським світобаченням. Актуальність дослідження поетичного синтаксису зумовлена необхідністю аналізу прийомів добору лексичних елементів у синтаксичні конструкції різного типу, що формують надфразні єдності. Водночас у поетичному тексті основними є закони ритміки та метрики, що зумовлюють побудову синтаксичних структур. Дослідження синтаксичної природи поетичних текстів передбачає не лише типологічний аналіз синтаксичних єдностей і типів граматичного зв'язку слів у реченні, а й спонукає до вияву фактів коригування чи навіть зміни значення всієї фрази з урахуванням семантичного співвідношення її частин.

Визначальною особливістю мови поетичних творів, за твердженням Л. Савченко, є функційний потенціал слова: «Поетизм убирає в себе безліч відтінків, несе в собі заряд суб'єктивності, водночас ґрунтуючись на об'єктивних законах мови» [2, с. 144]. У простому ускладненому реченні формально-синтаксична структура передбачає наявність одного граматичного центру, вираженого головними членами речення, в семантико-синтаксичному аспекті у такій конструкції виокремлюємо основне повідомлення первинної предикації та конструкцію вторинної предикації, що виражена ускладнювальним компонентом. У комунікативно-прагматичному аспекті, на думку Ф. Бацевича, оприявлено типи комунікативних смислів, які досліджувана конструкція «вносить в змістову організацію висловлень та плин дискурсу загалом» [1, с. 183].

За відтворення однієї і тієї ж ситуації дійсності людина пізнає нові її риси та грані. Оскільки кожна така ситуація характеризується певними диференційними ознаками, природно, що вони при неодноразовому відображенні реальності у свідомості виступають як нетотожні смисли. Специфіка ускладненого речення обумовлена різноманітними способами вербалізації однакового позамовного змісту. До синтаксичних конструкцій асиметричної будови зараховують речення із відокремленими й однорідними членами, звертаннями, вставними та вставленими конструкціями.

Однорідні члени речення виражають вторинну предикацію, набуваючи пропозитивної семантики у разі передавання додаткової інформації. Однорідність членів речення - це явище вияву мовленнєвих модальних та емотивних значень, що найвиразніше демонструють однорідні присудки: *Забатажжи, завирували, пролились шляхи* [3, с. 50]; *У лісі рівний голубий вогонь горів і струнчив жертвенні дерева* [3, с. 42].

Намагаючись досягти певного психологічного та емоційного ефекту, у поетичному тексті використано різноманітний арсенал мовних засобів. Серед інвентаря цих засобів особливе місце посідають такі, що експліцитно репрезентовані на рівні синтаксичної структури речення, зокрема відокремлення як ритміко-інтонаційне (на письмі – пунктуаційне) та смислове відмежування конструкції, яка не входить до предикативного мінімуму. Тому синтаксична категорія відокремлення є явищем функціонального синтаксису, мовні ознаки якого виявляємо в граматично типізованих засобах членування думки. Відокремлений компонент поширює основний зміст повідомлення, створює перспективу розгортання речення, збагачує його новими предикативними лініями.

За допомогою напівпредикативних дієприслівникових конструкцій, що характеризують предмет, автор має змогу імпліцитно оцінити явища чи факти, передати низку суттєвих ознак: *Зібравши літніх райдуг оберемок, просторив вітер білу хоругов* [3, с. 242]; *Прозора незглибимість поїняла, оплівши плеском лоскотним проміння дитинне серце* [3; с. 50]; *І хиллячи всемолоде чоло, пройти під поглядом, немов під градом* [3, с. 362]. Особливість функціонування відокремленої дієприслівникової конструкції в тексті зумовлена специфікою дієприслівникової форми, яка

поєднує динамічність дієслова та статичку прислівника. Такі синтаксичні побудови конкретизують опис дій та наповнюють речення яскравим експресивним забарвленням.

Дієприкметникові звороти є одиницями пропозитивної номінації, в яких субстанція та ознака чітко розмежовані й перебувають у стосунку як об'єкт і предикат. Дієприкметниковий зворот репрезентує окрему пропозицію, тобто частину смислової структури речення, яка відбиває стосунок до реальної дійсності: *Немов рубін у чорнім адамашику, обачно критий білим німуванням, так снінь моїх озерце ширлатове лямує обережок начувань...* [3, с. 287]; *Ці сосни, **вбрані в синій-синій іній, на взгір'я вибігли й замерлі, мерехтом - чи то цвинтарним, а чи межисвітнім** - мені відкрили візерунки душ...* [3, с. 258]. Специфічною рисою поетичного мовлення є використання таких конструкцій для посилення вже названої ознаки, репрезентації її конкретно-чуттєвого образного змісту, напр.: *Син - **ще малий** - вигулькував, як птах, мала дочка - **живіша од живої** - як перепілка з-за трави густої скидалася* [3, с. 240]; *Вони сидять за столом, поклавши перед себе жилаві руки: **ось сухі і нервові - мамині, ось татові - важкі, неначе гирі*** [3, с. 104].

Вставні компоненти виражають ставлення мовця до повідомлюваного, відношення до попередньої чи наступної події, передаючи при цьому модальні відтінки, напр.: *Кизикнуло - і далі полетіло. А, **може, все причулося мені?*** [3, с.280]; *Живцем, **як кажуть**, в землю не залізли...* [3, с. 280]; *Церква святої Ірини криком кричить із імлі, **мабуть**, тобі вже, мій сину, зашпори в руки зайшли* [3, с. 152]; *Ти страждала? **Отже**, ти жила* [3, с. 137].

Вставлені конструкції виражають додаткове повідомлення, супровідні асоціативні зауваги, що поширюють, доповнюють зміст, акцентуючи увагу на важливих деталях чи нових фактах, не передбачених в момент формування думки. Наприклад: *Ніби повертаюся до давнього народження (**моє перейдене життя - то простір смерті**)* [3, с.167]; *І так над плесом мертвої води - **вона живіша від живої** - висне на шепелочку сподівання корінь* [3, с. 162]. Вставлені компоненти розривають безперервність синтаксичних зв'язків речення, утворюючи семантично та структурно необмежену кількість одиниць, яка не піддається суворій систематизації.

Речення зі звертаннями - це особливий підтип простих ускладнених речень із звертальними комунікатами, які виражають окрему додаткову семантичну пропозицію «звертання до адресата», напр.: *Струмуй, **ясна водо!** Реви **аеродроме!** Підносьтесь, **літаки!** Ридайте **груди ринв!** І землю **впережж**, **високий горне**. А все ж твої, **бід**о, **огром**и **затяжк**і* [3, с. 165].

Отже, наведений фактичний матеріал дає змогу зробити висновки про великий комунікативний та функційний потенціал однорідних та відокремлених членів речення, вставних і вставлених конструкцій, звертань, що мають значну семантичну місткість, розширюють сукупний зміст думки, передаючи додаткові значення.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Савченко Л. Г. До питання про семантичне поле поетичної лексики. Українська мова: історія і стилі. Харків, 1992. С. 141–150.
3. Стус В. Палімпсест: Вибране. Київ: Факт, 2006. 432 с.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНІ СТУДІЇ 1950-1960-х рр. У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНИХ ЗДОБУТКІВ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

Людмила Ткач

*доктор філологічних наук, професор кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

l.tkach@chnu.edu.ua

Соціокультурний феномен шістдесятництва та самих шістдесятників як творчих індивідуальностей ось уже впродовж кількох десятиріч залишається в центрі уваги сучасних культурологів, філософів, істориків, літературознавців. Спроби визначити саме поняття «шістдесятництва» засвідчені в сучасних енциклопедичних виданнях, серед яких, зокрема, такі: «молоде покоління митців 60-х ХХ ст, сформоване в період тимчасової „відлиги” радянського режиму, засудження сталінізму та часткової реабілітації деяких представників „розстріляного відродження”» [4, с. 587], що прийшло в літературу й образотворче мистецтво з новими художніми формами й усвідомленням «спадкоємності національних цінностей» [4, с. 587]; «літературно-мистецька та суспільно-політ. течія серед укр. інтелектуальної еліти наприкінці 1950-х – на поч. 1970-х рр.; <...> творчість якої характеризувалася пошуками „правди і чесної позиції”, „власної індивідуальності”, нових форм творчості, переглядом морально-етичних цінностей у житті та літературі»; відходом «від усталеної системи художньо-естетичних координат соцреалізму» [1]. У підсумку енциклопедичної статті О. Бажан констатує, що «масований ідеологічний тиск владних структур, політ. репресії 1965–72 змусили частину шістдесятників вдатися до «внутрішньої еміграції» (Л. Костенко, В. Шевчук) або підпорядкуватися наявним «правилам гри» в рад. соціумі (В. Коротич, Д. Павличко, І. Драч, Б. Олійник), інші обрали шлях відкритого протистояння тоталітарному режимові (І. Калинець, Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Стус, В. Чорновіл). Р. Мокрик називає шістдесятників «когортою молодих інтелектуалів», а в самій

назві монографії – «Бунт проти імперії» – красномовно визначає їхню творчість та позицію щодо владних структур [6].

Темі шістдесятників присвячений окремий випуск журналу «Локальна історія» за 2024 р. [5], де подано надзвичайно цікаві матеріали про альтернативний етнографічний музей Івана Гончара, про сучасний музей шістдесятників; на нових фактах і в новій інтерпретації розкрито творчість Алли Горської, Опанаса Заливахи, Галини Севрук, Людмили Семикіної, Любові Панченко та інших митців. Важливим кроком в осмисленні й трактуванні поняття шістдесятництва саме в українській культурі стала праця С. Белецци «Берег чекань» [2], в якій чимало загалом відомих фактів з історії життя і творчості Л. Танюка, І. Дзюби, В. Симоненка, О. Гончара, Є. Сверстюка, М. Коцюбинської постають у новому навітленні.

Принципового акценту для розуміння шістдесятництва в контексті українства, боротьби за утвердження української національної ідентичності, збереження культурної спадкоємності надала Оксана Забужко в найновішій збірці своїх есеїв «Наша Європа»: так, зокрема, витоків українського шістдесятництва, на думку письменниці, треба дошукуватися в повстаннях у Гулагу та в переказах досвіду 15 млн. в'язнів, що повернулися звідти, а не в московській версії цих процесів – «московському преїскурантові» (як це іронічно називає О. Забужко), за яким українське шістдесятництво «починається з ласки Хрущова і Клубу Творчої Молоді під егідою ЦК ЛКСМУ» [3, с. 155].

Гадаю, саме цей принциповий момент, що його вперше чітко сформулювала О. Забужко, варто брати до уваги і в осмисленні та оцінці тих процесів, що характеризують розвиток українського мовознавства в період кінця 1950-х – початку 1970-х рр. Адже для утвердження національної ідентичності важливу роль відіграють не лише різні види мистецтва (образотворчого, музичного, сценічного, кінематографічного), а передусім – мова українського народу в її найрізноманітніших усних територіальних виявах, соціальних реєстрах та писемних стилях. Досвід українських мовознавців, що досягли професійної зрілості на середину 1950-х – початок 1970-х років і працювали в галузях історії української мови та діалектології, ще й досі мало вивчений, проте саме на цей

період припадають найпродуктивніші експедиційні дослідження діалектів української мови. Завдяки збиранню матеріалів до Атласу української мови за спеціальною Програмою в новій редакції 1949 р. з'явилися десятки публікацій, що подавали інформацію про діалектні особливості говірок з усіх наріч. Серед них праці П. Лисенка «Говірка с. Михайло-Коцюбинського, Чернігівської області» (Київ, 1950), «Деякі особливості говірок Олишівського району, Чернігівської області» (Київ, 1953), «Фонетичні і морфологічні особливості говірок Димерського району на Київщині» (Київ, 1954); П. Приступи «Говірки Брюховицького району Львівської області» (Київ, 1957); Л. Лисиченко «Із спостережень над фонетичними особливостями говірок Куп'янського і Дворічанського районів Харківської області» (Харків, 1957); В. Ващенко «Полтавські говори» (Харків, 1957); Я. Пури «Говірки західної Дрогобиччини» (Львів, 1958); М. Перетятко «Фонетичні особливості говірок Дубенського району Рівненської області» (Дрогобич, 1959); Д. Бандрівського «Говірки Підбузького району Львівської області» (Київ, 1960); І. Варченка «Лубенські говірки і діалектна суміжність» (Київ, 1963) та ін. (докладніше див. [8]).

В українській діалектології цього періоду провідну роль відігравали визначні мовознавці – С. Бевзенко, Й. Дзедзелівський, В. Ващенко, які створили свої наукові школи. Докторська дисертація Й. Дзедзелівського – «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР» (1961 р.) – послужила чинником до активізації подібних досліджень і на матеріалі інших говорів. Упродовж 1960-х рр. виконані й захищені кандидатські дисертації, присвячені особливостям буковинських та суміжних з ними подільських і придунайських говірок південно-західного наріччя. Авторами таких праць були: В. Прокопенко (про лексику буковинських говірок, 1962 р.), К. Лук'янюк (про суфісальне словотворення в буковинських говірках, 1966 р.), Т. Заворотна (про лексику українських придунайських говорів, 1968 р) тощо.

Українські діалектологи 1950–1960-х рр., хоч їх і не назвеш «молодим поколінням митців», забезпечили неоціненний результат у вивченні природної, живої української мови в устах її діалектоносіїв, нагромадили, зберегли, систематизували, картографували науково достовірний фактаж, що й дотепер не втратив свого

значення для зіставних міждіалектних і міжмовних досліджень і служить базою для розуміння територіальних меж діалектів української мови, української етномовної території в цілому та ідентифікує носіїв різних діалектів української мови як представників того самого народу-етносу.

Не втратили своєї наукової вартості праці, опубліковані 1962 р. в матеріалах міжвузівської наукової конференції «Питання історичного розвитку української мови», що відбулася в Харкові 15–20 грудня 1959 р. [7]. Дискусійність поглядів на історичні етапи розвитку української мови, розкриття зв'язків старої української книжної мови з діалектами української мови та українською літературною мовою нового періоду, ґрунтовний підхід до аргументування своїх поглядів характеризує праці М. Наконечного, Є. Марковського, П. Тимошенка. Попри те, що термінологія, якою послуговувалися мовознавці того часу, не позбавлена доважків ідеології «братерства трьох народів» та «спільної мовної коліски», проте основний зміст досліджень та аналіз мовних фактів може бути прикладом чесної наукової позиції.

Утвердження національної ідентичності, пошуки її джерел та історичних основ були серед провідних ідей українських шістдесятників-митців. Отже, й те, що належить до здобутків українських діалектологів цього періоду, потрібно розглядати в широкому культурному контексті шістдесятництва, не звужуючи його виключно до діяльності «молодого покоління», а шануючи діяльність представників усіх поколінь, якщо вони чесно працювали для української культури – і в її мистецьких верховіттях, і в академічних та університетських царинах.

Список використаної літератури

1. Бажан О. Г. Шістдесятництво. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ : Наук. думка, 2013. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=shistdesjatystvo> (останній перегляд: 01.09.2025).

2. Белецца Сімоні Аттіліо. Берег чекань. Культурологічне дослідження шістдесятництва. Пер. з англ. Маргарити Єгорченко. Київ : «Дух і літера», 2024. 448 с.

3. Забужко О. Наша Європа : збірка есеїв. Київ : Видавничий дім «Комора», 2025. 304 с.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с. (Енциклопедія ерудита).
5. Локальна історія : журнал. 2024. № 7 (69): Шістдесятники. Видавець ГО «Українська Галицька Асамблея». 96 с.
6. Мокрик Р. Бунт проти імперії. Київ : А-Ба-БаА-Га-Ла-Ма-Га, 2023. 416 с.
7. Питання історичного розвитку української мови : праці міжвузівської наукової конференції, присвяченої V Міжнародному з'їздові славістів (м. Харків, 15–20 грудня 1959 р.). Харків : Видавництво Харківського державного університету, 1962.
8. Ткач Л., Леснова В. Роль діалектологічної практики в дослідженні сучасного говіркового мовлення (на матеріалі з села Ярівка Хотинського району Чернівецької області). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. Ужгород, 2016. Вип. 21: *Ареалогія й ономастика* : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 13–14 жовтня 2016 р.). С. 99–106.

МОВНІ УНІФІКАТОРИ – ВІРУСИ ПРОКРАСТИ/НАЦІЇ

Анатолій Ткаченко

доктор філології, професор, професор Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
atain.48@ukr.net

Термін **уніфікатор** – мій. Не люблю його, ненавиджу явище, ним означене, але *мушу* уніфі-каркати. Як український синонім іноді вживаю *загальник*, хоча він має трохи іншу семантику. У статті «Закон економії мовних ресурсів чи лінощі ума?», опублікованій у колективній монографії на пошану незабутнього Богдана Івановича Мельничука, запропонував класифікацію уніфікаторів-загальників. Записав 100 передач циклу «Як знаходиться Слово» на телеканалі «Надія», 80 уже виставлено на моєму ютуб-каналі та на сторінці у фейсбуці.

Чому так названо цикл чи хай і хеш-тег, а по-нашому низку/ла-нцюжок виступів? Тому, що найпоширенішим *уніфікатором*, який міцно засів уже в підкірки, вважаю саме дієслово «знаходитися». Ніколи не казав, що його немає в нашій мові, у чому мене звинувачує один фейсбучний друг, але стверджую, що це зозулине пташа вигорнуло з рідного гнізда чималу купу яечок-родичів – *перебуває, розміщений, розташований, сидить, лежить, стоїть, зберігається, є, був* – і ще пригорщу контекстуальних, насамперед найбільш природного еліпса, що інтонаційно передається павзою, а на письмі – тире, яке знакує предикативність.

Отой мій затятий фейсбучний друг, намагаючись показати свою обізнаність зі слов'янськими мовами і не чуючи того, що кажу й повторюю, повторюю, повторюю стонадцять разів, зрештою *знаходить* убивчий контраргумент: «Слово "уніфікатор" не належить до академічної лінгвістичної термінології. Прошу користуватись при відповіді загальноновизнаними в науковій спільноті термінами». І притому вживає цілу низку інших уніфікаторів, зокрема й калькованих. Узагалі наше з ним фехтування – окрема новела. Але ось завершальні штрихи. Збагнувши, що переконати неможливо, відповідаю: «А ще дуже дякую Вам за справжню

філологічну солідарність і за намагання скрізь показати, який Ви крутий словникар, знавець усіх мов слов'янського люду, крім своєї сучасної, яку топчуть і топчуть мас-ко-медія, а Ви підтанцюєте на тому розтоптуванні. По цій мові бувайте здорові і не повчайте мене, будь ласка, тим, що я знаю давно, **дуже** давно, контекстуальний Ви наш, і не принижую я рідної мови, а борюся за неї, б'юся як риба об лід, і зустрічаю величезне розуміння, колеги, який підтверджує банальну істину: де два українці, там три мовознавці».

Найпростіше – видалити з друзів та й ніби по всьому. Але ж це не вихід. А як докричатися? Наводжу тут цю оповідку як свідчення догматичної зашкарублості й небажання дослухатися й дослухатися. Слово **уніфікатор** давно пора ввести до лінгвістичної термінології. Закон всесвітнього тяжіння був і до того, як Ньютонів впало яблуко на голову, а нам зараз на голови падають такі «яблука», зокрема й розбрату, що дай Боже їх витримати.

Отож прошу дослухатися й підтримати, шановні колеги-філологи. Річ не так у терміні, як у тенденції. Ось уже понад чверть віку стверджую, що словосполука «доктор філологічних наук» тавтологічна, достатньо **доктора філології** (так і підписуюсь і прошу не правити, як і в цих тезах); і що *літературознавча* чи *мовознавча наука* – теж тавтологія; і що *безкоштовний* – покруч (угніздився і в наше оголошення), його не зміг побороти навіть Максим Рильський... Колеги кивають, погоджуються, «Та тільки хура й досі там».

Попри те, що нас іще на 2-му курсі ділять на мово- та літературознавців, маємо лишатися насамперед **філологами**. Ось в оприлюдненому проєкті Програми дій Уряду на 2025–2026 рік, як стверджує Лариса Ніцой, на 342 сторінках жодного разу не згадується слово «мова». Чому лише ця чарівна жінка б'є тривогу, повторюючи й повторюючи не тільки словами, а й діями, безперечно, а проте постійно заперечувану істину, що мова – найголовніше?

Як і пісня. Іноді виручає те, що називаю піснетерапією, тобто звертання до народної та літературної пісні. Але нині прогресує й зворотне явище, надто ж коли тексти пишуть профі-музики, вони ж аматори-поети. Ось лише один рядок дуже популярної й досі пісні: «Мам, ти мене вибач». Земля пухом авторів, який

чомусь узяв був за псевдо для себе й гурту прізвище московського композитора, і хай пробачать мені його фани, але він одним рядком загнав у підкірку кількох поколінь аж дві помилки: родовий відмінок замість давального і деревенскую заміну кличного відмінка. Наш вокатив ніколи не закінчувався на приголосний! А втім, із кличним відмінком пора прощатися: ведучі постійно називають один одного Міш, Дім, Антош. А цей «мам» уже проріс у фільми, своїй дубльовані, у прозу й поезію, в назву повісті, яка ще й повторюється на початку кожного абзацу: «Пам'ятаєш, мам», у біл-борд «Мам, я в Азов».

А ми мовчимо. Я сфотографував той біл-борд і дав у фейсбуці з підписом:

Мамо, матусенько, матінко, ма'!..

Ось і білбордія глухоніма

Прикриває звияжним найменням «Азова»

Свято-мам-ське паплюження мови.

А ще оте прямкання на кожному кроці. Ось діалог із якогось шоу:

— Відстріляна гільза.

— Прям відстріляна?

— А ти понюхай.

— Прям понюхати?

Це жах **сленгу-секонд-генду** як і *кароц, двіж, тіпа, блін, дядь Вась, тьоть Тань*, а тепер ще й купа англiзмів. От вам і «мова розвивається», як періодично повчають мене прогресивні опоненти, а я дякую, бо не знав же ж того...

За браком місця – лиш кілька поширених уніфікаторів (своїх і калькованих):

дійсно, складова, локація, присутні/відсутні, у якості, рішення. використовувати, відправляти(сь), призупинити, тих, хто (множина + однина), **тим не мениш, за** (замість *по* – в усіх випадках), **задачі** (замість завдань)...

Окрема тема – військова та супутня термінологія, починаючи з назви **ЗСУ** (чому не військо?) вітання *«Здоров'я бажаю»* чи *«Бажаю здоров'я* (так чи так, а це ще царське *«Здравия желаю»* (наскільки сугестивніше – *«Доброго здоров'я!»* чи *«Здорові будьте!»* – скажете розмовне, а що в цьому поганого, у забутому українському привітанні – людям, не собі, як *«Здоров'я бажаю»*).

А ще – *зброя/озброєння* (як синоніми, хоча друге – процес), *розрахунок* гармати – *обслуга* тощо. І закінчуючи гаслом «*Все буде Україна*», передертим у тітушок-2013 «*Все будет Донбасс!*» та у Сталіна – «*Перемога буде за нами*» (хай буде з нами). А мова, як і думка – матеріальна.

Ще окрема тема – наші тести. Ось один із торішніх тестів ЄВІ для вступу в аспірантуру: «Більшість мовознавців вважає прагнення до економії мовленнєвих зусиль важливим (іноді навіть визначальним) чинником мовної (1) {пропущено ко́му}, інші **ж** {треба **а інші**} категорично заперечують економію як одну з рушійних сил мовного поступу.

Доберіть один правильний варіант **з-поміж** {4 приголосні поспіль, треба із-поміж} запропонованих для пропуску 1. А еволюції, Б революції, В деволуції, Г інволюції».

Запитання – для особливо обдарованих. Але зверніть увагу, скільки в ньому патосу, який навіть тих особливих націлить на *еволюцію*. Тимчасом еволюція може бути не тільки висхідною, а й зворотною. Не належу ні до тих, що подані в позитиві «одні», ні до тих, що в негативі «інші ж», бо вважаю, що економія таки потрібна як захист від пустопорожньої балаканини. Це дуже влучно сформулював Станіслав Єжи Лец у парадоксі: «*Напочатку було Слово, а наприкінці – словеса*». Але водночас вважаю, що незрідка, особливо наразі-надвазі, на сьогоднішній день, тобто **нині закон мовної економії обертається законом лінощів умарозуму**. А ще гадаю, що ці лінощі перегукуються з **прокрастинацією**, яка здатна взагалі **прокрасти націю**.

Уніфікатори, «рідні» й кальковані, живучі, як бур'яни: роками висапуєш їх у студентів, уже набрид, як гірка редька, а на захисті дипломів або в магістратурі – знов за рибу гроші. Позаторік написав напуття бакалаврам «**20 “не”**»:

- 1) не знаходитися, а бути, перебувати і ще сто слів;
- 2) не пересуватись, а рухатися і ще низка слів на означення руху;
- 3) не безкоштовний, а безоплатний, безплатний, без оплати;
- 4) не тим не менш, а зате, проте, однак, тимчасом, а втім, але, та все ж;
- 5) не складова, а складник, а ще краще, енергійніше – чинник;

- 6) не у якості, а як, у статусі, в ролі, за;
 - 7) не після опівночі (бо опівночі – це опівночі), а запівніч, по полуночі;
 - 8) не за спеціальністю (у когось так на титулі), а зі спеціальності;
 - 9) не кінцівки, а руки й ноги; не інша рука, а друга, бо їх дві;
 - 10) не відзначається динамізмом (бо не орденом), а вирізняється;
 - 11) не присутні епітети чи метафори, а є, наявні; автор вдається до них, а не «використовує»;
 - 12) не тимчасово призупинити, а зупинити, припинити, спинити – залежно від контексту;
 - 13) не дійсно, а справді, насправду, таки;
 - 14) не прослідковується, а простежується (в науковому контексті);
 - 15) не змінення життєвих умов чи «дата змінення» в комп'ютері, а зміна;
 - 16) не неочікувано, а несподівано; бо несподіванка, а не «нео-чі-ку-ванка»;
 - 17) не словосполучення, звукосполучення, а словосполука, звукосполука;
 - 18) не призвело (це негативний відтінок), а привело (якщо позитивний);
 - 19) не співпадає, а збігається, сходиться;
 - 20) не вартує, а коштує, бо вартують на варті.
- Шануймося, бо ми того... вартуємо? :)

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ВИМІРІ

Оксана Федунович-Швед

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін
Комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної
освіти Чернівецької області»
fot.2012@ukr.net*

Сучасна освіта орієнтована на підготовку особистості, здатної ефективно діяти в мінливому світі, приймати рішення, мислити критично та комунікувати. У цьому контексті діяльнісний підхід виступає методологічною основою, яка визначає стратегію та зміст навчання. В умовах Нової української школи діяльнісний підхід закріплений на рівні державних стандартів та освітніх програм. Він забезпечує реалізацію компетентнісного підходу та спрямовує навчальний процес на розвиток творчої, відповідальної й самостійної особистості.

Особливої ваги діяльнісний підхід набуває у мовно-літературній галузі, адже саме вона формує мовленнєву, читацьку й культурну компетентності школярів. Мовно-літературні дисципліни мають фундаментальне значення для формування особистості, оскільки сприяють розвитку мовленнєвої культури, критичного мислення, естетичних смаків та громадянської свідомості. Використання діяльнісного підходу в їх вивченні забезпечує активне включення учнів у процес інтерпретації художніх текстів, аналізу мовних явищ, створення власних усних і письмових висловлювань. Це дозволяє формувати не лише знання, а й практичну складову компетентності, необхідну для самореалізації та професійної діяльності.

Діяльнісний підхід до навчання – це не просто передача знань від учителя до учня, а організація активної пізнавальної діяльності школярів. Учень у такій моделі виступає суб'єктом навчання, який самостійно чи у взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу здобуває нові знання та формує вміння. Це дає змогу не

лише засвоювати навчальний матеріал, а й розвивати ключові компетентності, необхідні для життя в суспільстві.

У впровадженні діяльнісного підходу важливими є кілька принципів. Передусім – суб'єктність, що означає активну позицію учня в навчанні. Принцип інтеграції забезпечує взаємозв'язок між вивченням мови та літератури, перетворюючи їх на цілісну систему. Діалогічність передбачає навчання через обговорення, дискусії, дебати, що формує вміння відстоювати позицію й слухати інших. Проблемність полягає у створенні ситуацій, які стимулюють пошук, дослідження та творчість.

Практична реалізація діяльнісного підходу у мовно-літературній освіті здійснюється через різноманітні методи: проєктну роботу, дослідницькі завдання, написання есе та рецензій, творчі вправи зі словом. Значне місце посідають інтерактивні технології: рольові ігри, дебати, квести, сторітелінг тощо. Використання цифрових ресурсів (онлайн-бібліотек, текстових корпусів, мультимедійних платформ) посилює мотивацію та створює умови для розвитку цифрової грамотності.

Застосування діяльнісного підходу у вивченні мови та літератури сприяє зростанню пізнавальної активності учнів, формуванню комунікативної, соціальної й інформаційної компетентностей. Учні набувають умінь працювати з текстами, критично оцінювати інформацію, створювати власні висловлювання й медіапродукти. Це відповідає сучасним потребам суспільства та підготовці школярів до навчання впродовж життя.

Діяльнісний підхід є ефективним засобом модернізації мовно-літературної освіти. Його впровадження сприяє формуванню компетентного, творчого учня, здатного до критичного осмислення мовних і літературних явищ.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: реалії та перспективи. Київ : Педагогічна думка, 2011. 112 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Київ : МОН України, 2020.
3. Концепція «Нова українська школа»: засади реформування середньої освіти. Київ : МОН України, 2016. 35 с.
4. Токмань Г. Літературна освіта: компетентнісний підхід: методичний посібник. Київ : Академія, 2015. 110 с.

«РИТМІКА, ЮНА СЕСТРА МИЛОСЕРДЯ»: ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ВІРШЕМ СЕРГІЯ ЖАДАНА ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Юлія Цівінська

*аспірант кафедри української літератури Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
yuliatsivinska@gmail.com*

Збірка «Скрипниківка» С. Жадана, видана 2023-го року, – перша й поки що єдина книга поезії автора, що вміщує твори, написані під час повномасштабної російсько-української війни. Згадки чи образи воєнних дій траплялися в його текстах і раніше, а з 2014-го року стали звичними. До того ж саме відтоді відчувається злам у творчій манері письменника, трансформація його поетики. Безперечно, після 24.02.2022 поезія, не тільки С. Жадана, змінюється, стає більш терапевтичною, акумулятивною, інколи документальною, хоча спочатку видавалася недоречним реліктом минулого життя. У післямові поет зазначає, що датував вірші, щоб «відслідковувати хроніку власного дихання, щоби виловлювати логіку в появі слів, у фіксації ритму» [1, с. 138].

«Скрипниківка» складається із двох частин, перша з яких містить вірші, написані «до», друга – «після» (26 і 28 відповідно, деякі об'єднано в цикл). З погляду метрики, обидві частини різноманітні, містять силабо-тонічні вірші, дольники, верлібри та ін., але в різних співвідношеннях. Зокрема, у першій частині найбільше верлібрів (38%) і поліметричних конструкцій (19%), тоді як у наступній вільний вірш також кількісно переважає, але його значно більше – 68%, ПК трапляються лише двічі, а дольником написано 18% творів.

Значне збільшення частки верлібру вмотивоване, очевидно, більшою формальною «розкутістю» вільного вірша, яку йому традиційно приписують. Адже акцент зміщується на зміст поезії, що відтворюють рефлексії пережитого, індивідуальний та колективний досвід, який виходить за рамки нормального. Цікаво, що

у творі «Достатньо болюче, аби називатися віршем?», написаному напередодні вторгнення (3.02.2022), це вже відчутно: *«Поеми перетворюються на ліхтарників / у місті, переосвітленому електрикою, / схожі на ветеранів великої війни, що вихаркують серед ночі / подих чергового літнього наступу»* [1, с. 60].

У згаданому тексті й багатьох інших вирізняються лексеми-терміни з філологічної царини, вжиті в прямому значенні або в складі художнього засобу, найчастіше – порівняння (*«наповни собою легенеvu печаль джерела, / що відкрилось тобі, / як метафора»* [1, с. 63]). Наявність у творах літературознавчих понять підштовхує до думки, що автор мимоволі (або ні) досліджує природу поезії на професійному рівні, як філолог-науковець. Зрештою, такий підхід не новий: у книзі «Антенa» вже є роздуми про значення літератури, «що в часі війни перетворюється на непотріб» [2, с. 330], а цикл «Новий правопис» зі збірки «Список кораблів» (2020) присвячено пошуку нової мови.

Активне вживання наукової термінології у віршах ще в першій половині ХХ ст. спонукало трактувати це як «засіб глибинного проникнення в суть зображуваного» [3, с. 364], а в другій половині – йшлося вже про метажанр інтелектуальної поезії. Н. Науменко також зазначає, що саме форма верлібру, зокрема його внутрішній ритм, сприяє авторам «ввести традиційні образи в контекст наукового пізнання» й повністю розкрити їхній потенціал [3, с. 369-370]. Подібне спостерігаємо в тексті С. Жадана: *«Досі тривогою можна було пояснити нездатність / уголос промовити “сніг”, дати йому можливість / бути озвученим, вимовленим, відстеженим псами / фонетики, / досі й назвати його можна було / хіба що за допомогою слів / на означення зміщення, переходу, / утрати»* [1, с. 9]. Проте автор не уникає цього й у зраках класичного віршування, наприклад Я5:

*Ти ще борониш цю ходу легку,
цей вітер жовтня, цей підикірний спротив,
цю заданість силабіки, цей протяг
у диханні, цю збівку у рядку –
те головне, що лишилось на потім* [1, с. 46].

Відтак спостереження за зміною ритмів у «Скрипниківці» дають підстави стверджувати, що повернення поезії після початку

повномасштабної найшвидше й органічно відбувалося саме у формі верлібру, яка подекуди вбирала й ознаки академічності для пошуку нової мови, який розпочався раніше.

Список використаної літератури

1. Жадан С. Скрипниківка. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав, 2023. 144 с.
2. Історія української літератури: у 12 т. / Національна академія наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Т. 12: Література після 1991 року / наук. ред. Р. Харчук. Київ : Наукова думка, 2024. 1007 с.
3. Наumenко Н. Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру : монографія. Київ : Видавництво «Сталь», 2010. 518 с.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ-РОМАНТИКІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Валентин Мальцев

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

v.maltsev@chnu.edu.ua

Оксана Чернега

*студентка 6 курсу Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

cherneha.oksana@chnu.edu.ua

У сучасних умовах реформування освіти, зокрема впровадження Концепції «Нова українська школа» (НУШ), значної актуальності набуває пошук нових форм і методів навчання літератури, які б одночасно забезпечували високий рівень знань і сприяли розвитку особистості учня. Літературна освіта покликана не лише знайомити школярів із художніми текстами, але й формувати емоційно-ціннісне ставлення до них, розвивати здатність до критичного мислення та творчого самовираження. У цьому контексті вивчення творчості українських поетів-романтиків першої половини ХІХ століття набуває особливого значення.

Романтизм як літературний напрям в українському письменстві відображає важливі процеси формування національної самосвідомості, утвердження гуманістичних цінностей та пошуку власного культурного шляху. Завдяки великому обсягу літературної спадщини можна досить чітко окреслити художню систему стилю.

Згідно з чинними програмами української літератури, романтизм вивчають у **9 класі**, де учні знайомляться з творчістю представників харківської школи романтиків. Зокрема, аналізують поезію Левка Боровиковського («Маруся»), Амвросія Метлинського («Соловейко», «Думки і пісні та ще дещо»), Миколи Костомарова («Думка», «Соловейко»), Михайла Петренка («Дивлюсь я на небо», «Вечір»). Через ці твори школярі відкривають особливості

української романтичної лірики – мелодійність, звернення до природи, фольклорні образи та мотиви самотності й туги.

У **10 класі** об'єкт вивчення розширюється: акцент роблять на європейському та українському контексті романтизму, порівнюючи особливості літератур різних народів. Тут учні знайомляться з ранньою творчістю Тараса Шевченка («Причинна», «Тополя», «Утоплена»), в якій простежуються яскраві риси романтичної естетики – трагічне кохання, мотив фатальної долі, зображення надприродного. Поряд із цим розглядають літературні зв'язки українських поетів-романтиків із творчістю Дж.-Г. Байрона, А. Міцкевича, Й.В. Гете. Таке порівняння допомагає школярам зрозуміти універсальність романтичних тем та їхнє національне забарвлення.

Ефективне вивчення романтичної поезії передбачає поєднання традиційних методів роботи з текстом з новітніми освітніми технологіями. Зокрема, особливу ефективність демонструють такі:

- метод «Прес» формує вміння чітко й аргументовано висловлювати власну позицію, розвиває навички участі в дискусіях, сприяє розвитку критичного мислення;
- розвиток асоціативного мислення дає змогу учням створювати індивідуальні смислові зв'язки між образами художнього тексту та власним життєвим досвідом, поглиблюючи розуміння авторського задуму;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дозволяють візуалізувати історико-культурний контекст, організувати інтерактивну взаємодію та розширити коло джерел для самостійного опрацювання;
- метод проєктів спрямований на розвиток дослідницьких компетентностей здобувачів освіти, вміння працювати в команді та презентувати результати власної діяльності в різних формах – від мультимедійних презентацій до інсценізацій поетичних творів.

Особистісно орієнтоване навчання є важливим чинником ефективного засвоєння української літератури в НУШ, оскільки враховує індивідуальні особливості учнів, їхні інтереси, життєвий досвід та рівень підготовки. Завдяки цьому літературна освіта перетворюється не лише на вивчення художніх творів, а й на засіб самопізнання, формування цінностей, розвитку критичного мислення та емоційного інтелекту. Учні набувають умінь самостійно

працювати з текстом, аргументувати свої думки та проявляти творчий підхід, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації до навчання й активній участі школярів у пізнавальному процесі. Отже, особистісно орієнтована модель навчання відкриває нові горизонти для більш усвідомленого вивчення української літератури.

Інтерактивні форми роботи значно підвищують рівень зацікавленості учнів літературою та сприяють глибшому осмисленню змісту поезії. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української літератури значно підвищує рівень знань учнів про літературу доби романтизму. ІКТ дозволяють інтерактивно залучати школярів до вивчення матеріалу за допомогою мультимедійних презентацій, відео, віртуальних екскурсій та онлайн-ресурсів. Завдяки цьому учні краще усвідомлюють історико-культурний вимір епохи та сприймають творчість романтиків. Інтерактивність навчання стимулює розвиток критичного мислення і творчих навичок, підвищує пізнавальну активність і мотивацію. Використання ІКТ також дає змогу враховувати індивідуальні особливості учнів, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу.

Використання зазначених методів забезпечує реалізацію ключових принципів НУШ: компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів. Це дозволяє не лише підвищити навчальні результати, а й сформувати у школярів уміння застосовувати отримані знання в нових навчальних і життєвих ситуаціях, розвивати власну точку зору та поважати думки інших.

Вивчення творчості українських поетів-романтиків є ефективним засобом формування національної свідомості, розвитку творчого потенціалу та виховання естетичних смаків учнів. Це відповідає сучасним завданням освіти й відкриває широкі можливості для подальшого вдосконалення методики навчання української літератури в НУШ.

Список використаної літератури

1. Барабанова О. Основні типологічні аспекти розвитку українського романтизму. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 15. С. 132–134. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1526/1/4.pdf> (дата звернення: 30.08.2025).

2. Блик О. Інтелектуальна атмосфера Харківського університету в контексті діяльності харківської школи романтиків: зародження літературних ініціатив та романтичного руху. *Сучасні літературознавчі студії*. 2014. Вип. 11. С. 46–53.

3. Герман В., Сердюк К. Інтерактивні технології як сучасний підхід до організації навчання української мови в школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2022. № 9–10 (123–124). С. 26–37.

4. Золотарьова А., Зінченко В. Концепція НУШ очима вчителів в інноваційному просторі. *The 12th International scientific and practical conference «Innovations and prospects in modern science»* (November 20–22, 2023) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2023. С. 387–390.

5. Казакевич О. Особистісно-орієнтоване навчання як тенденція гуманізації освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. Вип. 5. URL: <http://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/32>. (дата звернення: 26.08.2025).

6. Кулик О. Особистісно орієнтований підхід до навчання як чинник мовленнєвого розвитку учнів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. Вип. 2. С. 114–119.

7. Лисенко В. Особливості використання мультимедійних технологій на уроках української літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2014. Вип. 2. С. 237–245.

8. Мирончук Ю., Башманівська Л. Інтерактивне навчання на уроках української літератури в НУШ. *Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мовно-літературознавчий контекст у сучасному освітньому просторі»*. 2024. URL: http://eprints.zu.edu.ua/-/39726/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%91%D0%B0%D1%88%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf . (дата звернення: 27.08.2025)

ОБРАЗИ-ПЕРСОНАЛІЇ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ НАТАЛІЇ КАВЕРИ-БЕЗЮК «СУМНО АНГЕЛ ЗІТХНУВ»

Валентина Чолкан

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
v.cholkan@chnu.edu.ua*

Наталія Кавера-Безюк – сучасна українська письменниця, яка у 2024 році дебютувала в сучасній українській літературі зі своїм сентиментальним історичним романом «Сумно Ангел зітхнув» (так зазначено на обкладинці), хоча авторка уточнює, називаючи твір детективом [1, с. 620]. Вікіпедія не подає жодної інформації про мисткиню, хоча окремі дописи-відгуки та коментарі вже є доступними до прочитання.

Головною героїнею роману є княгиня Ельжбета (Єлизавета Катерина) Острозька, Гальшка (1539 – 1583), яка, маючи гарну вроду, люблячи читати (через це її прозвали Чорною княгинею), маючи трьох чоловіків ((князя Дмитра Сангушка (1530 – 1554), графа Лукаша III Гурку (1533 – 1573), князя Семена Слуцького (? – 1560)), все ж зуміла залишити глибокий слід у культурному житті України. Це надзвичайна історія сильної жінки, яка, походзячи з давньоукраїнського князівського роду Острозьких, стала меценаткою культури, фундаторкою-засновницею Острозької академії. Зауважимо, що Києво-Могилянський колегіум, який став академією, почав діяти у Києві значно пізніше (1632 – 1817).

Образ Гальшки змальований у творах Ю.-І. Крашевського, Я. Матейка, Ю. Нікітіна, А. Пшездецького, Ю.-А. Ролле, І. Шараневича тощо, проте в українській літературі ми сьогодні завдяки Н. Кавері-Безюк маємо перший великий роман загальним обсягом у 632 сторінки, у якому авторка, опираючись на історичні події, подає огляд життя героїні у контексті реалій її доби.

Великою допомогою і полегшенням для читача є той факт, що письменниця наприкінці твору пропонує власний список головних та другорядних дійових осіб роману за родинами і титулами.

Тут ми можемо ознайомитися з княжими сім'ями (Острозькі, герб Баклай; Слуцькі-Олельковичі, герб Погоня; Вишневецькі, герб Корибут; Радзівілі, герб Труби; Курбські); магнатами та шляхтою (Гурки, герб Лодзя; Зборовські, герб Ястшембець; Тарновські, герб Леліва; Костелецькі, герб Огоньчик; Лаські, герб Кораб; Курозвенецькі, герб Порай тощо); духовенством (католики – папи: Павло IV, Пій IV, Пій V, Григорій XIII, Станіслав Гозій, Якуб Уханський, Джованні Франческо Комедоні, Адам Конарський тощо; єзуїти – Франциско Борджіа, Еверанд Меркуріан тощо; протестанти – гусит Олександр Аугездецький; православні – отець Макарій, Дем'ян Наливайко, преподобний Іов [Почаївський]); представниками Острозької Утопії /за визначенням авторки/ – Іваном Федоровим (Федоровичем), Герасимом Смотрицьким, Василем Забарзьким, Богданом Сусло; музикантами (Вацлав з Шамотул); художниками та їхніми творами (Леонардо да Вінчі, Лукас Кранах, Тиціан Вечелліо); слугами (Оксана, служниця в Острозькому замку; Марися, служниця в замку в Шамотулах; Прохор, возниця) тощо.

Вважаємо, що надважливою персоналією історичного роману Наталії Кавери-Безюк є Ангел, який, за нашими підрахунками, виринає на сторінках твору аж 187 раз. Він супроводжує головну героїню через усі три частини художнього тексту («Втрачена весна», «Неможливе літо», «Нескінченна осінь») – від її юних років («Ангел ніжно погладив по голові крилом» [1, с. 19]; «Ангел радісно летів поряд» [1, с. 24] тощо) і аж до смерті: «Але ангел сумував біля її узголів'я, вже знаючи, що цього разу не зможе допомогти. [...] Ангел оберігав її сон до світанку, скорботного сірого світанку. [...] А коли згасла свічка і затихло нерівне дихання, він, дивлячись на спокійне обличчя зі світлою усмішкою, мовчки заплавав» [1, с. 592]. Не дарма авторка називає свій твір «Сумно Ангел зітхнув».

За допомогою штучного інтелекту частину персонажів було візуалізовано (княгиня Гальшка, князь Дмитро Сангушко, алхімік Маркус, король Сигізмунд Август, королева Катерина Габсбург, граф Лукаш Гурка, Беата Костелецька – мати княгині Гальшки, Петро Зборовський, княжич Януш Острозький і його батько, Альбрехт Ласький, брат Антоній, Северин Наливайко, князь Василь

Острозький і княгиня Софія, княгиня Єлизавета Катерина Острозька тощо), тому книга містить чорно-білі ілюстрації з їхнім зображенням. Обкладинку прикрашає кольорове полотно «Білий Ангел Чорної княгині» (ілюстрація художника Олега Безюка, чії роботи знаходяться в приватних і громадських колекціях в Канаді, США, Франції, Німеччині, Польщі, Латвії, Україні, Китаї, Тайвані).

Отже, у романі Н. Кавери-Безюк «Сумно Ангел зітхнув» через образи-персоналії маємо широку та об'ємну картину життя суспільства середини XVI століття.

Список використаної літератури

1. Кавера-Безюк Н. В. Сумно Ангел зітхнув. Запоріжжя : ФОП Рябцев В. В. 2024. 632 с.

КОМУНІКАТИВНА ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
s.shabat-savka@chnu.edu.ua

Комунікативно-дискурсивний підхід у лінгвістиці ХХІ ст. відкриває нові перспективи для переосмислення традиційних категорій і понять, поглиблює розуміння ілокутивного, перлокутивного й когнітивно-прагматичного потенціалу мовних одиниць, сприяє увиразненню їхньої функційної та етнокультурної релевантності в тих або тих дискурсивно-жанрових формах і соціокультурних контекстах людської інтеракції. Граматичні категорії, що вирізняються амбівалентністю плану змісту і плану форми, з огляду на означені тенденції слугують як національно детерміновані фундаментальні субстанції, що відображають унікальні способи концептуалізації дійсності та етнокультурні коди мовної спільноти, забезпечують реалізацію інтерактивності та емоційності, регулюють перебіг адресантно-адресатного континууму, в якому перетинаються різні інтенційні горизонти комунікантів, вербалізується розлогий спектр інтенцій мовця – репрезентанта української лінгвоментальності.

Дослідницьке поле лінгвістичного пошуку, зрозуміло, виходить за межі мовної системи, воно поширюється на комунікативні практики та дискурсивні стратегії, у яких мова функціює в тісній взаємодії з іншими семіотичними системами (Ф. Бацевич, І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, Н. Кондратенко, М. Мірченко, М. Степаненко, С. Шабат-Савка, К. Шульжук та ін.). Така мультимодальна перспектива охоплює невербальні засоби комунікації – жести, міміку, кінесичні рухи, проксемику, паралінгвістичні чинники, візуально-сенсорні коди (одяг, аксесуари, запахи); низку екстралінгвальних чинників – ситуатив-

них, соціальних, вікових, гендерних, психологічних, які впливають на змістове наповнення висловлень, їхню комунікативну організацію та модальність.

У контексті сучасних антропоцентричних тенденцій комунікативна граматики постає як нова парадигма, що передбачає аналіз формально-статичних одиниць у реальних ситуаціях спілкування, з опертям на субстанцію мовця, на значення та функції мовних конструкцій, що слугують адекватними засобами вербалізації мовленнєвих інтенцій, маркерами оприявлення комунікативних стратегій, успішного та ефективного розгортання мовленнєвої діяльності. Відхід від структуралістської парадигми до антропоцентризму, зорієнтованого на лінгвістику мовця, синтаксис мовленнєвого спілкування та граматику висловлення, зумовлює концептуальні засади цього актуального напрямку лінгвістичних студій.

З одиниць конструктивного рівня формується предикативний мінімум, який потенційно може слугувати реченням, однак тільки у взаємодії з конкретною мовленнєвою ситуацією утворюється повноцінне висловлення – результат і «дзеркало» інтенції (О. Почепцов), продукт завершеного акту комунікації, мовленнєве втілення думки, волі, стану, почуттів мовця (Н. Гуйванюк) [1, с. 223]. Як зазначає А. Загнітко, «граматика у своїх глибинах містить багато несподіванок і відкрить. Те, що витлумачувано на поверхневому рівні як упорядковане за власне-формальними вимогами й усталеними нормами, піддається перетворенню на комунікативному чи власне-семантичному рівнях, де функційно навантаженими постають різні ситуативні чинники, різні стратегії й тактики» [2, с. 7].

Лінгвістичні категорії, що входять у термінообшир комунікативної граматики, виражають присутні параметри мовної системи, відтворюють взаємозв'язок між формою та змістом синтаксичної конструкції, відображають інтенційність мовця, гендерні стереотипи та соціально-рольові функції учасників спілкування. У центрі уваги перебуває не статична структура того чи того висловлення, а його функційний потенціал, прагматична релевантність і дискурсивна ефективність. Так, модальність, відображаючи ментальний світ та концептосферу мовної особистості, безпосередньо пов'язана з матеріальним вираженням інтенційних потреб мовця.

Водночас комунікативна інтенція формує й визначає, яку саме інформацію, які мотиви чи оцінки суб'єкт комунікації вкладає у своє висловлення. Визначення прагматичного і функційного потенціалу різнорівневих мовних одиниць, їхніх валентнісних можливостей вербалізувати ту чи ту граматичну категорію відбувається в безпосередній проєкції на мовця – основного суб'єкта комунікації, репрезентанта української етноспільноти.

Комунікативна граматики – це інтегрована сфера лінгвістичного знання, що поєднує здобутки функційної та когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, дискурсології, лінгвопрагматики, стилістики, теорії мовленнєвих актів. Вона ґрунтується на таких ключових параметрах, як:

- **функційність**, адже граматики – це не лише формальні мовні одиниці та конструкції, а передусім система релевантних засобів вираження інтенцій, інструменти динамічного моделювання світу в конкретних комунікативних ситуаціях;

- **антропоцентризм**, що вияскравлює людину як мовну особистість, оприявнює світ її інтенцій, емоцій та оцінок;

- **дискурсивність**, оскільки аналіз мовних явищ опертий на широкий дискурсивно-жанровий простір української мови, на реальний адресантно-адресатний континуум людської взаємодій відповідно до ситуації мовлення, комунікативної мети та завдань;

- **прагматика**, що удоступнює вивчення системи модально-інтенційних висловлень (розповідних, питальних, спонукальних, оптативних), реченнєвих еквівалентів (нечленованих, парцельованих та незакінчених комунікатів), комунікативних реєстрів діалогійності та монологійності в безпосередній взаємодії з інтенціями мовцями, з тими завданнями, які зумовлюють досягнення успішного прагматичного ефекту мовлення, та оптимізацію процесів людської комунікації;

- **етнокультурна ідентичність**, що передбачає зв'язок граматичних явищ з національно-мовною картиною світу, українською лінгвоментальністю, культурними кодами та ціннісними орієнтирами народу.

Комунікативна граматики трансформує сам підхід до вивчення мови: від статичної системи правил до розуміння важли-

вості динамічної організації процесу спілкування, що загалом базується як на традиційних методах студіювання граматичних явищ (опис, порівняння, систематизація), так і на інноваційних – дискурс- та інтент-аналіз, когнітивне моделювання, корпусні дослідження, експериментальні методи, мультимодальний аналіз. Їхнє застосування в наукових студіях дає змогу вивчати мову як динамічну систему, аналізувати функціонування граматичних структур у різних дискурсивних практиках, жанрах, реальних конситуаціях, досліджувати взаємозв'язки між мовними формами, прагматичними інтенціями та когнітивними схемами, формувати моделі поведінки комунікантів та стратегії спілкування.

До пріоритетних завдань розвитку комунікативної граматики, за нашими спостереженнями, належать такі:

- увиразнити національну своєрідність української мови, забезпечуючи її системність і цілісність, зберігаючи питомі форми та структури;
- дослідити граматичні засоби мови як релевантні інструменти комунікації, адекватні маркери вербалізації мовленнєвих інтенцій в різних дискурсивно-жанрових формах української мови (поезія, проза, епістолярій, публіцистика, медіа тощо);
- обстежити роль граматичних одиниць у створенні смислу, актуалізації теми й реми висловлення, забезпеченні зв'язності та інтенційності тексту;
- репрезентувати систему питомих етномаркованих мовних ресурсів, що відображають українську ідентичність;
- оприявнити етнолінгвістичні особливості в граматичних формах української мови (система відмінків, видові пари, реалізація демінутивності / пейоративності, особливості вживання займенників, вокативних та кличних комунікатів, синтаксичних маркерів односкладних безособових речень, генітивних конструкцій тощо);
- формувати комунікативну компетентність здобувачів освіти на етнокультурній основі, зокрема навчати використовувати мову так, щоб вона відображала національну культуру й традиції українського народу.
- плекати мовну самобутність, дбати про престиж української мови як важливого чинника державотворення.

Комунікативна граматики – одна з визначальних парадигм сучасного лінгвістичного знання, що, інтегруючи формальні, прагматичні та когнітивні аспекти мови, сприяє глибшому розумінню динамічних механізмів мовної системи, вияскравлює етнокультурний вимір людської комунікації, оприявнює національну специфіку граматичних категорій, відповідаючи актуальним тенденціям української лінгвістики ХХІ століття – лінгвістики націєцентричної за своїми пріоритетами, цілями та завданнями.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. В. Перспективи сучасної комунікативної граматики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 321–322. Слов'янська філологія: зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2007. С. 222–228.
2. Загнітко А. Мовний простір граматики: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2018. 448 с.

ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС У НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ НІНИ ГУЙВАНЮК

Наталія Шатілова

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
n.shatilova@chnu.edu.ua*

Славетна історія Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича вияскравлює імена багатьох видатних учених, митців, громадських діячів, що своєю самовідданою і нахненною працею на науковій та освітянській ниві здобули високе визнання не лише на Буковині, але й в Україні загалом. До величної когорти тих українських учених, чиє ім'я знають і шанують не лише в рідній Альма-матер, а й на теренах усього слов'янського науково-педагогічного простору належить доктор філологічних наук, професор Ніна Гуйванюк – талановита мовознавиця, праці якої здобули незаперечний фаховий авторитет у царині українського синтаксису й пунктуації, діалектології, лінгвостилістики та лінгводидактики.

Осягнення наукового доробку професора Ніни Гуйванюк засвідчує її плідний вклад у розвиток української лінгвостилістики, у вивчення своєрідності індивідуального синтаксису письменника, неповторності його синтаксичного почерку. У численних наукових студіях вона невтомно доводила, що вивчення мовно-стилістичних особливостей поетичних текстів неможливе без урахування характеристик найрізноманітніших граматичних, передусім синтаксичних, елементів у їх функціонально-стилістичному вираженні, у їхній здатності набувати індивідуальних рис, ставати чинником суб'єктивізації висловлень і текстового простору загалом. У цьому аспекті важливі напрацювання чернівецької дослідниці в царині поетичного синтаксису, що його науковиця визначає як «наповнення формально-семантичної структури речень різної будови новим комунікативним змістом, поетично змодельованим відтворенням дійсності через призму авторського Я, через систему образних асоціацій і схем, що відображають

нуртування думок і почуттів, створюючи особливу мовну експресію» [3, с. 446].

Аналізуючи синтаксичні побудови, що експресивізують текст, надають йому образного та естетичного звучання, формують художній образ, Ніна Василівна актуалізує низку термінопонять на позначення різних стилістичних фігур та прийомів, із-поміж яких «хіазм», «редуплікація», «епітет», «паралелізм», «антитеза», «парентеза», «гіпербола» тощо, порівняймо: *«Хіазм як синтаксична структура»* (2005 р.), *«Редуплікація у складному реченні як засіб вираження авторської модальності»* (2005 р.), *«Лінгвальна природа епітетів (на матеріалі „Думок і співанок” Ю. Федьковича)»* (2005 р.), *«Синтаксична природа паралелізму»* (2008 р.), *«Комунікативний модус парентетичних конструкцій у мові творів буковинських письменників»* (2008 р.), *«Синтаксична природа антитези (на матеріалі поезій Володимира Калашника)»* (2011 р.), *«Синтаксис Стефаниківських гіпербол»* (2012 р.) та ін. Плідне студіювання текстової експресивності дало змогу авторці простежити основні синтаксичні закони, яким підпорядковані узвичаєні трансформовані структури як носії експрезивації синтаксичних одиниць. Із-поміж них – стислість, лаконічність вислову, згущення думки, ускладненість її різноманітними конотаціями, динамізм авторського наративу тощо. Саме синтаксичний лад мови, на глибоке переконання дослідниці, «створює неповторні стилістичні реєстри, різноманітні поетичні тональності (від розмовної до лірично-пісенної, від звичайної до урочисто-пісенної чи філософсько-медитаційної, афористичної тощо)» [2, с. 91].

Натхненне дослідження проблем декодування поетичного тексту, глибоке осмислення авторської модальності синтаксису поетичної мови спричинили актуалізацію в науковому дискурсі Ніни Гуйванюк концепції «граматики поетичних інновацій», що її формує «поєднання звичного і незвичного, буденного і святкового, розмовного і високопоетичного» [1, с. 79]. До поетичних інновацій авторка уналежнює передусім видозміни узвичаєних синтаксичних зв'язків, трансформації типових конструкцій в поетичному тексті для створення своєрідної авторської модальності. Такі дослідницькі спостереження Ніни Василівни оприявнюють наукові розвідки: *«Грамматика поетичних інновацій»*

(2006 р.), *«Поетика синтаксичних структур: ознаки-маркери творчості Анатолія Мойсієнка»* (2009 р.).

Убачаючи мовознавчу перспективу в застосуванні когнітивних підходів до дослідження поетичної мови, Ніна Гуйванюк актуалізує у наукових студіях поняття «Я-висловлень» як комунікативних структур, що оприявнюють світосприймання і світовідчуття автора, його комунікативні та естетично-художні наміри, як-от: *«Синтаксична структура „Я висловлень” у мові творів Тамари Севернюк»* (2012 р.), *«Я-висловлення в художній мові письменника: структурно-семантичні та комунікативні параметри»* (2014 р.), *«Я-висловлення – поетичні одкровення Богдана Мельничука»* (2014 р.) та ін.

Отже, розмаїтий науковий доробок Н. В. Гуйванюк засвідчує, що авторитетна чернівецька мовознавиця збагатила українську лінгвопоетику оригінальними ідеями, розширила діапазон концептуальних понять її метамови й методології.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Граматика поетичних інновацій. *Мовознавчі студії* : зб. наук. праць / відп. ред. А. К. Мойсієнко. Ч. 1. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. С. 71–79.

2. Гуйванюк Н. Синтаксичні експресеми з антиципацією. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка* : зб. наук. праць, присв. 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. акад. НАН України В. Г. Складенко. Київ, 2007. С. 84–92.

3. Гуйванюк Н. В. Синтаксична природа паралелізму. *Слово – речення – текст* : вибрані праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 440–452.

УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО У ХХІ СТОЛІТТІ : НОВІ ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Людмила Юрса

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка
Lnuzhdak@ukr.net*

У ХХІ столітті українське мовознавство переживає етап активного оновлення, зумовленого як внутрішніми соціокультурними змінами, так і глобальними інтеграційними процесами. Сучасна мовна ситуація вимагає переосмислення традиційних підходів і формування нових напрямів досліджень. Глобалізація визначається, як процес розвитку економічної та політичної взаємозалежності між країнами та регіонами світу, що досягає такого рівня, коли виникає необхідність створення єдиного світового правового середовища та глобальних органів для економічного й політичного управління [1].

Зміцнення державного статусу української мови потребує наукового обґрунтування мовної політики, дослідження процесів нормотворення, кодифікації та стандартизації мови в сучасному контексті. У сучасних умовах, коли українська мова виконує не лише комунікативну, а й символічну, ідентифікаційну та об'єднавчу функцію, особливої актуальності набуває питання її державного статусу. Зміцнення цього статусу вимагає цілісного й науково обґрунтованого підходу до мовної політики держави. Необхідними є глибокі дослідження процесів **нормотворення, кодифікації та стандартизації мовних явищ**, що повинні враховувати сучасні тенденції розвитку мови, зокрема вплив розмовного варіанту, новітніх соціолінгвістичних зрушень та динаміки мовної практики. Значна роль у цьому процесі належить лінгвістичній експертизі законодавчих актів, оновленню освітніх програм, розвитку мовних сервісів у державному секторі та створенню чіткої системи мовного моніторингу. Особливо важливим є забезпечення ефективного впровадження норм української літературної мови в усі сфери суспільного життя: освіту, медіа, державне управління, юриспруденцію, бізнес.

Значну увагу приділено дослідженню мовної ідентичності українців, мовної поведінки, двомовності та впливу війни на мовну свідомість населення. Активізується вивчення мовної динаміки в умовах міграції та діаспори. Розвиток цифрових технологій спричинив появу нових напрямів, зокрема корпусної лінгвістики, обчислювальної лінгвістики, створення електронних ресурсів, автоматичного перекладу, лінгвістичних платформ.

Увага мовознавців зосереджується на когнітивному аналізі мови, мовних концептах, метафорах, а також на дослідженні дискурсу (політичного, медійного, воєнного), комунікативних стратегій і тактик.

Швидкий розвиток цифрових технологій докорінно трансформує не лише способи комунікації, а й методи лінгвістичних досліджень. Одним із пріоритетних напрямів стає **корпусна лінгвістика**, яка базується на створенні й аналізі масштабних електронних корпусів текстів. Ці корпуси дозволяють вивчати мову на великому обсязі реального мовного матеріалу, досліджувати мовні зміни, нові тенденції, частотність, варіативність лексичних одиниць, синтаксичних конструкцій тощо. Водночас активно розвивається **обчислювальна лінгвістика**, яка об'єднує знання з мовознавства, інформатики та штучного інтелекту й спрямована на створення ефективних інструментів автоматичного перекладу, розпізнавання мовлення, аналізу текстів і генерації мови. У межах цифрової гуманітаристики також активно формуються **електронні словники, термінологічні бази, глосарії**, платформи з відкритим доступом до лінгвістичних даних. Це відкриває нові можливості як для науковців, так і для викладачів, студентів, журналістів, перекладачів і широкого загалу користувачів мови.

Розвиток науки, техніки та освіти вимагає оновлення термінологічної бази української мови, уніфікації термінів, адаптації до міжнародних стандартів.

Збільшення кількості спеціалізованої лексики завдяки лексичним інтернаціоналізмам полегшує професійне спілкування між фахівцями різних країн. Їхнє поширення в різних мовах свідчить про те, що вони мають міжнародне значення. Інтернаціональні терміни асимілюються та адаптуються в системі національної

мови до її морфологічних, фонетичних і орфографічних особливосте [2]. Новітні методики викладання, цифрові інструменти, розвиток дистанційної освіти відкривають нові перспективи для вивчення української мови як в Україні, так і за її межами.

Повномасштабна війна, диджиталізація, глобалізація та інформаційна війна створюють нові виклики для мовознавства – необхідність оперативного реагування, осмислення неологізмів, пропаганди тощо.

Подальший розвиток українського мовознавства можливий через міждисциплінарні дослідження, міжнародну співпрацю, активне впровадження ІТ-технологій та формування відкритого доступу до наукових мовних ресурсів.

Список використаної літератури

1. Возняк Т. Семантичний простір мови. Тексти та переклади. Харків: Фоліо, 1998.
2. Усова І. В. Запозичення та інтернаціоналізація в процесі формування англومовних авіаційних термінів. Том 31 (70). № 2. Ч. 2. 2020. С. 249–253.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філологія в Чернівецькому університеті: постаті, школи, стратегії розвитку», присвяченої 150-річчю від дня заснування Чернівецького університету	3
Тези доповідей учасників конференції	25
<i>Антофійчук А.</i> Соціокультурні детермінанти епістолярію Ольги Кобилянської	26
<i>Антофійчук В.</i> Збірки Дмитра Загула «На грані» і «Мара» як духовно-символічний диптих	29
<i>Бановська Д.</i> Функційно-стилістичні потенції мітологемних апелятивів у сучасному українському художньому дискурсі (на матеріалі текстів Г. Пагутяк)	32
<i>Башикірова І.</i> Криза гендерної ідентичності в українській літературі початку ХХІ століття (на матеріалі роману Володимира Лиса «Графиня»)	36
<i>Беркещук І.</i> Мовна поведінка – чинник ефективної комунікації .	40
<i>Биби́к С.</i> Інтегративні аспекти лінгвостилістики у працях викладачів Чернівецької філологічної школи	42
<i>Бунчук Б.</i> Про віршові особливості незакінченого перекладу Лесі Українки поезії Джакомо Леопарді «До Італії»	46
<i>Вардеванян С.</i> Концепт «рідної чужини» в поезії Володимира Кобилянського	52
<i>Вегеш А.</i> Взаємозв'язок літературно-художнього антропоніма та образу в романі «Оля» Ольги Саліпи	55
<i>Вовченко Г.</i> Нематеріальні мовні знаки та засоби їх вираження в граматичній системі української мови	59
<i>Гамерник Г.</i> Інноваційні технології в мовно-літературній галузі профільної школи: досвід викладання у фаховому коледжі	63
<i>Головач Н.</i> Проблематика румунсько-українських мовних зв'язків у працях філологів Чернівецького університету	66

Городенська К. Новітні запозичення на тлі норм чинного «Українського правопису»	70
Гороф'янюк І., Дузенко П. Відповіді-евфемізми на запитання «Куди йдеш?» в українській лінгвокультурі: сучасні спостереження	75
Гринівський Т. Читальні буковинських українських товариств як осередки популяризації книги	77
Гуцуляк Т. Науково-просвітницька діяльність С. Смаль-Стоцького крізь призму його епістолярію (за матеріалами архіву В. Сімовича в Науковій бібліотеці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)	82
Дзюбак Н. Функціональна граматика як галузь сучасного мовознавства	85
Драгомирецька О. До 180-річчя від дня народження філолога і громадського діяча Омеляна Калужняцького	88
Дружинець М. Асоціативна лінгвістика як пріоритетний напрям сучасного мовознавства.....	91
Загнітко А. Сучасна лінгвоперсонологія: тенденції розвитку	95
Івасюк О. Твір як простір діалогу: поєднання мовно-літературної й мистецької галузей у шкільному курсі «Драматургія і театр».....	99
Капаци А. Лінгвокультурологічний підхід в аспекті дефініції мовної особистості	102
Кирилюк С. Літературне життя в Чернівцях у другій половині 80-х – на початку 90-х років ХХ століття: події та постаті	105
Коваленко Н. Актуальні напрями досліджень української фраземіки.....	110
Ковалець Л. Словник В. Лесина-О. Пулинця як зразок наукової співтворчості та любові до справи.....	112
Колеснік Л. Костянтин Федорович Герман – перший лінгвогеограф Буковини	116
Костик В. Фольклор українців, вивезених до Німеччини під час Другої світової війни (за матеріалами збірника Олекси Воропая «Ясир»)	120

Кульбабська О. Видання «Ім'я в науці. Професор Іван Чередниченко»: від ідеї до реалізації	125
Ладиняк Н. Концепція синтаксису української мови у працях професора Ніни Василівни Гуйванюк	127
Максим'юк Н. Кореляція понять «заперечення» / «відмова» / «незгода» в контексті універсальної категорії заперечення.....	131
Максим'юк О. Аналітичні конструкції як одиниці синтаксичної номінації	136
Мальцев В. До витоків віршознавчої науки в Чернівецькому університеті (кінець XIX – перші десятиріччя XX ст.).....	141
Марковська Б., Малайко Я. Мовна освітня галузь у фокусі інтегрованого навчання Нової української школи	145
Маркуляк Л. Поетикальні особливості малої прози Омеляна Лупула.....	148
Меленчук О. Літературно-мистецькі публікації Степана Дігтяра на сторінках буковинської періодики	150
Москаль М., Литвінчук Л. Інноваційні методи вивчення прикметника: від граматики до мовленнєвої практики	155
Морараш Г. Інноваційні підходи до викладання мовно-літературних дисциплін у контексті забезпечення якості освіти.....	158
Паладян К. Генетично-порівняльний метод у фольклористиці: наукова діяльність професора Чернівецького університету Г. К. Бостана	160
Пономаренко О. Роль дипломатичного дискурсу в період зброй- них конфліктів (досвід романо-германських країн у XXI столітті)	164
Попович О. Осип Маковей у зв'язках з Чернівецьким університетом	168
Руда О. Перспективи української урбанолінгвістики	172
Руснак Н., Руснак Ю. Паремії говірки села Южинець Кіцманського району Чернівецької області	176

Руснак Н., Чорна А. Етнолінгвістичний аспект назв поясного жіночого одягу у буковинських говірках	179
Руснак Н., Радик В. Назви виробів ковальства у говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області	182
Синчак О., Прокопенко Ю. Лінгводидактичний потенціал лексичної платформи «Пульс» на заняттях з української мови як іноземної	185
Сніжско Н. Лексикографічні засади моделювання українського менталітету	189
Струк І. Вербалізація інтимного досвіду в українській поезії: семантичний аспект	193
Тесліцька Г. Семантико-комунікативні параметри асиметричних синтаксичних структур у поетичному тексті ...	197
Ткач Л. Діалектологічні студії 1950-1960-х рр. у контексті культурних здобутків шістдесятництва	201
Ткаченко А. Мовні уніфікатори – віруси прокрасти/нації	206
Федунович-Швед О. Діяльнісний підхід до вивчення предметів мовно-літературної галузі у сучасному освітньому вимірі	211
Цівінська Ю. «Ритміка, юна сестра милосердя»: зі спостережень над віршем Сергія Жадана після початку повномасштабної війни	213
Чернега О., Мальцев В. Методика вивчення творчості українських поетів-романтиків у Новій українській школі	216
Чолкан В. Образи-персоналії історичного роману Наталії Кавери-Безюк «Сумно ангел зітхнув»	220
Шабат-Савка С. Комунікативна граматики української мови: концептуальні засади та пріоритетні завдання розвитку	223
Шатілова Н. Поетичний синтаксис у науковому осмисленні Ніни Гуйванюк	228
Юрса Л. Українське мовознавство у ХХІ столітті : нові виклики та стратегічні пріоритети	231

Наукове видання

**ФІЛОЛОГІЯ В ЧЕРНІВЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ:
ПОСТАТІ, ШКОЛИ, СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю,
що присвячена 150-річчю
від дня заснування Чернівецького університету

26 вересня 2025 р.

Відповідальна за випуск – *професор Світлана Шабат-Савка*

Технічне редагування – *Галина Тесліцька, Наталія Шатілова*

Дизайн обкладинки – *Ульяна Мельник*

Підписано до друку 15.10.2025. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 13,1. Обл.-вид. арк. 14,0. Зам. 3-021.
Видавництво Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 819 від 08.04.2002 р.

ISBN 978-617-8703-17-2